

НАРОДНЫЯ
ЮЖНОРУССКІЯ СКАЗКИ.

1.

Bilyk, I.
"

НАРОДНЫЯ
ЮЖНОРУССКІЯ СКАЗКИ.

ВЫПУСКЪ 1.

Издаль И. Рудченко.

И. Р.
КІЕВЪ.

Въ Типографіи Е. Федорова.

1869.

GK.203
U5B5
V.1-2

Дозволено цензурой. С.-Петербургъ, 10 Июля, 1868 г.

ПРЕДИСЛОВІЕ.

Въ настоящее время обращается довольно большое вниманіе на изученіе русскаго народа, его быта, поэзіи и живаго языка, а потому такіе памятники народной словесности, какъ сказки, получили весьма большое значеніе въ глазахъ ученыхъ и образованныхъ людей вообще. Въ довольно короткое время явилось восемь выпусковъ русскихъ народныхъ сказокъ г. Афанасьева, три выпуска сказокъ г. Худякова, сказки, собранныя сельскими учителями, и проч. Сказки эти послужили уже между прочимъ богатымъ матеріаломъ для уясненія не только русской народной жизни, но и культурныхъ вопросовъ, имѣющихъ значеніе въ изученіи міра славянскаго и даже первобытнаго состоянія индоевропейскихъ народовъ вообще,—какъ то можно видѣть напр. хотъ изъ сочиненія г. Афанасьева «Поэтическія воззрѣнія славянъ на природу.»

Во всѣхъ такихъ трудахъ чувствителенъ недостатокъ въ народныхъ сказкахъ Южной Руси, которыхъ до сихъ поръ издано было чрезвычайно мало. Недо-

статокъ этотъ тѣмъ болѣе чувствителенъ, что памятники народнаго южнорусскаго творчества, и въ томъ числѣ немногія напечатанныя сказки, оказались какъ нельзя болѣе важными для русской и славянской этнографіи,—какъ это можно тоже видѣть изъ названнаго выше сочиненія г. Аѳанасьева, или изъ сочиненій г. Буслаева и др.

Нельзя однако сказать, чтобы на народныя южнорусскія сказки не обращали вовсе вниманія: южнорусскія сказки обратили на себя вниманіе литераторовъ гораздо раньше и въ нѣкоторыхъ отношеніяхъ больше, чѣмъ даже великорусскія; но только, почти до послѣдняго времени, литераторы относились къ южнорусскимъ сказкамъ или съ чисто художественными воззрѣніями, или съ какими-нибудь другими, и весьма рѣдко—съ научными: южнорусскія сказки издавна являлись въ печати записанными не прямо изъ устъ народа, а въ переводахъ и передѣлкахъ. Въ такомъ видѣ ихъ находимъ какъ въ польской, такъ и въ русской литературѣ:

Польскіе ученые и литераторы, помѣщая въ своихъ изданіяхъ южнорусскія сказки,—какъ вообще при изданіи памятниковъ народной словесности Южной Руси,—руководствовались почти всегда своими политическими тенденціями. При этомъ всегда имѣлось въ виду доказать, или хотя дать почувствовать читателю, что издаваемые произведенія народнаго творчества (большею частію въ переводахъ и передѣлкахъ на польскій языкъ—въ *Athenaeum* 1841—1850 г., въ *Lud Ukrainski*, въ *Opis powiatu Wasylkowskiego*, *Piw kopy kazok Ostaszewskiego*, и проч.) принадлежать народу, кото-

рый составляет только разновидность польскаго.— Понятно, что искаженные такимъ образомъ народныя произведенія, и при томъ освѣщенные подобнымъ свѣтомъ, оказывались далеко непригодными для изученія южнорусскаго народа.

Въ русской же литературѣ къ южнорусскимъ сказкамъ существовало преимущественно художественное отношеніе: имѣла сказка эстетическія достоинства—и ее переводили или передѣлывали иногда на литературный языкъ, (напр: Степныя сказки (1852 г.) и Украинскія сказки (1863 г.) г. Данилевскаго, сказки въ соч. Карпенка и т. п.) а иногда и на южнорусскій (наські украинські казки, Іська Материнки, нѣкоторые изъ народныхъ разсказовъ Марка Вовчка и Стороженка и проч.). При этомъ часто то, что въ сказкѣ почему-либо не нравилось, казалось лишнимъ,—отбрасывали, какъ нѣчто совершенно негодное; недостающее, по мнѣнію автора,—замѣнялось отрывками изъ другой сказки, или же дополнялось авторскою фантазією; нерѣдко изъ двухъ сказокъ составлялась одна, и проч.—Во всѣхъ подобныхъ переводахъ и передѣлкахъ сказки, если бы даже и выигрывали (далеко не всегда) въ художественномъ отношеніи, то во всякомъ случаѣ теряли научно-этнографическій интересъ.

Было, правда, издано, нѣсколько сказокъ Южной Руси, чисто въ томъ видѣ, въ какомъ онѣ записаны изъ народныхъ устъ; но сказки эти такъ разбросаны по различнымъ изданіямъ, изъ которыхъ нѣкоторыя уже сдѣлались библіографическою рѣдкостью, что почти недоступны не только для публики, но и для уче-

ныхъ (*). Да и вообще должно сказать, какъ и выше было замѣчено, что южнорусскія народныя сказки обнародованы въ довольно ограниченномъ количествѣ. А между тѣмъ народъ южнорусскій сказками богатъ на столько же, какъ и всякій другой славянскій.

Желая сколько-нибудь помочь дѣлу всесторонняго изученія русской народной жизни изданіемъ словесныхъ памятниковъ народнаго творчества Южной Руси, я, благодаря содѣйствію нѣкоторыхъ земляковъ, и принялъ настоящее изданіе *Народныхъ южнорусскихъ сказокъ*.—Такъ какъ внѣшняя классификація памятниковъ словесности вообще, а особенно народныхъ, весьма сбивчива, то подъ именемъ сказокъ въ мое изданіе войдутъ не однѣ только *казки* въ тѣсномъ значеніи этого слова, но также *байки*, *оповідання* и т. п.

(*) Вотъ болѣе извѣстныя изданія, въ которыхъ помѣщены народныя южнорусскія сказки: а) Записки о Южной Руси П. А. Кулиша—во 2-мъ томѣ, сказки собранія г. Жемчужникова и самого издателя; б) Малорусскій литературный сборникъ г. Мордовцева—четыре варианта малорусскихъ сказокъ; в) Бытъ Подолянъ г. Шейковского—три сказки; г) Народныя русскія сказки г. Афанасьева: кромѣ «Малороссійскихъ анекдотовъ» (вып. III, 90—107), одиннадцать сказокъ; е) Памятники старинной русской литературы Н. И. Костомарова—одна сказка и двѣ легенды; ф) Молодикъ 1843 г., ч. 2, двѣ сказки его-же; г) Основа за 1861 и 1862 г., особенно въ отдѣлѣ «Зъ народныхъ устъ» б) Черниговскій листокъ за 1861 и 1862 г., и) Черниговскія губернскія вѣдомости.

Можетъ быть сказки Южной Руси печатались и еще гдѣ-либо, но мы не можемъ указать на нихъ: живя вдали отъ центровъ нашей литературы, не легко пользоваться изданіями и болѣе извѣстными, чѣмъ тѣ, въ которыхъ помѣщены народныя южнорусскія произведенія!

Въ настоящемъ выпускѣ я помѣщаю сказки и ихъ варианты почти исключительно записанныя *з народных уст* и нигдѣ *ненапечатанныя*. Исключеніе въ этомъ послѣднемъ отношеніи допущено мною только для сказокъ, напечатанныхъ въ Черниговскихъ губернскихъ вѣдомостяхъ, какъ своего рода библиографической рѣдкости. Впрочемъ, къ сожалѣнію, долженъ сказать, что и въ нихъ помѣщенными сказками я пользовался только отчасти,—такъ какъ не имѣлъ подъ рукою полныхъ экземпляровъ и этихъ вѣдомостей. Что же касается другихъ изданій, въ которыхъ напечатаны варианты народныхъ сказокъ, помѣщенныхъ и у меня, то я, гдѣ только могъ, дѣлалъ указанія на эти варианты. Тоже самое сдѣлано и относительно вариантовъ, находящихся въ собственномъ изданіи.

При редакціи сказокъ, я старался, не говоря уже о полномъ сохраненіи текста ихъ, не пропустить ничего, что можетъ служить матеріаломъ и для изученія южнорусскихъ нарѣчій въ ихъ фонетическомъ и лексическомъ отношеніи; а потому, я писалъ слова такъ, какъ ихъ выговариваютъ въ той мѣстности, гдѣ сказка записана. Въ пѣкоторыхъ сказкахъ попадаютъ иногда слова и даже цѣлыя фразы, въ языкѣ южноруссовъ совершенно не употребительныя, напр: *будьто*, *ежели*, *лошадѣй*, *куражка* (фуражка) *это нічого*, *нѣтъ*, *папинька*: то не *оні* победили и т. п. Такія слова и фразы въ сказкахъ встрѣчаются тогда, когда говоритъ или царь, или панъ, или солдатъ; сказочники, вѣрные художественному чутью,—что всякая рѣчь можетъ быть вполне передана только на языкъ народа.

ворящаго,—стараются даже поддѣлаться подъ этотъ языкъ, и конечно поддѣлываются не всегда удачно. Всѣ подобныя слова и рѣчи, не смотря на ихъ уродливость, тоже сохранены въ сказкахъ, какъ онѣ записаны отъ народа.

На ряду съ полународными, довольно уродливыми, отдѣльными выраженіями, читатель найдетъ въ моемъ сборникѣ и цѣлыя сказки, имѣющія такой же характеръ, напр. въ настоящемъ выпускѣ № 83—*Потіена*.—Сказки такого рода не составляютъ произведеній чисто народной среды—и не могутъ поэтому характеризовать чисто народной жизни. Онѣ созданы полуграмотной, лакейской или солдатской жизнью, вообще жизнью промежуточныхъ слоевъ общества. Но какъ эти слои все таки связаны сословно съ народомъ и даже, къ сожалѣнію, вліяютъ на народъ, показываясь ему въ блескѣ яко-бы высшей и образованной жизни,—то я не счелъ себя въ правѣ исключить изъ своего сборника и произведеній подобной среды. Я полагаю между прочимъ, не лишено интереса видѣть, что становится съ народнымъ языкомъ, поэтическими образами и самыми нравами, когда они отъ одного отстаютъ, а къ другому не пристають.

Въ заключеніе долженъ сказать нѣсколько словъ о раздѣленіи сказокъ, или лучше—о порядкѣ, въ которомъ онѣ помѣщены въ моемъ изданіи. Я не дѣлаю ни какого строго-научнаго раздѣленія сказкамъ (сказки миѳическаго, героическаго періода, сказки быта пастушескаго, зооморфическаго, антропоморфическаго характера и т. п.). Всѣ такія раздѣленія имѣютъ очень

часто полное значеніе въ классификаціи отдѣльныхъ чертъ и понятій, переданныхъ въ памятникахъ народной словесности, но являются совершенно искусственны, при классификаціи цѣлыхъ памятниковъ,—потому что очень часто въ одномъ памятникѣ встрѣчаются черты разныхъ періодовъ быта и міровоззрѣнія. Только всего, что однохарактерныя сказки я размѣстилъ одну за другою. Въ этомъ отношеніи мѣриломъ однохарактерности служило мнѣ скорѣе народное дѣленіе сказокъ, чѣмъ научное. Такъ: сказки *про звірівъ, про птиць* и т. п., я помѣщаю все вмѣстѣ; потомъ идутъ одна за другою сказки *про нечисту силу*; далѣе—*про змійівъ, богатырівъ* и тому подобную *диловину*, и, наконецъ, чисто бытовья—*про билищу, бувалищину*.—Этого порядка я намѣренъ держаться и при слѣдующихъ выпускахъ.—Впрочемъ, главное, по моему, при изданіи этнографическихъ матеріаловъ, и особенно сказокъ,—не въ томъ или же иномъ порядкѣ и раздѣленіи ихъ, а въ возможно-большемъ и добросовѣстномъ изданіи этихъ драгоценныхъ памятниковъ народнаго творчества, какъ источниковъ для изученія народной жизни. Это и составляетъ мою настоящую цѣль и желаніе.

И. Р—ко.

ОГЛАВЛЕНІЕ.

	Стран
Предисловіе	I—XI.
1. Бідний вовк	1.
2. Кравець и вовк	5.
3. Марко убогий и вовк	6.
4. Собака и вовк	9.
5. Сірко	11.
6. Старий собака	13.
7. Лисичка-сестричка	13.
8. Лисиця, медвідь и мужик	17.
9. Лисичка та курочка	19.
10. Медвідь, вовк, лисиця й заєць	20.
11. Лисиця й вовк	21.
12. Лисичка, кіт, вовк, медвідь и кабан	22.
13. Пан—Коцький	23.
14. Лисиця та віт	25.
15. Лисичка, котик и півник	27.
16. Зайчик, лисичка и пітушок	29.
17. Журавель и лисичка	30.
18. Бідний чоловік и лисиця	32.
19. Бідний чоловік	33.
20. Півник	35.
21. Півник	37.

II.

22. Луплене теля ;	39.
23. Овечка й козлик	40.
24. Козел и баран	41.
25. Коза-дереза	43.
26. В'юн и щука	46.
27. Горобець та билина	46,
28. Хазяйство	49.
29. Чорт и баба	52.
30. Чоловік и чорт	54.
31. Зла Химка и чорт	57.
32. Лиха жінка и чорт	59.
33. Крепак и чорт	60.
34. Остап и чорт	63.
35. Коваль и чорт	65.
36. Климець и чорт	67.
37. Чорти у чоловічому тулубі	69.
38. Москаль у пеклі	70.
39. Парубок и чорт	71.
40. Стрілець и чорт	72.
41. Музика-Охрім	74.
42. Відьма	78.
43. Уж-царевич и вірна жона	81.
44. Иван Иванович руський царевич	85.
45. Безщасний Иван	89.
46. Иван царевич	96.
47. Иван Иванович	100.
48. Незнайко	109.
49. Царенко Навішний	115.
50. Змій	130.
51. Змій	139.
52. Яйце-райце	141.
53. Залізний вовк	149.
54. Три брати: два розумних, а третій дурний	153.

III.

55. Три брати	156.
56. Три брәти	159.
57. Багач та біда	161.
58. Птичка	163.
59. Три жінки	165.
60. Слаба жінка	168.
61. Піп	170.
62. Про ту жінку, що котом чоловік драв	172.
63. Швець и його жінка	173.
64. Ярема и Яремиха	175.
65. Непряха й Недбаха	176.
66. Явдоха-святоха	177.
67. Догадливий зять	179.
68. Зять	181.
69. Свекор и невістка	184.
70. Парубок и дівчата	184.
71. Чоловік и лиха жінка	185.
72. Хитрий чоловік	188.
73. Три злодії: Конін, Антін и Опанас	191.
74. Три брати: Конин, Антин и Улас	196.
75. Басарабський розбойник	198.
76. Панський мужик и розбойник	201.
77. Розбойники	202.
78. Морський розбойник	205.
79. Перекотиполе	207.
80. Зарізана жінка	209.
81. Вірний врепак	211.
82. Чоботи	213.
83. Попівна	214.

1.

БІДНИЙ ВОВК. (*)

Ото, був собі такий бідний вовк, що трохи не здох з голоду; ніде нічого не пійма. От, тай пішов він до Бога, просить пищі.—Приходить до Бога, та приставився таким бідним, таким бідним,—що ще гірший, ніж був.—»Боже, каже, милостивий! дай чого їсти, а то пропаду з голоду.«—А чого тобі їсти?—каже Бог.—»Чого дай, то дай.«—Отам на лугах па-сецьця попова кобила,—вона ніяк не підбіжить,—отту й ззіж!—

От вовк мерщій од Бога—трюх-трюх,—так біжить!—Та до кобили: «здорова була, кобило! казав Бог, щоб я тебе ззів.»—Що ж ти таке, що ти будеш мене їсти?—«Вове!» каже.—Та брешеш—собака!—«Йій-Богу, каже, вовк.»—Ну, коли ж ти вовк,—з чого ж ти починатимеш мене їсти?—«А з голови!» каже.—Е, вовчику, каже, вовчику! коли вже ти наважив мене ззісти, то починай мене з хвоста; то поки дійси до середини,—а я все буду пастись,—тай доситішаю: тоді ти й закусиш ситеньким.—«Чи так, то й так!» каже вовк,—та зараз до хвоста.... Як потягне за хвіст, як вихоне та кобила задом, як дасть копитами в цику... вовк не зна вже чи на сім, чи на тім

(*) См. № 2—Кравець и Вовк и № 3—Марко убийи и вовк.

світі... А кобила—як дремене!—аж курява встала.—От вовк сидить собі, та й дума: «чи я не дурний, чи я не скажений,—чому було не хватати за горло?»

От, він уп'ясть потяг до Бога просить пищі. «Боже, каже, милостивий! дай чого хоч трохи попойісти, а то опухну з голоду.»—Хіба, каже, тобі кобили трохи?—Лас: «хай, каже, з неї шкуру живцем на гамани злуплять! не то не найівся, та трохи пики не розбила...»—Ну коли ж так, каже Бог, то піди, отам над яром, такий ситий баран пасецьця,—то ти його й ззіж.—Пішов вовк. Баран пасецьця над яром.—«Здоров, баране!»—Здоров.—«Казав Бог, щоб я тебе ззів.»—А щò ти таке, що ти будеш мене їсти?—Каже: «Вовк!»—Та брешеш—собака!—«Ні, їй-Богу, каже,—вовк!»—А коли ж ти вовк, то як ти мене їстимеш?—«А як їстиму?!.. з голови почну, тай увесь мій—не як!»—Е, вовчику, каже, вовчику! коли вже наважив мене їсти, то стань краще от-над оцим яромъ и рот роззяв, а я сам тає туди й ускочу.—«Ставай»,—каже. От, став він як-раз над кручею—така круча!—роззявив рот—так тая пасть аж зяє: от-би проковтнув! А баран, як розженецьця, як вчистить у лоб,—він—бервиць у яр... (Добре найівся!)—Тоді сів, сердега, тай плаче: «чи я не дурний, чи я не скажений... Чи то видано, щоб живе м'ясо та само у ротъ ускочило?»

Думав-думав... От пішов знов до Бога просить пищі «Боже, каже, милостивий, Боже милосердний! чого дай, то дай попойісти, а то пропаду з голоду.» Бог каже:—«Такий з тебе їдець! тобі як-би само у рот ускочило.... Та вже, що з тобою казать: піди, там чоловік на дорозі загубив сало—то й твоє: воно нікуди не втече.—Послухав; прийшов на місце—аж лежить сало. Він сів, тай дума: «добре, каже: ззім я його, а воно ж солоне—пити захочецьця... Піду спершу нап'юся, а тоді вже.... Пішов.—Поки там до річки та од річки, а чоловік оглядицьця, що нема сала,—повернувся—коли лежить. Узав тее сало.—Приходить вовк—нема сала. От він сів, тай

плаче: «чи я не дурний, чи я не скажений! Хто таки не йівши, п'є?»

Сидів-сидів,—так йісти-аж-аж-аж!.. Йде знову до Бога просить пищі.—«Боже, каже, милостивий, Боже милосердний! чого дай, то дай попойісти, а то віку не доживу...»—Тай обрид вже ти, каже, з тією йіжею!—Та що вже з тобою казати: піди, там недалечко села, пасецьця свиня,—оту й ззіж!—Пішов.—«Здорова, свине!» Здоров.—«Казав Бог, щоб я тебе ззів.»—А що ти таке, що ти будеш мене йісти?—Каже: «Вовк!»—Брешеш—собака!—«Ні каже, вовк!»—Хіба ж, каже, вовкові йісти нічого?—«Нічого», каже.—Коли ж, каже, нічого, то сідай на мене: я тебе повезу на село. У нас тепер вибирають усяке начальство,—може й тебе виберуть.—«Чи так, то й так!—Вези!» Сів на свиню, Прибіга в село; вона як закувіка—аж вовк переляквся: «Чого се ти, каже, кричиш? Та це ж я, каже, скликаю громаду, щоб тебе швидче вибрали за начальство.—Коли це люди як сунуть з хат, з кочергами, з рогачами, з лопатами... Хто що запопав... У вовка аж дух сперло, так переляквся (не переливки вже йому!),—потихеньку до свині: «скажи-чого це такого народу біжить?»—Та це ж, каже, для тебе.—От народ як зсадив вовка, як почав пірчить,—то вже йому й не хочецьця: на силу живий вирвався!

Як дерне—та прямо до Бога. «Боже, каже, милостивий, Боже милосердний! дай чого-небудь хоч кришечку попойісти, а то от-от віку кінець. «Бог каже:—піди, там-он йде кравець,—нападеш, та й поживишся.—Ледве потопав. Перестріва на дорозі. «Здоров, чоловіче!»—Здоров.—«Казав Бог, щоб я тебе ззів.»—А ти що таке, що станеш мене йісти?—Каже: «Вовк!»—Брешеш—собака!—«Ні, каже, йій-Богу вовк.»—Та й малий же, каже, з биса; а ну, я тебе поміряю.»—Та як укрутить у хвіст руку—давай мірять! Міряв його, міряв—вже тому вовкові й дихать не хочецьця, а вин усе його міря.—Аршин! и вздовш!—Поті міряв, що аж хвіст у руці zostався... Вовк як чкурне! та

таке тоді до Бога, та побіг до вовків. «Вовчики-братіки! таке й таке лихо!» Вони давай гнацьця, давай гнацьця за тим вразцем. Що тут у світі робити? Бачить—біда! Аж стоїть дерево; він на те дерево: заліз аж на саму верховину. А вовки так те дерево й оступили, таж зубами й клацають... Вовк и каже: «ні, каже, брацця—нічого з цього не буде! От-як зробим: я стану на землі, а ви усе на мене, усе на мене—'дин зверх одного;—аж поки досягнем скурвого сина...»

Стали 'дин зверх одного—така драбина! Тоді верхній: «А ну! злізай, скурвий сину, будемо тебе йісти!»—А-а! каже: вовчики-братіки, помилуйте мене—не йіште!»—«Ні, каже, не можна: злізай!»—Постойте ж, каже, я на сход душі хоч табаки понюхаю.—Тільки що нюхнув, та—*ачхи!* А спідньому вчулось, що він верхнього міря, та каже: *аршин!* та як присяде—так усі й покотились... Оттакий ворох! А він тоді—драла... Вони за ним; піймали—и розірвали. А чоловік тоді зліз з дерева. «Спасибі, каже, Богу, що не попущено душі христянської лютому звіру!» Та й пішов собі безпешно до-дому,—та й живе собі з молодичею, та ість книші з паляницею. И я там був, мед-вино пив,—по бороді бігло, а в роті нічого не було.

От вам казка—міні бубликів въязка; міні колосок, а вам—грошей мішок.

(Записана въ Гадячскомъ уѣздѣ Полтавской губ.)

КРАВЕЦЬ И ВОВК. ()

Як був у попа кравець и пішов на село робити, а в той час безпашному вовкови не послав Биг корму. Він зніз на гору, дай просе Бога: «Дай, Господи, йісти, а то вмру!»—Ох, иди ж, каже, вовче, що нападеш попове, той йісти тобі готове.

От, иде вовк; ходе кобила: «здорова була, кобило, а чия ти єсть?»—«Ох вовче, я попова!»—«Ти ж мені йісти готова!»—«Ох, подивися ж, каже, вовче, я була в городі, принесла бумаги.—Ставъ вовк дивицьця въ бумаги, кобила як стрибнула,—оглянулась, так и вовка не взирила. От, иде вовк, та й думас: «який дурень єсть: чи я пан, чи я письменний, що ще мені в бумаги дивицьця?»

Иде вовк, а ж ходить баран: «здоров був, баране, а чий ти єсть?»—«Поповий.»—«Ти ж мені йісти готовий!»—«Ой стань же ти, вовче, в долині, а я піду на гору; роззяв рит, так я сам тобі вскочу.»—Як розогнавсь баран, як дав йому в лоб,—дак трохи не заснувъ вовк. От, иде вовк, тай думас: «який я дурень: чи я пан, чи що, що ще захотів легкого хліба.»

Стрів вовк свині: «здорови були, свині, а чіи ви єсть?»—Попови!—«Ви ж мені йісти готови!»—Ох, вовче, братіку, зволь же нам хоч пісню заспівать. Поти свині вовка манили, поки люди взгляділи вовка, да й прогнали.

От, иде вовк и стрічає кравця: «здоров був, кравче, а чий ти єсть?»—Поповий!—«Ти ж, мені йісти готовий!»—Ох, вовче, братіку, дозвољ же мені хоч умицьця на послідній дорозі,—от, дай же ще и хвоста втертись.—От, кравець у хвіст руки як умотав, як отпустив три аршини,—так вовк там тро-

(*) См. Нар. русскія сказки, Афанасьева; вып. VIII, стр. 273—274.—*Волк-дурень.*

хи й не гдгнув... От, кравець як одумавсь, як побіг, та на дуба й сховавсь.

Став вовк думати-гадати, як би того кравця здогнати. Зібрав собі молодців и підійшов як-раз під того дуба. «Он-де, братці, сидить кравець на дубі. Ох, нумте, братці, як би його достати...» От, ліг безхвостий на споді, а ті всі на його зверху,—отъ уже одному вовку стати и кравця достати. Той кравець каже: «понюхаю хоч на послідній дорозі табаки.» Понюхавши: *ачхи!* А вовк думав, що кричить: *аршин!* Як пирсне видтиля, як посиплюється вовки, як ухопили того вовка,—розирвали и пропав бідний!

(Записана въ хуторѣ Николаевѣ Борзенскаго уѣзда; перепечатана изъ Черниговскихъ губ. Вѣдомостей 1860 г; № 21-й.)

3.

МАРКО УВООГІЙ

И

ВОВК.

.... У цього Марка було пара муреньких бичків; він з ними поїхавъ у ліс. Коли це—приходить вовк, тай питає його: «що то у тебе таке?» показує на бичкі. А Марко каже ему:—«то муренькі бичкі.—Вовк не вчув, що він сказав: «то муренькі бичкі,» та думав, що—мурованички,—каже: «змуруй и мене, щоб и я такий був!» Марко:—«добре, я на це майстрирь.—Пішов, вирубав дванадцять бичів, зав'язав вовка у мішку и начав муровать, та все примовляє: «аршин! та вздовш! та вшир!» Домуровавсь до того, що побив бичі, а тоді и випустив його из мішка. Той вовк, як вирвецьця—и не оглянувся.

Марко знав, що вовк йому цього дурно не пропустить,—

пустив свої волики до-дому, а сам остався у лісі. Коли це—веде той мурований вовк за собою таку силу вовків; Марко и виліз на дерево. Приводить він до то(го) дерева вовків, и то, щоб як-небудь достати його, стає мурований під тим деревом, потім на мурованому став вовк, а на тому тож; так, що поставало їх багато: колиб ще два стало, то й досяглиб його. А він каже: «Ей, братіки! подожді(ть) хоть табаки понюхаю»—вони и подождали; а він, чи нюхав, чи ні, а потім каже: «ачхи!» Мурований вовк, самий спідній, думав, що той чоловік знов мурує,—та каже: «аршин, та вздовш, та вшир»,—та тоді з-під того дерева: вовки и попадали... Ті вовки хотіли догнать его,—коли він так подрав, що вони не могли догнать.

Цей вовк як утік, то й думає: «я хоч не йому зло зробив, то його скотині зроблю.» Ото иде—аж пасецьця кобила; так він її питаєцця: «Чия ти, кобило?» А вона каже:—«Маркова.»—Вовк: «отепер же я тебе 'зім, кобило!»—«Ей, вовчику, голубчику, не йїж мене, хоч поки я книги одвезу.»—А він каже: «де ж твої книги?» А вона каже:—«ось, під хвостом.»—Він зайшов из заду, та так дивицця—наче читає; а потім лапою—дряп по тих книгах,—вона його як хвицне! так, що йому и свічки у очах показались. Тоді він каже: «якій сучого сина Марко розумний, така його и худоба!» Ото и пішов од неї.

Иде він далі—аж гуси пасуцьця. Він питає їх: «чіи ви, гуси?» Вони кажуть:—«Маркови.»—Тоді він каже: «отепер я вас пойім.»—Вони стали його просить:—«вовчику-братіку, не йїж нас тут, а лучче иди з нами до води,—там ми понапуваємся води,—тоді нас и зїїси, то нам не так буде болить.»—Він послухав їх: иде за ними. Приходить до ставка и сів коло гусей—дожидає, поки вони напьюцця. Вони напились, а потім поплили на середину. Вовк дожидавав-дожидавав, та бачить, що не дождецця, та й каже: «якій сучого сина Марко розумний, така його и худоба!» И пішов из-відтіля.

Иде далі—аж пасуцьця три баранчики. Він тих баранчиків питає: «Чиї ви?» А вони кажуть:—«Маркові.»—Тоді він каже: «Отепер я вас пойм.» Вони його просять:—«вовчику-голубчику, не йїж нас тає,—лучче сядь під горою, а ми тобі самі ускочим у рот.—Він и послухав їх, и сів під горою. Ото самий більший баран як рожженецьця, та як ударить его,—а він и покотивсь на низ. А другий баран каже: «але ж ти який дурний: бьеш вовка безневинно!» А потім до вовка каже: «сїдай, я вже тобі ускочу.» Вовк послухав, тай сів; и цей баран те саме зробив.—Ото ще и третій підманив вовка, але цей лучче ударив, як ті. Тоді вовк каже: «Якій сучого сина Марко розумний, така його и худоба!»

Ото знов він иде—чи не знайде де далі дурнійшої скотини Маркової. Коли дивицьця—аж ходить свиня з поросятами. Він ту свиню питає: «чия ти, свине?» Вона каже:—«Маркова.»—Вовк: «Тепер же я тебе зйім.» Вона стала просить його:—«не йїж мене, вовчику-братіку тут,—лучче сїдай на мене, то я тобі кужілки заспіваю, та привезу до берези, то там мене и зйіси.—Вовк сів на неї, тай йїде; а вона йому кужілки співає:

«Кужілки, кужілки!

Колиб швидче до дірки.»

Ото привезла його до тину, а в тім тину та була дірка,—вона у ту дірку, тай завязла з тим вовком; придавила його до тину, щоб він не вирвався, а потім стала кричати. Свині позбігались и розірвали того вовка, а свиня жива осталась.

(Записано въ Уманскомъ уѣздѣ Кіевской губ.; передалъ А. Петруняка.)

4.

СОБАКА И ВОВК. (*)

Був собі чоловік, мав він собаку. От, як стала вона уже дуже стара, він и каже до неї: «Иди собі в світа, коли ти така стара.» Пішла вона, та дивиця—иде вовк, тай каже їй: «Куди ти, собако стара, йдеш?» А вона:—«я иду в світи.»— «Ну, я тобі назичу хліба, але, гляди, щоб и ти міні послі назичила.» Вона каже:—«добре, назичу.»—От він каже: «Отут попові жнуть, то йди: я возьму дитину, тай побіжу, а ти будеш на мене гавкати; а вони побачать, та відберуть від мене дитину, а тебе возьмуть до себе.»—От вони так и зробили: вовк узяв дитину, да й побіг, а собака за ним—гав, гав, гав! От люде побачили, відняли дитину, а собаку взяли до себе и нагодували.

У них був бал на другий день,—так-так гуляють! людей понаскодилося... А вовк прийшов до теї собаки, а вона каже: «Лізь під штандари!» Вовк вліз, тай сидить. Собака узяв з стола буханець хліба, тай несе до вовка. Люде побачили, тай кажуть: «Он собака несе хліб!» А хозяйін каже: «нехай несе, то нам.» Взяв собака той буханець, тай віддав вовкові; він узяв, тай и зів. Потім вона узяла пляшку з горілкою, тай несе знов вовкові. Люде побачили, даї кажуть знову: «Он собака поніс горілку.» А він каже: «нехай, нехай несе, то наш собака.» А він изнов поніс вовкові. А ті попові підслідили его—куди-то він несе, а він вовкові;—вони взяли, да за кій, да й вигнали вовка.

Він узяв, пішов у поле; дивиця—свиня пасецця. Він прийшов до неї, та каже: «чня ти?» А вона каже:—попова.— «А він каже: зачекай, я тебе йзім.» А вона каже:—сідай на

(*) См. № 5—Сирко и № 6—Старий собака.

мене, я тебе привезу до свого дому, то там мене и зіси.— Узяв він, сів на ню,—вона взяла, привезла його до свого дому. Узяла вона, шарнулась об хлів, а він и впав з неї. Ото він хоче вже ййй йісти,—вона кричить,—люде попові вибігли, дай знов його вигнали.

От він изнов пішов у поле. Иде він, та дивицьця—аж коняка пасецьця. Він каже до неї: «чия ти?»—«Попова!»—«Почекай, я тебе йзім.» А вона каже:—«не йїж, а сидай лучче на мене, та поїдемо до мого дому,—там иззіси.»—Він сів, да й поїхав. Прийїзжають в двір,—вона прийїхала до стані, шурнулась у станю—він упав. Ото він хоче ййй йісти,—вона починає гіржати. Попові вискочили, та й прогнали его.

Изнов той вовк побїг у поле. Иде він по-над ставком, дивицьця—гуси на березі сидять. Він питає йїх: «чїй ви, гуси?»—Попові.—«Я вас поїм.»—Ой не йїж, нехай ми попливем, да ноги пополощем,—тоді нас чистенькїх изйїси.—Узяли вони да й поплили, а він остався, як дурний.

Постоявши, бачить, що вони не впливають, узяв, да й пішов далі. Дивицьця він—иде паробок. Він питає: «чий ти?»—Поповий.—«Я тебе йзім.» Він каже:—«зачекай, я перше піду обмиюсь.»—Він узяв, виліз на гіляку, вирїзав здорового дручка, потім зліз, тай каже до вовка: «Дай мині чим втертися.» Він каже:—«не маю чим.»—Він каже: «дай я твоїм хвостом втрись.» Вовк дав йому хвоста. Він взяв, обмотав його добре за руку. Вовк каже:—пусти!—А він його дубком раз ударив, другий, а за третім и убив його.

(Записана въ с. Збаражѣ Бердичевскаго уѣзда Кіевской губ; передалъ И. П. Новицкій.)

5.

СІРКО.

В одного чоловіка був собака Сірко—тяжко старий. Хозяїнъ бачить, що з його нічого не буде, що він до хозяйства неспособний, и прогнав його отъ себе. Цей Сірко никає по полю; коли це—приходить до його вовк, тай питає його: «Чого ти тут ходиш?» Сірко ему отвѣча:—«Що-ж, брате,—прогнав мене хозяїн, а я и хожу тут.»—Тоді вовк йому каже: «а зробить так, щоб тебе хозяїн изнов прийняв до себе?» Сірко каже:—«Зроби, голубчику; я вже таки чимсь тебе одблагодарю.»—Вовк каже: «ну, гляди: як вийде твій хозя(і)н из жінкою жать, и вона дитину положить під вопою, то ти будеш близько ходити коло того поля,—щоб я знав, де те поле,—то я візьму дитину, а ти будеш однімать одъ мене ту дитину,—тоді будьто я тебе излякавсь, та й пущу дитину».

У жнива той чоловік и жінка вийшли у поле жать. Жінка положила свою маленьку дитину під вопою, а сама и жне коло чоловіка. Коли це—вовк біжить житом, та за ту дитину—и несе йійі полем. Сірко за тим вовком,—доганяє його; а чоловік кричить: «гидж-га, Сірко!» Сірко якось догнав того вовка и отняв дитину, приніс до того чоловіка, тай отдав ему. Тоді то(й) чоловік вийняв из торби хліб и кусок сала, тай каже: «на, Сірко, їж,—за те, що не дав вовкові дитини изйісти!»—Ото у вечері идуть из поля, беруть и Сірка. Прийшли до-дому, чоловік и каже) «жінко, вари лишень гречані галушки, та сито їх из салом затовчи. Тільки шо вони изварилися, він садовить Сірка за стіл, тай сів сам коло його, тай каже: «а сип, жінко, галушки, та будем вечерять.» Жінка и насипала. Віп Сіркові набрав у полумисок: так уже йому годить, щоб він не був голодний, щоб він часом гарячим не опікся!

Ото Сірко и думас: «Треба міні поблагодарить вовков',

що він мині таку вигоду зробив.» А той чоловік, діждавши м'ясяниць, отдає свою дочку заміж.—Сірко пішов у поле, знайшов там вовка, тай каже йому: «прийди у неділю, у вечері, до города мого хозіяна, а я тебе узву у хату, та одблагодарю тобі за те, що ти мині добро зробив.»

Ото вовк, діждавши неділі, прийшов на те місце, куди ему Сірко казав;—а в той самий день у того чоловіка було весілля. Сірко вийшов до його, тай увів його у хату и посадовив його під столом. Ото Сірко на столі узяв пляшку горілки, м'яса доволі — и поніс під стіл; а люде хотіли ту собаку бити. Чоловік каже: «не бийте Сірка: він мені добро зробив, то я и йому добро буду робить, поки його й віку.»

Сірко, що саме лучче на столі лежить, бере, та подає вовкові; обгодував и упоїв так, що вовк не витерпить, та каже: «буду співать!» Сірко каже:—«не співай, бо тут тобі буде лихо! лучче я ще тобі подам пляшку горілки, та тілки мовчи.»—Вовк, як випив ту пляшку горілки, та каже: «отепер уже буду співать!» Та як завив під столом... Тоді де-які люде повтікали з хати, а де-які хотіли бити вовка; а Сірко и ліг на вовкові, наче хоче задушити. Хозіан каже: «не бийте вовка, бо ви мині Сірка уб'єте! Він и сам из ним розправицьця добре.» Ото Сірко вивів вовка аж на поле, та й каже: «Ти мені добро зробив, а я тобі!» Та й розпрощались.

(Записана въ Уманскомъ уѣздѣ, Кіевской губ; передалъ А. Петруняка).

6.

СТАРИЙ СОБАКА.

Був у чоловіка собака; покіль молодим був, дак він його и жаловав, як изстарівсь, дак він його проганяв. Він лежить під тинком, а вовк прийшов до його, каже: «чого ти так пропадаєш?» А він каже: «покіль я був молодим, так мене й жалували, а тепер я старий, так мене й бьють.» Вовк каже ему:—«як вийде твій хазяїн в поле, так иди за ним.»—«Дак мене, каже, бьють, да не пускають в поле. «Вовк каже:—«да я зроблю так, шо тобі добре буде: хазяйка положє під возом дитину, а я прийду, дай ухвачу, а ти біжи за мною, да й кричи, да хоч у тебе й нема зубів, до ти мене сіпай як-небудь, щоб хазяйка почула.»—

Вовк ухватив дитину и несе, а собака біжить за ним, да й сіпає його, а хазяйка почула—біжить з граблями, да й кричить: «чоловіче, вовк дитину ухопив! Гаврило, Гаврило! чи ти не бачив,—вовк дитину ухопив!..» Чоловік догнав вовка, да й одняв дитину. Чоловік каже: «бачь сукиного сина дочка: не годувала собаки, занехала, а він хоть и старий, а все таки поміч дає!» Дак жінка и дала собаці кришку хліба.

(Записана въ Пирятинскомъ уѣздѣ Полтавской губ.)

7.

ЛИСИЧКА-СЕСТРИЧКА.

Була собі лисичка. От, пішла вона у лісок, аж бачить, там рубаютъ люде яворці царові на дворці. От, вона прийшла до них, да й каже: «здорові будьте, ремеснички-побережнички!» Ті:—дай, Боже здоров'я!—«Що ви рубаете?»—Яворці.—«Явор-

ці, —на що?» — Царові на дворці. — «Вирубайте й мені яворець, я й собі построю дворець.» От, вони вирубали йійі яворець, да й кажуть йій: «на ж тобі яворець.» От вона взяла той яворець, —несе да й несе, несе да й несе; аж став йійі вечір... Вона дивиця —аж стоїть хатка. От вона заходить в ту хатку, да й каже: «вечер добрий, добрі люде!» — Дай, Боже, здоров'ячко. — «Пустіть на ніч.» — У нас хатка маленька-тісенька, ніде буде тобі спочить. — Нічого, я під лавкою зігнуся, хвостиком одягнуся и переночую.» Вони кажуть: — добре, ночуй. — «А де-ж я свого яворця діну?» — Поклади його під піччю. — От вона так и зробила.

На другий день встала раненько, умилась біленько, господару на добридень дала. «Ой де ж мій яворець?» — Погляди під піччю. — Погляділа вона — аж немає його; сіла, да й плаче. Аж иде хазяїн: «Чого лисице-сестрице, плачеш?» — Ой, як мені не плакати: нема мого явірця! — «Отут десь біленька курочка бігала, то мабуть загібла.» — «Крути-не верти, хазяїне, а дай мені курку!» — Взяла курку, да й пішла.

Ото вона взяла ту курку, несе дай несе... аж застигла йійі на дорозі ніч. От, вона дивиця — аж стоїть хатка. Вона зашла в ту хатку, да й каже: «здорові будьте, люде добрі!» Ті: — дай, Боже, здоров'я! — «Пустіть на ніч!» — Не можна, лисичко-сестричко: у нас хатка тісенька, нігде буде тобі спочить. — «Нічого, я під лавкою зогнуся, хвостиком вкриюся, да й переночую.» — Ну, добре, — ночуй. — «А де ж я свою курочку подіну?» — Пусти йійі під піч... От вона так и зробила. — Встала раненько, умилась біленько, хазяїну на добридень дала. «А де ж моя курочка?» — Отут в печі дірочка, — мабуть залізла в дірочку. — «Теперички, крути-не верти, хазяїне, а дай мені піч!» Взяла піч у мішок, да й пішла.

От иде, да йде..., а настає знов вечір. От вона бачить, що стоїть хатка, — взяла да й зашла в ню, да й каже: «Пустіть на ніч!» — Не можна, лисичко-сестричко: у нас хатка тіс-

невька, маленька, нігде буде тобі спочить.— «Нічого, я під лавкою зігнуся, хвостиком вкриюся,—так переночую.» Вони кажуть:— ну, добре,—ночуй.— «А де ж я свою піч подіну?»— Постав на подвір'їй.— От вона так и зробила.— На другий день устала раненько, вмилась біленько, хазяїну на добридень дала; дивниця,— аж нема йїї печі. От вона стала, да й каже хазяїнові: «де я була, то була, а такої біди мені ще не траплялось, щоб у мене що вкрали!» Хазяїн и каже:— «то може, воли, що були на подвір'їй, розвалили йїї.— От лисичка изнов каже йому:» крути не верти, хазяїне, а оддай мені воли.» От взяла ті шість волів.

Иде да й иде, иде да й иде. Зустрічає йїї знов ніч. От вона, побачивши хатку, стала просищця в ню на ніч: изнов давай казати: «пустіть, люде добрі, на ніч!» Ті:— не можна, лисичко-сестричко; у нас хатка тісенька, маленька, нігде буде тобі и спочить.— «Нічого, я під лавкою зігнуся, хвостиком вкриюся,—да й переночую.» — Добре, ночуй.— «А де ж я свої воли подіну?»— Пусти в загороду.— От вона так изробила.— На другий день, встала раненько, умилась біленько, хазяїну на добридень дала. А далі огляділась— нема йїї волів. От вона сіла, да й давай знову плакати,— каже: «Де я бувала, то бувала, а такої пригоденьки не трапляла: нема моїх волів!..» Хазяїн и каже:— Ото невістка гнала, то, може й випустила.— От вона и каже йому: «Крути-неверти, хазяїне, а віддай мені невістку». Свекор плаче, свекруха плаче, син плаче, діти плачуть. А лисичка взяла невістку в торбу, да й пішла.

От несе вона ту невістку в торбі, несе, да й несе, несе да й несе... аж застигла йїї нічка на дорозі. От вона бачить— стоїть хатка,— взяла да й просищця туди на ніч.— Не можна: у нас хатка низенька, маленька, нігде буде тобі спочити.— «Нічого, я під лавкою зігнуся, хвостиком вкриюся, да й переночую.»— Добре, ночуй.— «А де ж я свою невістку діну?»— Поклади йїї під піч.— От вона так и зробила.— На другий день, устала раненько, умилась біленько, хазяїну на добридень дала.

«А де ж моя невістка?» — Під піччю. — Вона дивниця — є. «Спасибі вамъ, що моя невістка тут ціла осталась! Подождіть, я побіжу в лісок да вирубаю дручок, да поєкачу вам коровода.» От вона пішла в лісовъ, вирубала дручка. А син узяв вив'язав звідти невістку, а ув'язав сучку.

Пришовши, вона взяла ту торбу з сучкою, — підкине їй до гори дручком, да й приговорює: «За яворця — вурочку, за пість волів — невістку-сучку!..» Да ще як підкине до гори, до тая сучка: «авурр!» — А, чортова невістка-сучка, пособачилась! — Да візьме, да й знов підкине, до тая гарчить. От вона підкидала, підкидала ту сучку, а далі взяла, да й розв'язала. Як тільки розв'язала, до тая сучка зараз за нею... Вона на втікача, сучка за нею; вона далі, да в нору, да й заковалась.

Сівши тут, от вона и давай питатись зараз ушей: «Що тільки ви думали-гадали, як од того проклятого хортища втікали?» — Те ми, сестрице, думали-гадали, щоб хорт не догнав, золоті шуби не подрав. — «Подождіть же, мої ушечки, я вам сережки куплю.» Потім каже: «що ви, ніженьки, думали-гадали, як од того проклятого хортища втікали?» — Те ми, сестрице-лисице, думали-гадали и свої ніженьки насторожали, щоб хортъ не догнав, золоті шуби не подрав. — «Подождіть, мої любі-милі ніжечки, я вам куплю червоненькі черевички з золотенькими підковками.» — «Що ви, оченьки мої милі да любі думали-гадали, як од того проклятого хортища втікали?» — Те ми, сестричко-лисичко, думали гадали, як од того проклятого хортища втікали, щобъ він не догнав, золоті шубоньки не здивняв. — «Добре; подождіть же, мої оченьки, я вам золоті окуляри куплю.» — «А що ти, хвостинце-помелище, думало-гадало, як од того проклятого хортища втікало?» — Те я думав-гадав, й поміж ногами плунав, щоб хорт догнав, золотую шубу знав. — «На тобі, хортице-собачице хвоста, хвоста, да не кусай по жовтому, да кусай по білому.» А хорт як укусив, так при самій репиці откусив.

От вона пішла між зайці. Ті, побачивши, що вона без хвоста, давай з неї сміяцца. Вона каже: «Е, нічого що я без хвоста, але за те я вмю коровода скакати.» Пішла в лісок, да вирубала дручок, да стала на горбі, а їм тим часом позв'язувала хвости до купи, да й каже: «тікайте, бо йде вовчище-помелище!» Вони як сунуть во всі сторони,—так хвости й по-обривали.—Послі того, як посходились до купи зайці, бачать— всі без хвостів,—от и давай питатись один одного: «Ти був в лисички?»—Був.—От вони змовились, щоб як-небудь віддячить їйї. Узяли, зібрались всі, пішли до неї, підперли двері; щоб вона не вилізла,—да й там спалили їйї.

(Записана в с. Великой Снитынкѣ Васильковского уѣзда, Кіевской губ; передалъ И. П. Новицкій.)

8.

ЛИСИЦЯ, ВЕДМІДЬ И МУЖИК.

Пуйшов раз чоловік у поле орати. Орав-орав, коли ж виходить з лісу ведмідь; прийшов до його: «давай, каже, я твого борозенного вола знім.» Той чоловік плаче:—«чим же я орати буду!»—Став просищця: «дай же, каже, хоч борозни дойти!»—«Ну, добре, доходи.»—Ліг собі ведмідь на возі, да й лежить. От, той доходить борозни, аж з лісу лисиця. «Що се в тебе, чоловіче, на возі лежить?» «А ведмідь,» каже:—«Скажи, що колода.»—«Колода,» каже.—«Е, як-би колода, дак вона б була прив'язана,»—та й побігла. А ведмідь каже: «прив'яжи мене.» Той узяв, обмотав его, притяг добре до воза. Біжить лисиця знов. «Що се в тебе, чоловіче, на возі лежить?»—Колода.—«Е, як-би колода, до б сокира була встромлена.» Ведмідь и каже:—«встроми в мене сокиру.»—Той йому як устроимив,—зарубав.

Лисиця тоді й каже: «щож ти мені тепер даси?»—«Ходім, каже, зо мною до-дому, дам тобі курей.»—«Е, не під, сюди принеси.» Той пушов, узяв у мешок трое курей, та собаку; принус. «Ходиж, каже, сюди, забирай.» А вона стала так оддалук.—«Пускай, пускай, каже, по одну, —я половлю.»—От вун одну курицю пустив; вона зловила, и другу, и третю; а дале, як випустить собаку,—лисиця в ліс, собака за нею. Добігла до нори, тай сховалась; а собака стоїть над норою да бреше.—От вона там у норі й питає: «очи мої! що ви робили, як я втікала?»—«Ми дивилися, кудю до нори ближче та краще бігти, щоб тебе собака не догнав.—«Добре, очи мої! я вам вигуляри куплю. А ви, ноги мої! що робили, як я втікала?»—«А ми стрибали да не спотикались, щоб тебе собака не догнав.»—«Добре, ноги мої! я вам башмаки куплю! А ти, хвуст! що робив?»—А я, каже, мотався да чеплявся, то за куш, то за пенюк, щоб тебе собака догнав.—«А, я ж тобі дам!» Висунула з нори, дай каже: «На, одкуси, поки біленьке.» Собака як ухопить йїї за хвуст,—на силу вирвалась.

Прийшов и той чоловік до нори: «я таки, думає, тебе викопаю! Тільки, щоб тут зробити, щоб вона не втікла, поки я до-дому за заступом підю?» Узяв глек порожній, дай поклав над норою проти вітру; до вітер гуде, а вона думає, що то собака гарчить. Сиділа—сиділа,—визирнула,—аж глек. «Дав се ти мене налякав? я ж тобі дам!» Зачепила мотузкою собі за шию, дай понесла топить. Прийшла до озера, тай пускає в воду;—булькотить: «Е, не просєсь, каже, — не поможецьця.» Коли ж глек став набирацьця, — дай їєї тяне. «Тю дурний! се я тільки насміялась, а вун уже й справді!» — Пуїшла далі; лежить балабайка. Вона пудойшла, — бренькає. «Е, каже, гарненький голосок, да чортова думка!»

(Записана въ с. Рудьковѣ Козелецкаго уѣзда, Черниговской губ. И. П. Новицкимъ.)

9.

ЛИСИЧКА ТА КУРОЧКА.

Як був собі дід та баба, та була у їх курочка и яблунька; и родили на тій яблоньці яблука золоті и срібні. От лисичка внадилась до тєї яблуньки. А дід та баба знали, що лисичка яблуньку йшла, — так у їх нікого було послать. Вони взяли курочку и прив'язали коло яблоньки, думали: як побачить, то не займатиме яблука. Дід взяв и перелічив яблук всі.

Приходить лисичка в ночі, — курочка як закричить: дід вибіг из хати з кочергою и почав ганяцьця за лисицею; и не вбив. На другу ніч прив'язав уп'ять курочку. Приходить лисичка уп'ять. Курочка уп'ять як закричить! Вибігла баба з дницею, ганялась... И вона не вбила.

От вони — що робить? «Деб його нам дитинку купить, щоб лисичку у ночі зловила?» А один чоловік и сказав — каже: «Буде у вас через місяць дитина.» От вони стали такі раді и прив'язали вп'ять курочку до яблуні. Приходить лисичка в ночі — и верала курочку. Украла курочку и понесла у свою хатку и хотила вже різати курочку. А в баби та діда родився вже син. От баба й дід посилають свого сина — Івана: «Иди до лисички.»

Він пішов, а баба стала на воротах на однім боці, а дід на другім. Коли це — син жене лисичку й курочку. От вони піймали курочку, а лисичка втекла. Вони взяли курочку прив'язали вп'ять до яблуні, а лисичка прийшла та вп'ять украла. Принесла до дому и посадила на печі. А дід та баба послали вп'ять свого сина — Івана. Він підійшов під віконце та й кличе курочку. Курочка вибила віконечко и сама вискочила. Узав Иван курочку й поніс додому, а лисичка вибігла из хатки своєї, та й начала доганяти. Недогнала; а Иван приніс курочку додому. — Узали вп'ять прив'язали коло яблуні. Лисичка прибігла

и вп'ять украла; принесла до дому, заперла в кучу; а сама пішла кудись и сіней забула замкнутъ. А Иван прийшов, очинив сіни, узяв курочку з кучі и поніс до дому. Приніс до дому, а дід и каже: «Посади тепер у кучу: хай тепер у кучі.»

А лисичка прийшла у свою хатку; коли дивицьця—нема курочки. Лисичка пішла до Ивана до того, стала під вікном, тай начала вить: «Иване! Иване! отдай курочку!» Иван слухав, слухав, — узяв пішов, прогнав йїї. Вона приходить и в другий раз и начала вить: «Иване, Иване! отдай курочку!» Иван каже: — Постой проклята, я тебе вб'ю! А вона все кричить: «Иване, Иване! отдай курочку!» Він вийшов, узяв йїї и убив. А курочку вziali зарізали тай из'їли.

От там, у тім городі, виходить така вість: хто на яблуні изоб'є десять яблук заразом, то за того царь дочку отдасть. От Иван согласився и збив десять яблук. От царь отдал дочку за Ивана. От вони собі начали жить, та поживать, та добро наживать.

(Записана въ г. Миргородѣ, Полтавской губ; Аван. Рудченкомъ.)

10.

МЕДВІДЬ, ВОВК, ЛИСИЦЯ Й ЗАЄЦЬ.

Викопав чоловік вовковину, дай укинувъ туди медведя, вовка, лисицю и зайця. От, вони и сидять там сутки, сидять и другі; а далі на треті й кажуть: «Ну, треба ж нам самого меньшого помик нами йїсти,—бо ми пропадем.»—От, заєць зна в'є, що він найменьшій од усіх, дай каже: «Мині висім-десят год.» А лисиця каже: «А мині сорок.» А вовк каже: «А мині тридцять.» А медвідь каже: «А я місяць, як родивсь,

місяць, як христивсь,—а це з вами попавсь,—да ба!» От, вони вже й сами добре бачать, що медвідя не возьмуть, да, порадившись, все таки зайця з'їли,—бо він був самий плохший и никого не подужав.

(Записана въ Пирятинскомъ уѣздѣ Полтавской губ.)

II.

Л И С И Ц Я Й В О В К.

Десь назнала лисиця у лісі пастку (вовковню), и там м'ясо було положене. От вона як там уже не хитрувала, да не могла узять те м'ясо. От и пишла собі—коли зустріда вовка: «Вовчику-братичу! я назнала м'ясо, там-то десь; та мені гріх, каже, сьогодні, бо тепер п'ятниця.» От вовчика вона и привела туди; а вовк зараз морду туди и всунув, а тут дуб и потяг його в гору (а воно так и вхватило його за шию).—От вовк уже й висить, а м'ясо впало. Тоді лисиця за м'ясо тай йість. —«Лисичко-сестричко! ти казала, що тобі гріх тепер, бо п'ятниця,» вовк каже. —«Е-е-е! то тобі тепер п'ятниця, бо ти п'ятами не достанеш землі!»—

От прийшов чоловік до вовка; лусь! лусь! кийком. А лисиця оддалік стоїть, дай каже вовкові: «Крути-верти, вовчику, головою, щоб не поцілив сучий син булавою.»

(Записана въ с. Черняховѣ, Кієвскаго уѣзда, В. Панченкомъ.)

12.

ЛИСИЧКА, КІТ, ВОВК, МЕДВІДЬ

И

КАБАН. (*)

Біг кіт из села, а лисичка из ліса, дай повстрічались вони. Лисичка каже: «здраслуй!» кіт каже: «здраслуй.» — «Як тебе зовуть?» каже лисичка. — «Премудрий Соломон. — А тебе?» — «Лисичка-вдовичка».... «Жиймо вмісті!» — «Жиймо.» — Построїли вони собі хатку дай живуть.

Лисичка каже: «Премудрий Соломоне! Я бачила там облупили здохлого барана, ходімо приволочімо.» Взяли пішли, приволокли, дай йдять. Надходить вовк: — «Очини!» — «Утікай, пане Козловский, — каже лисичка, — бо вже премудрий Соломон пана Барановського йість, то ще й тебе йість.» Вовк зякався, побіг. — Надходить медвідь: — «Очини!» — «Утікай, пане Кудлач, — каже лисичка, — бо вже пана Козловського йімо, то ще й тебе йімо.» Медвідь зякався, побіг. — Надходить дикий кабан: — «Очини!» — «Утікай, пане Рилач, бо вже Кудлача йімо, то ще й тебе йімо.» Кабан зякався, побіг.

Ото вже всі вони: вовк, медвідь и кабан, зібрались в-гурт, тай кажуть: «Ходімо побачити Премудрого Соломона.» — Підходять до теї хатки — аж кіт йість м'ясо, тай кричить: «Ма—ло! ма—ло! ма—ло!» — «Гей, кажуть, утікаймо, бо каже, що ще й нас мало!» — Злякались, дай побігли далій, дай кажуть: «У такий, кажуть, невеличкій хатці и сам, мабуть, невеличкій звірчка, — чи ж таки він нас поїсть? Ходімо: ми таки його побачим.... Позакопуймося, або під колодою ляжмо, дай будемо сидіти.» Кабан закопався в землю, дай хвостиком меле, медвідь взяв на дуба, а вовк під колодою лежить.

(*) См. № 13—Пан-коцький и № 14—Лисичка и кіт.

А лисичка до kota й каже: «Ходімо, я зловлю гусочку, дай приволочім.»—Идуть: лисичка по-переду, а кіт по-заду, дай кричить: «Ма-ло! ма-ло! ма-ло!..» Коли побачив кабанячого хвостика... Кіт думав, що то миш,—як ухопицьця за хвіст па-зурами... Кабан коли не розбіжицьця з перестрашу,—коли уда-рицьця об дуб рилом... Кіт злякався, да на дуб, де медвідь се-дів... Медвідь коли не грохнувся об колоду, де вовк седів... Посхоплювались усі—да навітки.

Послі зібрались, дай говорять. Кабан каже: «Отсе було! Як ухопить мене за хвіст, да головою об дуб...» А медвідь каже: «А мене як ухопив за шерсть, дай кинув з дуба.» А вовк каже: «Коли зііз до мене, де я лежав під колодою, воли взяв колоду, да як гримнув мене по спині, то аж ще спина бо-лить,...!» Тай кажуть:—Нехай його чорт бачить: нейдімо вже!»—

А кіт переляканий з лисичкою пішли, приволокли гу-сочку, дай йдять.

(Записана въ с. Романовкѣ Звягельскаго (Новградволынскаго) уѣзда Волынской губ. Ст. Лоначевскимъ.)

13.

ПАН--КОЦЬКІЙ.

У в одного чоловіка був кіт старий, неспособний миш-ловить. Ото хозяйін його узяв, тай вивіз у ліс,—думає: на що він міні здався? тілки дурно буду годувати,—нехай лучче у лісі ходить. Покинув його, а сам и поїхав. Коли це—прихо-дить до його лисичка, тай питає його: «Що ти таке?» А він каже:—«Я пан-Коцькій.»—Так лисичка каже: «Будь ти міні

за чововіка, а я тобі за жінку буду.» А він и согласивсь.— Ото веде його лисичка до своєї хати,—так уже йому служить: уловить де курочку, то сама не йсть, а йому принесе.

Ото колись зайчик побачив лисичку, тай каже їй: «Лисичко-сестричко, прийду я до тебе на досвітки.» А вона йому каже:—«Єсть у мене тепер пан-Коцький, то він тебе и розірве.»—И цей заїць розказав за пана-Коцького вовкові, медведєві, дикому кабанові. Ці зійшлись умісті, стали думать: як-би тут побачить пана-Коцького,—та кажуть: «А приготуємо обід!» Тут и взяли рохтити, кому за чим ити.—Вовк каже:—«Я піду за м'ясом, щоб було що у борщ».—А дикій кабан каже:—«А я піду за буряками, за картоплею.»—Медвідь:—«А я меду принесу на закуску.»—Заїць:—«А я—капусти.»

Ото подоставали усього, начали обід варить и, як зварили, начали совітувацьця: кому ити кликать на обід пана-Коцького. Медвідь каже: «Я не підбіжу, як доведеться утікати.» А кабан: «А я тож невортний.» Вовк: «Я старий уже, и трохи не бачу.» Тільки зайчикові и приходицьця.—Пробіг зайчик до лисиччиної нори; коли це—лисичка вибігає тай дивитьця, що зайчик стоїть на двох лапках коло хати, тай питає його: «А чого ти прийшов?» Він каже:—«Просив вовк, медвідь, дикій кабан и я прошу, щоб ти прийшла с своїм пан-Коцьким до нас на обід!»—А вона каже йому: «Я з нимъ прийду, але ви поховайтесь, бо він вас и розірве.» Зайчик прибігає до їй тай хвалицьця:—«Ховайтесь, казала лисичка, бо він як прийде, тай подушить нас.»—Вони и начали ховацьця: медвідь лізе на дерево, вовк сідає за кущем, кабан риєцьця у хамло, а зайчик лізе у кущ.

Коли це—веде лисичка свого пана-Коцького; доводить до стола, а він побачив, що на столі м'яса багато, тай каже: «Ма-ло!.. Ма-ло!.. Ма-ло!..» А ті думаютъ:—От, сучого сина син, йще йому мало!—Коли він, як наївсь, так и простягсь на столі; а кабан лежав близько коло стола у хамлі, та якось

Його комар и укусив за хвіст, а він так хвостом и повернув; кіт же думав, що то миш, та туди... Кабан злякався його, та начав утікати; пан-Коцький злякався кабана, скочивъ на те дерево, де медвідь сидів; медвідь як побачить, що кіт лізе до його, начав вище лізти по дереві,—та до такого доліз, що и дерево не здержало—так він до долу упав; вовк побачив, що таке робицьця з ними—так подрав, що тилки видно; а заіць тоді-ж забіг чор-зна-вуди... А послі посходились, тай кажуть: «От, який малий, та чуть-чуть нас усіх не поїв!»

(Записана въ Уманскомъ уѣздѣ; Кіевской губ; передалъ А. Петруняка.)

14.

ЛИСИЦЯ ТА КІТ.

У лісі да жила лисиця, а пиля того ліса да жив собі чоловік! у того чоловіка да був кіт,—він колись добре мишей ловив, а далі, як осліп, дак и перестав; а хозяїн його жаловав: він нехотів його убивати, да завіз його в ліс, да там и покинув. Коли—йде лисиця, да й каже: «Здоров був, Котохвей Матвіїч! а чого ти пришов?» От, він и каже:—«А що-ж каже, мене да мий хозяїн любив, покіль я бачивъ, а як я перестав бачить, дак и перестав и мишей ловить,—а колись здорово ловив,—дак він пожалів мене вбити, дай одвіз в ліс,—мені тепер и прийшлося пропадати.»—А лисиця дай каже: «Стережи мене, Котохвей Матвіїч! дак я тебе буду хлібом годувати.» От, він и каже:—«Добре, сестричко-лисичко!»—Вона йому построїла котовку и городець чималий дала.

От, одного дня, дай приходить заіць, да у ту капусточку—хрим-хрим! А кіт в вікно, да на зайця,—да хвіст задрав, да—

Фррр!.. Заїць злякався, дай побіг розказовать медвідю, вовку и дикому кабану. А медвідь и каже: «знаете що—зробім греміданський (*) обід, да позовім и їх,—дак ми, каже, йому дамо капут!—Я, каже, украду у чоловіка меду, а ти, вовче, украдь сала, а ти, кабане, накопай коріння, а ти, зайче, позовеш їх обідать.»

От, вони наготовили всього, як медвідь казав, а заїць побіг звать. Підшов під вікно, дай каже: «Просимо вашої милости, лисичко-сестричко з Котохвієм Матвіїчем, до нас—на обід,»—дай маха! А медвідь и каже: «чи тиж казав, щоб свої ложки побрали?»—«Ох, мині лишечко, каже заїць, я й забувсь!»—Дай побіг знов. Підшов під вікно, дай каже: «Дай берить ложки!»—Добре, добре,—каже лисица.

От вони йдуть. Кіт задрав хвіст, да зараз до сала: «Мя-у! мя-у!..» А вони злякались кота, да поховались в куці, дай думали, що він каже: Ма-ло, ма-ло! дай кажуть: «А, бісів сину! ми усім наготовили, а тепер—він один, да ще ка: «мало!» Медвідь же да сів на дубі, а ті по кущах. От, кабан (сказано—свиня!) не уседів, дай повернувся,—кіт думав, що там миш,—да туди: Фррр!.. Він з під куща, да на другій кущ,—вовк излякався—да відтиль,—да тоді під дуба;—медвідь з дуба—да на кущ,—заїць—відтиль—да на-втьоки!

А кіт zostавсь: сидить да сало їсть, а лисиця—мед. Пойіли гарненько собі, дай пішли до дому.

(Записана въ Пирятинскомъ уѣздѣ, Полтавской губ.)

(*) Громадянський.

15.

ЛИСИЧКА, КОТИК.

и

ПІВНИК.

Був собі котик та півник, да спряглися жить. Поставили собі хатку на курячій ніжці. Тепер півник сидить дома, а котик ходить за ковбасами на здобитки.

От лисичка прибіжить та до півника: «Півнику-братіку, одчини!»—«Лисичко-сестричко, котик не велів.»—«Ну бо, півнику-братіку, одчини!»—«Лисичко-сестричко, котик не велів.»—Такі випрохала: він взяв и одчинив. От вона вогню набрала й його украла. Так він, вже біжучи:

•Котику-братіку, несе мене лиска

По каменю—мосту

На своєму хвосту,—

Порятуй мене!»

Так той котик як почув, да догнав лисичку и півника одняв. Та приніс до дому півника, та попобив його добре,—дай сказав: «Не давай же вогню, бо битиму ще!»

Дак він (котик) пішов уп'язь на здобитки за пшеницею: ото-ж півнику харч.—От лисичка знов прибігла: «Півнику-братіку, одчини!»—«Лисичко-сестричко, котик не велів.»—Такі випрохала: він їйї пустив. Вона вогню набрала, його украла и побигла. Дак він вже:

•Котику—братіку, несе мене лиска

По каменю—мосту

На своєму хвосту,—

Порятуй мене!»

Дак він його догнав и уп'язь одняв, а лисичку попобив. «Тепер же, півнику,—приказав: не давай вогню, бо вона тебе ззість!»

Вона прибіга знов. «Півнику-братіку, очини!»—«Лисичко-сестричко, котик не велів.»—Просила-просила—ні! такі не впустив. От, вона віконце одчинила, його украла и побігла. Дак він:

«Котику-братіку; несе мене лиска
По каменю—мосту
На своєму хвосту,—
Порятуї мене!»

От котик як почув, як погнався.... Гнавсь, гнавсь—не догнав. Прийшов до дому, тай плаче, що вже нема товариша.

От, зробив собі скрипочку и молоточок и писану кайстру (*). Прийшов до нори—як загра:

«Ой тили-ли-чки,
Та було у лисички
Чотирі дочки,
П'ятий синко,
Ще й Пилипко;
Вийди, лисе,
Подивися—
Чи хороше граю?»

Дак лисиччина дочка й каже: «Мамо! Піду я подивлюся: хто там так грає?» От вона й пішла;—а він їйі—док да в лобок, да в писану кайстру.—Да вп'ять грає:

«Ой тили-ли-чки,
Та було у лисички
Чотирі дочки,
П'ятий синко,
Ще й Пилипко;
Вийди, лисе,

(*) Торбу.

Подивися—

Чи хороше граю?»

Тепер и друга дочка пішла. Він и ту—цок, да в лобок, да в писану кайстру.—Дай знов грає.... Потім всі перейшли.

От, стара лисиця жде-жде—нема! От тоді й каже: «Пійду заганять, бо півник упрів и молошна каша упріла,—пора обідати.» Дак він и стару лисицю убив. Та тоді прийшов, борщ виняв, кашу поїв. От, тоді звів півника на тарільці, дай каже: «Півнику-братіку, стрепенись!» Дак він стрепенувся.—От того півника забрав и лисиці побав.—Приносить туди до дому, де вони жили, та пообдирали кожухи,—дай живуть и хліб жують.

Йім сміх та рядно, а нам—сміх та добро!

(Записана вь Кієвѣ.)

16.

ЗАЙЧИК, ЛИСИЧКА Й ПІТУШОК.

Як був собі зайчик та лисичка. Прийшов до зайчика пітушок, та побраталися. От, зайчик и каже пітушку: «Я кби лисичку, каже, приманить до себе?» От зайчик узяв тай виривав ямку на бурті, а потім того пішов у лисичкину хатку, тай каже: «Лисичко! сестричка тебе кличе.» Вона пішла, тай сіла на бурті, а засць йійі за плечі ухватив, тай перевернув.—От тоді зайчик та пітушок нахваляюцьця: як би йійі взять до дому. Вони йійі вхватали в двох и потягли, та пустили в хату и заперли.

От зайчик пішов за йіжою, а півник забувся зачинить хати—лисичка вибігла, тай пішла. Прийшов зайчик: «Де лисичка?» Каже пітушок:—«Я не знаю, де вона.»—От зайчик ро-

сердився на пітушка и прогнав його. Пітушок просит зайчика: «Я не буду так робить.» А зайчик и каже:—«Ні, не треба тебе мені.»—

Пітушок пішов до лисички в хату, а лисичка сидить на камені, а пітушок узав кочергу, тай став на дверіх, а лисичка зробилась кішкою—та з хати, та на гору,—пітушок за нею, а лисичка в верх.... Піймав йійі, тай приніс до зайчика. Упьять приняв його зайчик из лисичкою.

От тоді зайчик каже на пітушка: «Давай різать йійі!» Стали йійі різать,—вона й вирвалась. Тоді впьять каже зайчик на пітушка: «Иди ти, каже, сядь під хлівцем, а я буду йійі манить; то вона як сяде на приспі, то ти тоді йійі й піймаеш. «От вона сіла на приспі, а півник до неі—вона й утекла.

От, на другий раз, пітушок и каже зайцеві: «Сідай, каже, ти під хлівцем, а я буду йійі виговорювать.» От півник и прикликав йійі до приспи;—як зайчик йійі насів—ухватив, понесли до дому, тай зарізали. Обідрали, переділилися у двох: зайцеві голова и половина, а пітушкові зад и половина,—изжирили и поїли: той голову и половину, той—зад и половину. Стали жить, та поживать, та добро наживать.

(Записана въ г. Миргородѣ, Полтавской губ. Аван. Рудченкомъ.)

17.

ЖУРАВЕЛЬ И ЛИСИЧКА.

Зострілися журавель з лисичкою у лісі. Журавель каже: «Прийми мене, лисичко, на зімівлю, то я тебе научу летати.»—«Добре,—каже лисичка.»—Прийняла його лисичка; от и живють вони у лисиччиній норі.

Аж дознались стрельці, що в норі живуть журавель з лисичкою;—стали вони розкопувати тую нору. Лисичка й каже до журавля: «Кильки в тебе думок?»—«Десять,—журавель каже.—А у тебе кильки?»—«Йідна.»—А далій знов каже лисичка до журавля: «Кильки в тебе думок?»—«Дев'ять. А у тебе кильки?»—«Йідна.»—Послі знов лисичка каже: «Кильки в тебе думок?»—«Вісім. А у тебе кильки?»—«Йідна.»—Да так усе лисичка питає журавля, а той усе по йідній зменьшує. А далій лисичка каже,—коли вже стрельці ближше почали копати: «Кильки, каже, у тебе думок?»—«Йідна,»—одказав журавель.—«А у тебе?»—«Йідна... Яка ж у тебе думка?» А журавель каже так:—«Я ляжу поперед у норі и притаюсь—буду наче не живий,—вони мене й візьмуть у руку, почнуть роздивлятися, то ти утікай; вони кинуцьця до тебе—тоді й я полечу.»—

Докопалися стрельці до журавля, узяли його в руки, тай кажуть: «От тобі и на! Лисиця задушила журавля... кіньмо його, то вже наш; докопаймося ще до лисиці.» Тільки вони це кажуть, а лисичка з нори —фіть!—пішла у ліс... А журавель—пррх!.. полетів.

Отто й почали вони скликатися до купи, журавель з лисичкою. Лисиця каже: «Куме!» А журавель:—«Кумо!»—Лисиця каже: «Куме!» А журавель:—«Кумо!»—Лисичка й каже: «Гов!»

Поскликалися вони до купи. Лисичка каже: «Научи ж мене летати за те, що я тебе перезімувала,—як у нас по уговору.»—«Добре, каже журавель:—сідай на мене.»—Лисичка сіла на журавля, журавель піднявся в гору, так як з хату, пустив лисичку на землю, дай каже: «А що добре летати?»—«Добре!»—Журавель спустився до неї, тай каже: «Сідай на мене знов.» Вилетів журавель так як з хату, пустив її й питаєцьця: «А добре летати?»—«Добре.»—«Сідай же ще на мене.»—Лисичка сіла, а журавель піднявся з нею високо—високо, так що

й оком не бачити,—знов пустив лисичку, тай питаєцьця: «А добре летати?... Дивицьця—аж тильки кісточки лисиччини лежать. Журавель покинув лисицю, дай полетів собі.

(Записана въ с. Романовкѣ, Звягельского (Новоградволинскаго) уѣзда, Волынской губ. Ст. Лоначевскимъ.)

18.

ВІДНИЙ ЧОЛОВІК

И

ЛИСИЦЯ.

В єднім городі в цара була лисиця, котра вміла говорити. В єдин раз вибігла за город погуляти,—зостричає єдного бідного чоловіка молодого и говорить: «Я тебе висватаю за царську дочку.» Він говорить:—«Як ти мене висватаєш, коли я такий бідний?»—Лисиця питаєцьця: «Як ти називаєшся?»—«Грицько Причугоненко.»—«Тепер ти будеш називацьця ксензь-Клинський,»

Як вона ишла до дому, то зострів єї вовк и питаєцьця: «Куди це ти идеш?» Вона говорить:—«До цара.»—Вовк питаєцьця: «Чого до цара?» Вона каже йому:—«Що пропаде: чи гиндики, чи гуски, то все, говорить, ищу.»—«Лисице, и я йду до цара, каже вовк,—и що пропаде—чи кінь, чи віл,—то все, говорять, що вовки поїли.....» Лисиця говорить:—«Е, то треба хоч з тисячу, бо я живу у цара, то я вже там знаю всі поради.—Вовк яє рикнув—збіглось вовків щось и з тисячу. «Ходім тепер!» Прийшли до цара. Вона говорить: «Постійте тут на дворі, а я піду в хату.» Прийшла и сказала цару: «От, я вам найшла зятя: от він вам прислав щось и з тисячу вовків.» Цар зараз ска-

зав, щоб зараз їх постріляли; так вона и другий раз привела звірив до цара.

Послі того вона сказала цару,—говорить: «Він мені казав, щоб ви вистроїли міст,—щоб птиці золоті на золотих кілках співали.» Цар построїв це все. Вона взяла пороху, лошадей, хвалетора и поїхала до його. Приїхала, дала йому чисті сорочки, и обмила його, и поїхала з ним. Як їхали вони через той міст, йшли салдати на войну—везли ружжа. Лисиця поперекидала вози и ружжа в воду; оставила його в єдним домі. Приїхала до цара и сказала—каже: «поправте міст, бо потопились солдати його.» Цар поправив міст и вона поїхала из ним до цара. Зараз повінчались, йшли чай пити. Послі того він и начав оглядуватись на всі сторони; цар лисицю визвав у другу хату и каже: «Лисице, скажи йому: не оглядайся, бо так погано!»

Вони поїхали за город,—що построїли царський дом. Лисичка побігла собі вперед—аж біжить змій и говорить: «Лисичко, куди ти ідеши?»—«Я іду, бо мене хочуть убити.»—От йде цар из войною протів змія. Як цар прийїхав на те місто, узяли там посіли. Лисиця каже: «Вистреліть у цей дом.» Як вистрелили—там и убили змія, а сами стали жити у тім домі.—

(Записана въ Васильковскомъ уѣздѣ, Кіевской губ.)

19.

ВІДНИЙ ЧОЛОВІК.

Як був собі чоловік та жінка, та не було в них ні дітей, ні добра. От він—що робить? зробив солом'яну сопілочку, пішов на могилу, тай гра,—а зайці поназбігались. «Чого ти, чоловіче добрий, плачеш?»—«Як мені, каже, не плакати, що в

мене немає ні дітей, ні добра.»—От вони сказали (зайці сказали): «На той год буде собака!» Він зрадів и пішов до дому.— Жінка його питаєця: «Що ти, каже, чоловіче, виграв?»— Каже: «Грав! поназбігались до мене зайці,—казали, що на той год буде у нас собака.»

От вони живуть; дожили—год пережили,—коли являєця такий славний собака до їх! От він на другий год узяв и пішов—чоловік. Став на могилі тай грає. Прийшла лисичка-сестричка: «Чого, чоловіче добрий, плачеш?»—«Як мені, каже, не плакати, що в мене немає ні добра, ні дітей.»—От лисичка сказала: «Через год буде у тебе пітушок.»—Дожили вони,—пережили той год,—коли став у їх пітушок.

Уп'ять він пішов на могилу, тай гра, тай гра. Приходить уп'ять лисиця: «Чого ти, чоловіче добрий, плачеш?»—«Як мені, каже, не плакати, коли у мене немає нічого.»—Лисиця йому и сказала—каже: «Через год буде у вас син.» Дожили вони той год,—коли син у їх такий!..

От виріс син год до дев'ятнадцяти, тай послали вони його: «Піди, кажуть, из Хорола возьми води!» Він пішов, тай побачив у тій воді солянку—така солянка, що сіль у ній аж золота. Він пішов до дому, сказав. Батько-мати прийшли и взяли ту сіль. От и каже чоловік жінці: «Вже в нас є и собака, и пітушок и сіль,—деб нам достать ще грошей?»

Він пішов на долину; гра, гра—нема нічого. Бразне оце, то він дивиця, дивиця—нема нічого. Розсердивсь, тай пішов до дому.—Пішов через год уп'ять на долину. Узяв та викопав собі пічку, тай топить... Ангель прилетів, та питає: «На віщо ти топши?» Каже:—«Топлю, чи не скаже Бог спасибі, та чи не дасть гроші.—Ангель йому сказав: «Убий за день десять чортів, то я дам тобі грошей.» Він пішов, та убив десять чортів; приніс до тій пічки. Ангель и сказав: «Возьмиж їх, та подріби, тай закопай в ямку.» Він так и зробив. Цогім каже: «А ну, заграю».... Так грошей купа и явилась. Він наб-

рав їх у пазуху—скрізь, тай пішов до дому. Вистроїв собі хату, та зробив собі шнур такий, що од заход-сонця та аж до восход-сонця.

Царь у йому (його?) и попросив: «Дай я на йому трохи погуляю, то тоді за твого сина отдам свою дочку.» Потім гуляв, тай отдав той шнур, тай оженив сина на тій царівні, та стали вони жити, та поживать, та добро наживать.

(Записана въ г. Миргородѣ, Полтавской губ. Аван. Рудченкомъ.)

20.

ПІВНИК. (*)

Був собі дід та баба, а в їх було жорно и півничок; от баба молола муку, и блинці пекла, и курей годувала. От раз прийшов пан якийсь и каже діду (а півничок усе це слухає): «Продай мені жорно.»—«А скільки даси?»—каже дід. «На сто рублів.» Дід каже:—«Давай.»—От пан дав йому сто рублів, а жорно взяв и пішов. От, поки в діда були гроші, той блинці були, и пивник ситий був, а як грошей не стало, той блинців нема, и півник голодний. От раз півень каже: «Піду я жорно однімать од пана, бо тут я голодний буду, а жорно буде, той я буду ситий.»

От и пішов. Иде, иде, зустрічаєщця йому вовк. «Куди йдеш?» пита.—«Та до пана, жорно однімать.»—«Возьми й мене з собою.»—«Лізь....» От вовк и поліз.—Иде він далі, зустрічає (ця) він з медведем. «Куди ти идеш?» пита медвідь.—«Та иду до пана жорно однімать.»—«Візьми мене з собою.»—«Лізь в г...»

(*) См. № 21—тут же *Півник*.

—От медвідь поліз.—Иде він далі, иде на зустріч йому лисиця. «Куди йдеш, півнику?»—«Та до папа за жорном.»—«Візьми й мене з собою.»—«Лізь....»—От и лисиця полізла.—Иде він далі, ще зустрічаєщця йому гуска: «Куди идеш, півнику?»—«Та до пана за жорном.»—«Візьми й мене з собою.»—«Лізь....» От и гуска полізла.

Прийшов він до пана, злетів на кришу й засьпивав: «Кукуріку! пане, оддай мое жорно.» От пан и каже:—«Який-то півень? возьми його кінь між коні.»—От лакей взяв його й кинув між коні, щоб його затоптали.—Півень и каже вовку: «Вилазь, вовче, йїж коні.» От вовк виліз, поїв, подякував и побіг.—Півник знов злетив и кричить: «Кукуріку! пан(е), оддай мое жорно!» Пан почув, покликав лакея, кажучи, щоб викинув його між корови, щоб затоптали його. Лакей и викинув його між корови; зараз півник крикнув: «Медвідь, вилазь, йїж корови!» Тут зараз медвідь вискочив, висмоктав кров, подякував півнику и пішов собі.—Тут зараз півник вискочив з хліва, и вилетів на хатку, и заспівав: «Кукуріку! пане, оддай мое жорно.» Пан почув и сказав лакею, щоб він викинув його між кури: «Нехай, каже, буде там між курми.» От лакей викинув його. Тут зараз півник крикнув на лисицю: «Вилазь, каже, та йїж курей.» Зараз лисиця вилізла, поїла всі курі, подякувала півнику и пішла.—Півник зараз злетів на кришу и заспівав: «Кукуріку! пане, оддай мое жорно!» Пан почув и сказав лакею, щоб лакей викинув його в колодязь. Лакей кинув його. От півник крикнув на гуску: «Гуска, пий воду! гуска, пий воду!» От гуска випила всю воду и винесла його на верх.—Півник злетів на кришу, співаючи: «Кукуріку! пане, оддай мое жорно!» Пан звелів зарізати півника. Зарізавши півника, він покликав гостей. От, усім гостям прийшлася лапша, а йому один півник. Як зїїв він того півника, то в його з г..... и витянулася голова, співаючи: «Кукуріку! пане, оддай мое жорно.» Пан зараз кричить на лакея, що совари не подає скоро. От лакей

взяв сокиру та не по голові, та по заду, тай обрубав пану зад. А півник вискочив, тай заспівав: «Кукуріку! пане, оддай моє жорно!» Пан сказав, щоб оддав! лакей оддав; тепер півник поживає, мед—вино попиває.

(Записана въ Кіевѣ Ол. Шапченкомъ.)

21.

ПІВНИК.

Як був собі дід та баба, та був у них півник, та прийшов до їх пан жорен позичать. От вони йому й не позичили. Він узяв, прийшов у ночі и украв ті жорна. От, півник узяв, тай пішов виправлять жорен. Прийшов під вікно, тай став співать: «Кукуріку! отдай, пане, жорна! Кукуріку! отдай, пане, жорна!»—«А, штовбь ті здох! Поди, наймичко, проклятого піймай його, та вкинь в колодязь.»—Вона пішла, піймала, та вкинула в колодязь. А той півень каже: «Бери пузо воду,—бери пузо воду!» Вибрав усю чисто воду, та вп'ять прийшов під вікно, дай каже: «Кукуріку! дай, пане, жорна.» А пан лає його:—«А бодай ті сказився! Пойди піймай, та вкинь його у піч: нехай згорить.»—Він, як укинули його, тай каже: «Лий пузо воду,—лий пузо воду!»—Залив чисто весь огонь,—вилетів, тай каже: «Кукуріку! отдай, пане, жорна!»—«А, бодай ти здох!»—піді його піймай, та у мілоч у гроші укинь, тай придуши.»—Він узяв тай каже:—«Бери пузо гроші,—бери пузо гроші!» Та вибрав чисто всі гроші.

Прийшов до дому, тай каже: «Стели, бабо рядна в мене с. . . . ладна.» От, послала баба рядна, а він як став класти—та повні рядна наклав кізаків...: перешло в гроші! От баба, як узяла носить,—носить, тай носить, та на силу виносила. «А, бодай ти здох, сучого сина півниче!»

А півник пішов уп'язь і начав співать: «Кукуріку, отдай, пане, жорна!» От він узяв та виносить йому проклятому жорна. Винесли йому, він узяв, — тай пішов, тай поставив у сінях у баби. Пан прийшов та вкрав уп'язь. Півник уп'язь пішов править жорна: «Кукуріку! отдай, пане, жорна.» Він узяв:—«Підіть його, каже, піймайте та вкиньте в просо.» — Він як узяв те просо йісти: йість, тай йіст, тай йість, тай йість, тай йість.... Вийів чисто все просо з бочки. Вилетів, тай каже: «Кукуріку! Отдай, пане, жорна.» Пан каже:—«Підіт його, піймайте, та хай він у нас у хаті посидить.»—Як злетів він на полицю,—от пан прийшов, да задрав голову подивицьця: він як посипоне просом — и його засипав и чисто всіх позадушував просом. Сам вилетів, тай пішов до баби, узявши жорна.

Прийшов—а баба спить, и діда нема дома: пішов риби ловить. От приходить дід: «Одченіт! півнику! бабусю!» От півник почув, що гукають, прийшов, тай клінув бабу в око, та виклював око. Баба тоді встала, пішла й одченила йому. Дід увійшов; баба кричить без ока: «О, дідусю! каже: бодай тобі здох той півень:—викусив око! И так сліпа була, а тепер уже й зовсім не бачу.» Півень каже:—«Не журись, бабо, я тобі завтра достану око.» —От взяв він на другу ніч та дідові викусив око, а бабі вставив. От дід розсердивсь—убив його; викопав йому ямку—заховавав його в ямку. Баба сказала дідові після того: «І'ляди, діду, як я умру, та щоб ти рядом из півником положив.» От, як умерла баба, дід взяв, викопав яму коло півня и положив йійі, а сам став жить, та поживать, та добро наживать.

(Записана въ город. Миргородѣ, Полтавской губ. Аван. Рудченкомъ.)

22.

ЛУПЛЕНЕ ТЕЛЯ.

Був собі чоловік да жунка, да нічого в їх не було, тільки одно телятко. Ото воно так жило, як слід, а то якось щось воно й спортилося. Був у їх стожок сіна; то це чоловік пудкине, то воно й ззість Той чоловік увуйшов снідати, да й каже! «Жунко! Що мені робить оцьому теляті: що вже скульки сіна було, да й поїло. Чи його зарізати, чи що?»—«Ні, каже: облупи, да на улицю випусти, нехай иде, живе.»—Вун облупив да й пустив.

Иде, да й иде тее теля, аж бежить кабан, дай каже: «Куди идеш, луплене теля?»—«Світ за очима, а смерть за плечима; ходім за товариша.»—Дак кабан каже: «Ходім.»—Идуть! да идуть, бежить баран, да й каже: «Куди йдеш, луплене теля?»—«Світ за очима, а смерть за плечима; ходім за товариша.»—«Ходім.»—Идуть. да идуть, бежить селех, да й каже: «Куди йдеш, луплене теля?»—«Світ за очима, смерть за плечима; ходім за товариша.»—Идуть да й идуть, аж бежить півень: «Куди йдеш, луплене теля?» «Світ за очима, смерть за плечима; ходім за товариша.»

От, идуть, да йдуть собі, аж така хуртовина! Постади, да й радяцьця. Кабан каже: «я побегу в болото, да в мух уриюсь». А баран каже: «Я полечу на вербу, одно крило простелю, а одним укриюсь». Селех каже: «я полечу на вербу, одно крило простелю, а одним укриюсь». Півень каже: «Й я полечу на вербу, одно крило постелю, а одним укриюсь». А теля стало, каля, да й каля, да й каля. Да таку купу нагаляло здорову, як хата. Да зробило хату собі з калу; зробило сінці и комору, прикомурок.... там усячина є: жито, и мука, усе,—и ціц зробило собі в хаті. Пішло дровець назбирало, да протопило хату, да й лягло на печі.

От бежить кабан, да й каже: «Одчини, луплене теля!»—
«Не дчиню!»—«Ну, носом прорию».—Треба одчинять. Одчинило.
Вун увуйшов, да на пул и луг, а воно на піч.—От бежить
баран: «Мекеке, мекеке! Одчини, луплене теля!»—«Не дчи-
ню!»—«Лобом пробью». Воно встало, одчинило. Вун увуйшов,
да пуд пуд, а воно на піч таки все дерецьця.—От бежить гу-
сак: «Одчини, луплене теля!»—«Не дчиню!»—«Ну, носом про-
кляю». Воно встало, дчинило. Вун пуд покуть, тай сів.—От
бежить селех, да й каже: «Одчини, луплене теля!»—«Не дчи-
ню!»—«Ну, носом прокляю». Воно одчинило.—Вун пуд піч у
вучочок.—От бежить півень, каже: «Одчини луплене теля!»—
«Не дчиню!»—«Носом прокляю». Воно одчинило. Вун,—перед
коменом жердочка,—вун и сів на туй жердоці.—От ото вже
почувать їм треба.

Вовк прийшов да в комурку, вивє муку, пойів жито, все
сало ззів, да тоді й увуйшов у хату, да на піч—зирь! а теля
з печи зирь! Тай каже: «Ей, брате! вставайте вовка бить». Вони
повставали, да й його молосовать там, бить. А півень на жер-
доці сидить, давсе , все , да купу таку нава-
ляв, таку здорову.... От вони й вбили вовка, да й витягли на
улицю, да й повходили в хату. Дак півень и каже: «Як би
були подали сюда, дак и облупилиб!»

(Записано въ с. Рудьковѣ, Козелецкаго уѣзда, Чернигов-
ской губ. И П. Новицкимъ.)

23.

ОВЕЧКА Й КОЗЛИК.

Як був собі чоловік та жінка, та була у них овечка. От,
тай пішла вона собі пастиись, тай зав'язала у хмелі. Прий

шовъ козлик,—вона його й просить: «Витягни мене відціля!» Козлик послухав йійі—пішов, та поперед неї став, тай дерецця й дерецця, а вона за ним,—поки й вибрались.

Тоді біжать: козлик через ямку—й вона через ямку; козлик через тин—и вона через тин; козлик ускочив у капусту—и вона у капусту. Чоловік як узяв хворостину, як узяв лупити по бокам... Вона вже стала не своїм гласом ревти. Чоловік подумав... Узяв ворота одчинив—та на шлях, на шлях вигнав, та ще бив.

Вона послі и йде до козлика, тай каже «отак мене за капусту попобив!» А він йійі и каже:—«А чого ти задивилась?»—Тоді вони стали поміж собою балакати. А овечка й каже: «то ж то треба пастуха слухати, як пасе!» От побратались вони, та стали жити, та поживати, та добро наживати.

(Записана въ Миргородѣ, Полтавской губ. Аван. Рудченкомъ.)

24.

КОЗЕЛ И БАРАН. (*)

Був собі чоловік та жінка, мали вони козла й барана. «Ох, жінко, каже чоловік, проженемо ми цього барана и козла, а то вже вони у нас дурно хліб йдять.»—«А вбирайся, козел и баран, собі з Богом, щоб ви не були у мене и в дворі.»—Пошили вони собі торбу, тай пішли.

Идуть, тай идуть. По серед поля лежить вовча голова. От, баран дужий, та не сміливий; а козел сміливий, та не ду-

(*) См. Нар. русскія ск., Афанасьева, выш. VII, стр. 263—264.—„Лазка про козла и барана.“

жий. «Бери, баране, голову, бо ти дужий.» — «Ох, бери ти, козле, бо ти сміливий.» — Узяли в двух и вкинули в торбу. — Идуть, та идуть, коли горить вогонь.» Ходімо й ми туди, там переночуємо, щоб нас вовки не зйіли. Приходять туди, аж то вовки кашу варять. «А, здорови, молодці!» — «А, драстуйте, братці, драстуйте!.. Ще каша не кипить, мясо буде з вас...» — Ох, там баран уже злякався, а козел давно уже злякався. Козел и одумавсь: «А подай лишень, баране, отую вовчу голову.» От баран и приніс. «Та не цю, а подай більшу,» — каже козел. Баран знов цупить ту ж саму. «Та подай ще більшу.» Ох, тут уже вовки злякались; стали вони думати-гадати, як би відтіля удрати.

«Славная, братці, кумпанія и каша гарна кипить, та нічим долить; піду я по воду.» Як пішов вовк по воду: «Хай вам аби-що з вашою кумпанією!» Як зачав другий того дожидати, став думати-гадати, як би й собі відтіля удрати. «Е, вражий син: пішов, тай сидить, нічим кашу долить; ось візьму я ломаку, та прижену його, як собаку.» Як побіг, так и той не вернувся. А третій сидів-сидів: «Ось піду лишень я, так я їх прижену.» Як побіг, так и той рад, що втік.

«Ох, нум, брате, скорійше хватацьця, щоб нам оцю кашу поїцти, та з куреня убрацьця.» Ох, як одумавсь вовк: «Е, щобь нам тройім та козла и барана бояцьця? ось ходім, ми їх поїмо вражих синів.» Прийшли, аж ти добре шатались, уже з куреня убрались, — як побігли, тай на дуба збирались. Стали вовки думати-гадати, як би козла та барана нагнати. Як стали йти и нашли їх на дубі. Козел смілійший — изліз на самий верх, а баран не сміливий — так нижче,

«Ох, лягай, кажуть вовки коштуноватому вовкови: ти старший, тай ворожи, чи не побачимо їх.» Як ліг вовк до гори и зачав ворожити. Баран сидить на голлі, та так дрижить; як упаде, да на вовка. Козел сміливий не став зівати, а як за-

ричить: «Подай мені ворожбита!» Вовки як схватились, та на силу відтиля убрались.—

(Записана въ Х. Николаевкѣ, Борзенскаго уѣзда, Черниговской губ; перепечатана изъ Черниговскихъ губ. Вѣдомостей 1860 г. № 21-й.)

25.

КОЗА — ДЕРЕЗА. (*)

Як був собі чоловік та жінка, та поїхав чоловік на ярмарок, тай купив козу. Привіз він до дому, тай послав він свого старшого сина пасти козу. От, став той хлопець гнать козу. Тільки що до воріт став догонить, а вже стоить той дід на воротях из кійком, и питаєця: «Козочко моя мила, козочко моя люба! чи ти пила, чи ти йіла?»—«Ні дідусю: я й не пила, я й не йіла:—тільки бігла через місточок, та вхватила кленовий листочок, тільки бігла через гребельку, та вхватила водички капельку,—тільки пила, тільки й йіла!»—От він взяв того сина и убив,—тай зарив під корито.

На другий день посилає другого сина—меньшого. И тільки став до воріт догонить той син—то дід став на воротях в червоних чоботях из кийкомъ. От він и питаєця: «Кізочко моя люба! чи ти пила, чи ти йіла?»—«Ні, дідусю: я не пила, я й не йіла: тільки бігла через місточок, та вхватила кленовий листочок, бігла через гребельку, та вхопила водички капельку,—тільки пила, тільки й йіла!»—От він взяв и того сина вбив и зарив під корито.

(*) См. варианты этой сказки въ Малорусскомъ литературномъ сборникѣ. Мордовцева, подъ № 9, стр 361—366, — *Коза-дереза*.

На третій день посилає вже жінку. От вона погнала козу и в вечері стала догонити до двору, а дід уже стоїть на воротах в червоних чоботях из кійком, и питаєця: «Кізочко моя люба, кізочко моя мила! чи ти пила, чи ти йїла?» — «Ні, дідусю: я не пила, я й не йїла:—бігла через місточок, вхватила кленовий листочок, бігла через гребельку вхопила водички капельку,—тільки пила, тільки й йїла!» — От той дід убив и бабу, тай зарив під корито.

На четвертий день погнав він уже козу, и тільки надігнав на дорогу, а сам на простець пішов, та взяв тай став на воротах у красних чоботях,—тай питаєця: «Кізочко моя люба, кізочко моя мила чи ти пила, чи ти йїла?» — «Ні, дідусю: я не пила, я й не йїла:—бігла через місточок, вхватила кленовий листочок, бігла через гребельку вхопила водички капельку,—тільки пила, тільки й йїла!» — От, тоді він розсердився, пішов до коваля, висталив ніж и став йїти різати, а ніж переломився. Він пішов уп'ясть до коваля ніж насталувать. От коза знялась, тай убігла у лисичкину хату.

От лисичка примітила... А вона сидить на печі, тай каже:

«Я коза—дереза,
За три копи куплена,
Пів-бока луплена...
Тупу-тупу ногами,
Зколю тебе рогами,
Хвостом замету,
Лапками затопчу:»

От лисичка злякалась, вибігла з хати, тай сіла під дубкомъ.—От и дивиця: иде вовк. А вона и плаче и просить—каже: «Вовчику-братуку! вижени мені звіря неслиханого й невиданого. «От, не вигнав тийі кози—излякавсь, тай вибіг из хати.

От уп'ясть пішла вона, та сіла під дубом—и плаче. Коли

иде лев. От вона йому и каже: «Левину-братіку! вижени мені звіря неслиханого.» От лев пішов у хату, тай став питати: — А хто тут у лисиччиній хатці? —

Я коза — дереза,
За три копн куплена,
Пів-бока луплена...
Тупу-тупу ногами,
Зколю тебе рогами,
Хвостом замету,
Лалками затопчу!»

От и лев злякався. — «Ні каже, сестричко-лисичко, не вижену — боюсь!» —

Лисичка уп'ясть пішла, сіла під дубом и плаче. Коли иде півень. Вона й каже: «Півнику-братіку! иди вижени мені звіря неслиханого й невиданого.» — От, прийшов півень и каже:

«Кукуріку! Иду на ногахъ
В красних сапогах, —
Несу-несу косу,
Тобі голову знесу
По самі плечі...
Полізай-ка з печі!»

Коза впала на під, тай убила; а лисичка тоді вже з півником живуть та поживають и добро наживають.

(Записана въ Миргородѣ, Полтавской губ. Аван. Рудченкомъ.)

26.

В Ъ Ю Н И Щ У К А.

Колись щука застукала вьюна у такім куточку, що не було куди йому утікати. Ото він бачить це горе, тай каже: «чи ви, панімаїнько, сповідались?» А вона каже:—«Ні.»—Тоді він каже їйї: «Идіть же я вас висповідаю, а тоді мене и 'зісте.» Вона його питає:—«А деж ти мене висповідаєш?»—Він: «Тут єсть и церковця.»—Ото вона и послухала його, тай идуть у двох до тєї церковці. Він їйї привів до ятера, тай каже: «Идіть за мною.» Вони улізли у ятір, та вже и не вилізе, вьюнові сімнадцятеро дверей у тім ятері, то він зараз и вилів,—то тоді бігає кругом ятера, тай каже їйї: «Сиди, святоша, поки прийде рибалка міхоноша.

(Записана въ Уманскомъ уѣздѣ, Кіевской губ., передалъ А. Петруняка.)

27.

ГОРОВЕЦЬ ТА ВИЛИНА.

Злетів горобець на билину, каже: «Поколиши горобця-доброго молодця!» Каже:—«Не хочу!»—«Підіть, каже, по козу: нехай коза йде билини гризти, бо билина не хоче поколихати горобця-доброго молодця.» Каже й коза:—«Не хочу!»—«Идіть по звіра: иди, звір, козу йісти,—коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця-доброго молодця. (*) Звір каже:—«Не хочу!»—«Пійдіть, люде, вовка бить,—вовк не хоче

(*) Примічання розказчика: „Все за горобця позов.“

кози йісти, а коза—билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця-доброго молодця.» Люде кажуть:—«Не хочемо!»—Идїть же, каже, по Татар.—Татари, Татари! идїть людей рубать,—люде не хочуть вовків бити, а вовк не хоче кози йісти, а коза—билинки гризти, а билина—поколихати горобця-доброго молодця.» Дак и Татари кажуть:—«Не хочемо людей рубать;» а люде кажуть:—«Не хочемо вовка бити;» а вовк каже:—«не хочу кози йісти;» а коза каже:—«не хочу я билини гризти;» а билина каже:—«не хочу я колихати горобця-доброго молодця!»—«Ступай, каже, по огонь,—бо Татари не хочуть людей рубать, а люде не хочуть вовка бити, а вовк не хоче кози йісти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця-доброго молодця.» Дак и огонь каже:—«не хочу!»—А він каже: (Бачте, присудникам вже своїм.) «Иди по воду.—Иди, вода, огню тушити,—бо огонь не хоче Татар палити, а Татари не хочуть людей рубать, а люде не хочуть вовка бити, а вовк не хоче кози йісти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця-доброго молодця.» Дак и вода каже:—«Не хочу!»—Иди по волів.—Воли, воли! идїть, воли, води пити,—бо вода не хоче огню тушити, а огонь не хоче Татар палити, а Татари не хочуть людей рубать, а люде не хочуть вовка бити, а вовк не хоче кози йісти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця-доброго молодця.» Дак и воли не хочуть.—Дак він каже (горобець): «Идїть по довбню,—нехай иде волів побити,—бо не хочуть води попити, а вода не хоче огню тушити, а огонь не хоче Татар палити, а Татари не хочуть людей рубать, а люде не хочуть вовка бити, а вовк не хоче кози йісти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця-доброго молодця!» Довбня каже:—«не хочу!»—Идїть, черви, довбню точити,—бо довбня не хоче волів побити, а воли не хочуть води пити, а вода не хоче огню тушити, а огонь не хоче Татар палити, а Татари не хочуть людей рубать, а люде

не хочуть вовка бити, а вовк не хоче кози їсти, а коза не хоче билини гризти, а билина — поколихати горобця-доброго молодця!» Черви не хочуть.—«Ідіть, каже, по курей.—Ідіть— ідіть, кури, червей їсти,—бо черви не хочуть довбні точити, а довбня не хоче волів бити, а воли не хочуть води пити, а вода не хоче огню тушити, а огонь не хоче Татар палити, а Татари не хочуть людей рубати, а люде не хочуть вовка бити, а вовк не хоче кози їсти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця-доброго молодця!» Дак и кури кажуть:—«Не хочем!»—«Підиж, каже, до шуляка: иди, шуляче, курей хватати,—бо кури не хочуть червей їсти, а черви не хочуть довбні точити, а довбня не хоче волів бити, а воли не хочуть води пити, а вода не хоче огню тушити, а огонь не хоче Татар палити, а Татари не хочуть людей рубати, а люде не хочуть вовків бити, а вовк не хоче кози їсти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця-доброго молодця!»

Шуляк до курей, а кури до червей, а черви до довбні, а довбня до волів, а воли до води, а вода до огню, а огонь до Татар, а Татари до людей, а люде до вовка, а вовк до кози, а коза до билини, а билина тоді:

«Ко-о-о-лих, ко-о-о-лих,

Батьку його ст-о-о-о лих!»

(Записана въ г. Полтавѣ, по Кобищанахъ.)

28.

ХОЗЯЙСТВО.

Не знав добрий чоловік
Та из чого жити,
Мусив собі курочку купити.
А курочка по сінечках—
Та-ра-ра-ра-ра!

Не знав добрий чоловік
Та из чого жити,
Мусив собі качечку купити.
А в качечки—носки плоски,
А курочка по сінечках—(*)
Та-ра-ра-ра-ра!

Не знав добрий чоловік
Та из чого жити,
Мусив собі гусочку купити.
А гусочка — ge-ge-ge,
А в качечки — носки плоски,
А курочка по сінечках—
Та-ра-ра-ра-ра!

Не знав добрий чоловік
Та из чого жити,
Мусив собі овечку купити.
Овечечка — бе-бе-бе,
А гусочка — ge-ge-ge,
А в качечки—носки плоски,
А курочка по синечках—
Та-ра-ра-ра-ра!

(*) Во второй раз: по смітничках.

Не знав добрий чоловік
Та из чого жити,
Мусив собі кізочку купити.
А кізочка—стрику-брику,
Овечечка—ме-ме-ме,
А гусочка—ge-ge-ge,
А в качечки—носки плоски,
А курочка до сінечках—
Та-ра-ра-ра-ра!

Не знав добрий чоловік
Та из чого жити,
Мусив собі корову купити.
Корівонька—рику-рику,
А кізонька—стрику-брику,
Овечечка—ме-ме-ме,
А гусочка—ge-ge-ge,
А в качечки—носки плоски,
А курочка по сінечках—
Та-ра-ра-ра-ра!

Не знав добрий чоловік
Та из чого жити,
Мусив собі собаку купити.
А собака—гав-гав-гав,
Корівонька—рику-рику,
А кізонька—стрику-брику,
Овечечка—ме-ме-ме,
А гусочка—ge-ge-ge,
А в качечки—носки плоски,
А курочка по сінечках—
Та-ра-ра-ра-ра!

Не знав добрий чоловік
Та из чого жити,

Мусив собі котика купити.

А котичок—няв-няв-няв,

А собака—гав-гав-гав,

Корівонька—рику-рику,

А кізонька—стрику-брику,

Овечечка—ме-ме-ме,

А гусочка—ге-ге-ге,

А в качечки—носки плоски,

А курочка по сінечках—

Та-ра-ра-ра-ра!

Незнав добрий чоловік

Та из чого жити,

Мусив собі волика купити.

А воличок—лапу-лапу,

Корівонька—рику-рику,

А кізонька—стрику-брику,

А котичок—няв-няв-няв,

А собака—гав-гав-гав,

Овечечка—ме-ме-ме,

А гусочка—ге-ге-ге,

А в качечки—носки плоски,

А курочка по сінечках—

Та-ра-ра-ра-ра!

Не знав добрий чоловік

Та из чого жити,

Мусив собі возика купити.

А возичок—скрипу-рипу,

А воличок—лапу-лапу,

Корівонька—рику-рику.

А кізонька—стрику-брику,

А котичок—няв-няв-няв,

А собака—гав-гав-гав,

Овечечка—ме-ме-ме,
А гусочка—ge-ge-ge,
А в качечки—носки плоски,
А курочка по сінечках—

Та-ра-ра-ра-ра!

(Записана въ с. Бояркѣ, Кіевскаго уѣзда, Сем. Войтеомъ,)

29.

ЧОРТ И БАБА.

Колись чорт зострів бабу, тай каже їй: «У тебе, бабо, є городина, а я достану чого-небудь—тай посіємо на-спіл.» Баба каже:—«добре, посіймо.»—Чорт питаєцця їйї: «чого ж ми посієм?» баба каже:—«посадім картоплі.»—чорт достав десь картоплі, тай посадили. Та картопля поросла—така велика! ото пора уже їйї вибірать из землі. Баба й каже чорту: «що ж твое буде: чи те, що на версі, чи то, що в землі?» чорт каже:—«мое буде те, що на версі.»—баба каже: «а мені нехай останецця те, що в землі.» Ото вони викопали картоплю, а йому оставили саме бадилля. Чорт забрав те бадилля на плечі, хотів, щоб хто купив,—аж ніякий чоловік нічого и не дає. От, він собі дума: «от, сучого сина баба и одурила! ну, постой—одурю и я їйї.»

На другий год він знов каже бабі: «посіймо йще чого-небудь.» А баба каже:—«хйба маку посіймо.»—Ото и посіяли. Чорт воду носить на плечах, та поливає його рано й вечір; він такий поріс головатий? от, як прийшла пора його ламать, а баба и каже чорту: «ну, що тепер тобі буде: чи те, що в землі, чи те, що з-верху?» чорт каже:—«мені те буде, що в землі.»—Баба: «а мені те, що з-верху; и то я тилки вершки

позріую, а то тобі буде все.* Чорт зрадів и думає: о тепер я бабу одурю! Баба головки з маку позріувала, а чорт забрав те, що зверху пооставлялось, и те, що у землі було—коріння; він його навязав на віровку, узяв на плечі, — носить по під хатами, думав, що кому небудь продасть його,—аж ніякій чорт не хоче и дурно брать. Тоді він носив-носив, уже аж плечі помуляв віровкою,—та й каже: «ото, сучого сина баба, изнов одурила!»

Приходить до неї, та й каже їй:» ну, ще ходім, бабо, воювацця.* А баба каже:—«ходім, але я свою орудію возьму.»—Чорт каже: «добре.* Баба привела його до тину, та й каже:—на ж тобі вила, а я возьму щтиля, та ставай ти по тім боці тину, а я—по цім, та й будем воювацця.* Ото баба, як штрикне його штилем, то так рана и є; а він вилами що хоче їй ударить, то вила застрянуть у тину, та й не вдарить. Ото бачить чорт, що нічого не вдіє, та й каже їй: «буде вже!» тай ка: «але ти мене и поранила дуже!» а баба каже:— «а ти мене хйба ні?.....» А чорт тоді покрутив головою и каже: «таки и я тебе покалічив!»

Потім чорт каже: «Ну, ти мене, бабо, будеш возить, а я тебе,—але так: ти мене будеш возить доти, поки я не переспіваю пісень усіх. «Баба каже:—«Ну-ну! я знаю однієї пуганенької, то будеш возить, поки я проспівую.* — Ото чорт думає, собі: «я килки-то їй знаю, а вона одну!» Сідає на бабу— и співає, яка тилки прийде йому на мисль. Переспівав уже всі за двоє суток, тай каже:—«А ну, бабо, я тебе буду возить». Вона сіла на його, загнуждала його — и начала співать оцієї: «Трада-трада-трада-й-дом!» Та все так співає: «Трада-трада-трада-й-дом!» Їїздить по йому и неспочиває; а він слухав-слухав, тай каже: — «Чи ще багато їй співать?»—А вона каже йому: «Еге, ище и треті части немає!» А вже, мабуть, днів п'ять возив їй. То бачить, що довга вона—давай носить їй по очеретам, та по болотам, щоб як-небудь скинуть

йійі. Ні, не скине ніяк сучоро сина баби! Так він у терен; думає: там хоть подрапаїця. Тільки що прибіг до терну, а вона и скочила з його, тай каже йому: «Дурни (й), сучій сину! уже трошки осталося и співать, а ти и не довозив». Той побіг у терен. «Біжи-ж к бісовому батькові!» Та такі чорта баба одурила.

(Записана въ Уманскомъ уѣздѣ Кіевской губ; передалъ А. Петруняка).

30.

Ч О Л О В І К И Ч О Р Т.

Один чоловік посіяв просо, а через неділь три пішов до проса подивицьця, чи гарне. Приходить на своє поле, дивицьця—аж воно таке малесеньке, та ще до того и сонце припало його. Так він бачить, що з його нічого не буде, тай каже: «Нехай, тебе чорт візьме, бо я тебе не надіюсь косить!». Ото и пішов до-дому.

Чорт зараз заходивсь коло того проса: поливає його кождий ранок и вечір, а потім виполов його гарно.—От, люде своє уже косять, а цей чоловік до свого и не навідуецця. Приходить один чоловік з поля, тай каже йому: «Чом ти не косиш свого проса?» Таке просо чисте та велике, таке як очерет, и уже пора його косить».

Він на другій день раненько наклепав косу и пішов до проса. Приходить туди, и тільки що хотів косить—аж чорт иде из других гоней, тай гукає на його: «А подожди, чоловіче, не коси!» Цей и подождав. Чорт приходить до його, каже йому: «На що ти косиш просо? хто тобі велів?» Чоловік каже: —«бо це моє просо, то я його буду косить».—Тоді чорт каже: «Хиба ти забувсь, як ти мені його подарував? Тепер тобі його не дам, бо раз же дарують; коли подарував, то

не надійся одібратъ». А потім подумав, тай каже: «Хиба явѣ вийдеш протів мене завтра таким, щоб я не узнав, то твоє буде просо; а я протів тебе таким вийду, щоб ти узнав. Ото и розійшлись вони: чорт пішов у свою сторону, а чоловік ще до дому, тай думає: «яким би тут у бісового батька вийхав, щоб він не узнав?» Приходить до дому, тай хвалиця жінці: «Отак, жінко: подарував просо чортові, а тепер не отберу!— Сказав так: як вийдеш протів мене таким, щоб я не узнав, то твоє буде просо.» Жінка каже:—«Не журись, чоловіче: вийдем!»—

Ото, на другій день идуть до поля,—осталось ще до їх поля двоє гоней. Жінка каже: «сїдай на мене, чоловіче!» Потім коси спустила через голову..... чоловік сів на її і йде до поля. Доїзжає до поля, а чорт протів його йде козою. Приїхали до того поля,—той з тієї сторони, а чоловік з цієї. Чорт и питає в його: «А що вгадав, чим я вийхав?» Чоловік каже:—«Козою.»—Потім каже:—«А вгадай, чим я вийхав?»—Чорт тоді дивниця-дивниця, обїїжає кругом його, а потім каже: «Та тут и чорт не розбере!» Потім питає: «Оце хвіст?» показує на коси. «А це голова?» показує..... Чоловік сидить на її, та каже:—«Тож!»—Ото чорт морочивсь-морочивсь—не розбере; а потім каже: «твое просо, ти виграв!» Потім чорт поїхав у свій край, а чоловік поїхав до дому.

Жінка знала, що чорт другій раз прийде за просом, та взяла, убралась за чоловіка: наділа штани, шапку на голову, підперезалась червоним поясом. Той каже: «здоров, чоловіче! Як-бо тебе звуть?» А він каже: «я сам.» Потім чорт каже: «школа проса,—не подарую тобі.» А та жінка, що вбралась за чоловіка, каже:—«знаєш що: ти мені загадував одно діло, щоб я протів тебе вийхав таким, щоб ти не узнав,—тепер же я тобі загадаю: ну, хто лучче ударить ціпом, то того буде просо.»—Чорт каже: «добре.» «Ото и начав чорт уперед молотить. Той чоловік положив снопа на голому току, то чорт що вдарить

по снопу, то все—лясь! и не вдарить здорово.» Аж ну я! Ото взяв ціпа у чорта, нагорнув проса під сніп,—то як стане молотить, то все ціпомъ—гуп—гуп! Чорт питає його:—«Що значить, що ти лучче за мене удариш?»—Чоловік каже: «Бо я вихолоштаний. Чорт каже:—Правда, що вихолоштаний; а вихолоштай й мене, та тоді будем молотить.

Ото, ця жінка, що убралась за чоловіка, приводить його до жлуқта, та й каже; «Ставай раком у жлукто.» Чорт уліз у жлукто Тоді чорт тяг жлукто ступнів десять, поки виліз из його,—біжить у болото та кричить: Ай-ай-ай!» Чорти до його посходились, тай питають його: «Хто тобі таке нароби?» Він каже:—«Я сам.»—Вони йому кажуть: «То на біо-вого батька вирізав сам собі?» Він каже:—«Та ні—я сам!» Вони: «На щож ти сам собі нароби?» Він все таки каже:—«Я сам.»—А потім вони и догадались, що то хтось другий зробив, тай кажуть йому: «А ходім, хто тебе знівечив?» Ото він приводить до того чоловіка у клуню—аж саме жінка молотить. Вони тоді кажуть ті(й) жінці: «На що ти нам чорта избавив? щоб зараз його вилічив?»

Не вилічили, тай вернулись до дому.

(Записана тамъ же.)

31.

ЗЛА ХИМКА И ЧОРТ. (*)

В одного чоловіка була жінка Химка, и така була проклята, що все його б'є: оце він піде зароблять, прийде из заробітків, то вона його и нападє бить та лаять, а він їй нічого и не каже. Ото він колись пішов од неї,—ходив по лісі, тай наглядів яму, а в тій ямі було дванадцять чортів. Він думає собі: «Осюди як-би свою Химку запровадить, то тодіб жив добре без неї! Ото приходить до дому, а вона його и напала: «Де ти, сякій сину, ходиш?» А він каже їй:—«Цить, жінко, я гроші найшов!» Вона питає його: «Деж ти найшов?» —«Ходим, тай візьмеш.»—Привів він їй до тієї ями:—«Так лізь сюди, жінко, тут вони єсть.»—Та Химка полізла туди, а назад уже и не вилізе.—

Він через три неділі каже: «А довідаюсь до Химки,—чи жива вона?» Прийшов до нори та питає: «Химко! чи ти ще жива?» Вона каже йому:—«Витягни мене, голубчику, я тебе вже не буду бить.»—А чорт там сидів, та каже:—«Не вірь їй: вона таки тебе буде бить,—коли вона нас не боїцца: тут нас було дванадцять; а вона як узяла гризти нас, то ти му-сіли утікати,—то вони повискакували, а я—кривий, тай не вискочу, але вона мене загризе.»—А потім каже: «Як витягнеш мене то я тобі у великій пригоді стану.»—Цей чоловік вирубав дручка, тай подає чортові в яму, щоб його як небудь витягти. То що стане чорт чепляцьця за дручок, то Химка за його чипляцьця, а чоловік нехоче витягати—каже: «Двох не можна витягти.» А потім каже Химці: «ти подожди, поки я чорта витягну, а тоді и тебе витягну.» Ото Химка и послу-хала його. Він же чорта витяг, а їй ні.

(*) См. № 33—*Лиха жінка и чорт*.

Чорт тоді каже тому чоловікові: «зате, що ти мене ви-
тяг, треба тобі отблагодарить: ти зробиш лікаром, а я буду
панів душити,—то ти прийдеши лічити: пошепчеш коло того
пана, поробиш що небудь, то я тоді отойду от то(го) пана,—
той пан зараз виздоровіє и він тобі заплатить багато грошей.»
А потім каже: «Я двох буду душити, то будеш ти лічити, а
третього як буду, то не йди, бо я тебе задушу.»

Ото чорт почав душити в однім селі пана багатого; цей
чоловік почув це, зараз и пішов до того пана, тай каже йому:
Пане! я чув, що ви слабі.» Пан каже: — «Слабить серце;—не
мог би ти мене вилічити?» — А чоловік щось поробив, пошеп-
тав коло того пана,—тому панові зараз и полегшало; той пан
йому багато грошей дав. — Цей чоловік так само и другого пана
вилічив, и той йому заплатив добре.

Ото чорт и третього пана почав душити.—Цей пан по-
силає за тим чоловіком, щоб його вилічив, бо він чув от тих
панів, що їм така сама болізн була, и той чоловік вилічив
їх. Цей же чоловік став отмазуваця, що «я не вмію лічити
уже.» А бояки ті, що пан послав їх за тим чоловіком, ка-
жуть: «Йди: він тобі багато грошей дасть!» Він прийшов до
того села. Прийшов до шинку и там застав бабів п'яних,
тай каже їм:—«Я вам заплачу, тільки ідіть за мною, у до-
лоні плещіть и спивайте цієі

«Тут и Химка иде,

Тут и чорта знайде!»

Ці баби за ним йдуть, у долоні плещуть и цієі спі-
вають. —

Він прийшов до того пана, хотів лічити його а чорт йому
каже: «А яж тобі казав, щоб ти не йшов до третього!» Коли
чує,—аж баби кричать:

«Тут и Химка иде,

Тут и чорта знайде!»

Та тоді питаєцця його: «Хіба ти з Химкою идеш?» А він каже:—«А вжеж: я йійі витяг.»—Тоді чорт йому каже: «Чортового батька мене найдеш уже и з Химкою!» Та тоді от того пана,—и стріху зірвив з хати, так утікав.—Той пан тому чоловікові заплатив багато грошей за те, що його вилічив.

(Записана тамъ-же.)

39.

ЛИХА ЖІНКА И ЧОРТ.

Давняя давнина. Була собі така баба, да така сердита що и в світі такої баби не було. Раз чоловік на єї розсердився, та знайшов він таку яму глибоку,—Господи! що и кінця нема, а він и впхнув (єї) у ту (яму).

На третій день пійшов наглядать. Як подивицця у ту яму, аж там кривий чорт виліз на половину ями, да вже далі не вилізе, дай кричить на того чоловіка: «Виратуй мене! до наставлю тебе паном; пусти мене, голубчику, до я по віровці вилізу.» От, той чорт виліз из ями, дай каже: «Тепер я піду да буду пана давить, а ти прийдеш, да будеш ворожить, до там тобі заплатять; да знову піду, другого буду давить, а ти одходиш, дай той пан заплатить; а третього як буду давить, до вже не йди до його,—хоч як будуть, просять, до не йди, бо вже як прийдеш, до й тебе задавлю.»

От він прийшов до одного пана дай став давить, а той чоловік и одігнав його. А чорт знову пішов другого давить, боли й там одігнав його чоловік. Він знову и до третього пійшов давить; а того чоловіка став знову просять пан той. Чоловік изжалювався, (взяв) ту саму бабу, да прийшов до того пана, тай поставив єї у будинку того пана, а прийшов дай

став ворожить тому панові. А чорт, як угледів, та як зачав того чоловіка давить, та скрегоче зубами.... А він каже: «Чого ти так скрегочеш? — Он баба стоїть!» А він як побачив, да в вікно.

(Записана въ с. Черняховѣ, Кіевскаго уѣзда, В. Панченкомъ.)

33.

КРЕПАК И ЧОРТ.

Колись, як ще були люде панські, и в одного пана служив чоловік, и того чоловіка пан дуже любив за те, що він був исправний. Ото пан йому каже: «Дай мені дві жмені сребла, або вижини изъ того болота чортив, то я тебе на волю випущу.» Цей чоловік думає собі:—«Срібла трудно достать, а чортив можна вижити.»

Потім пішов до коваля, щоб йому коваль изробив дротяну нагайку. Коваль йому це и зробив. Він з цією нагайкою пішов до того озера. Прийшов сюди и начав тут из грязі ліпити стовпчики. Коли це—чорт виходить из озера, тай питає його: «Що це ти, чоловіче, робиш?» Чоловік каже йому:—«Оце думаю строїть на цім озері монастирь: ото, бач, и стовни положив;»—показує на ті стовпчики, що из грязі ліпив. Чорт йому каже: «Не построиш ти тут святині, бо ми тебе и задупим.» И як сказав це, та зараз и побіг у озеро и похвалився самому главному чорту; а цей, головний, посилає до того чоловіка високого чорта, тай каже йому: «Скажи так тому чоловікові, що думає на цім місці святиню строїть: як що подумає тебе, то ми виступим из цього озера, а як що ти його подумаєш, то він должен оступація от цього озера.»

Чорт цей виходить из озера, тай каже йому: «Казав так наш начальник: хто кого поборе, той тому оце озеро отпустить.» Цей чоловік каже:—«Я знаю, що ти мене не подужаєш, а лучше поборись из моім дідом, и він такий уже старий, що увесь мохом обріс,—він тут у лісі и лежить.»—А там, коло того озера, був близько ліс. От, чорт и послушав; приходять у ліс—аж там під кущем лежить медвідь. Чоловік йому каже:—«Оце той дід лежить,—иди ти з ним поборись; як що його побореш, тоді и зо мною будем бороцьця.»—Чорт приходить до його и торкає його лапою: «Чуєш, уставай,—будем бороцьця!» Той медвідь як схватицьця, як візьме його у лапи, та давай його кусать та м'ять,—на силу чорт вирвався. Прибігає у озеро та каже главному чортові: «Шкода! не можна його побить: коли я з його дідом боровсь, тай то не поборов,—що його дід такий старий аж мохом обріс увесь,—а тож то як би з ним поборовсь, то він—би мене и живого не пустив!»

Ото цей посилає другого чорта, уже горбатого, до того чоловіка. Виходить цей горбатий, тай каже йому: «А ну, хто свісне, то того буде озеро.» Чоловік каже йому:—«Добре;—тілки свисни ти вперед, а потим я свисну.»—Чорт же як свиснув, то и лисця на дереві поопало; тоді чоловік каже:—«А ну, я свисну,—тілки ти очи зав'яжи платком,—бо як свисну, той повискакують.»—Чорт и зав'язав платком очи. Цей як свиснув його нагайкою по шні,—так він и покотивсь у озеро; та тоді каже тому чортові: «Нічого ми не зробим з ним: бо я як свиснув, то йому нічого не стало, а як він свиснув, то чуть-чуть мені очи не повилазили.»

Ото він посилає третього чорта, такого гладкого, як годований кабан, и дає йому свою патирицю, таку, що може пуд п'ятнадцять, и сказав йому; «Нехай, хто вище викине.» Виносить ту булаву до того чоловіка и каже йому: «Ото так казав наш начальник: хто вище підкине оцю булаву, то того буде озеро.» Чорт же, той головний, як дав ту патирицю, та казав:

«Гляди, щоб ти йїї нігде не дів, бо тільки ти йїї де небудь дінеш, то тоді усі ми пропащі.»—Ото чорт як підкинув йїї у гору ще из ранку, то аж у вечері упала до долу; а цей чоловік йїї тільки из одного боку и підніме, а щоб усю йїї підняти, то цього и немог. Ото він узяв за один бік, тай дивиця на небо; а чорт його питає: «Чого ти дивишся у гору?» Чоловік каже:—«Дожидаю поки хмарка набіжить, то хочу йїї закинути, щоб ти ніколи йїї и не бачив.»—Тоді чорт за ту патирицю, та в озеро и побіг; а потім каже чорту самому главному: «Та то хотів закинути патирицю на небо, а я и не дав!»

Началник їх посилав изнов одного чорта до того чоловіка, щоб спитавсь його: чи не схоче він грошей багато взяти, аби тільки він їх не вигонив. Чорт приходить до його, тай каже йому: «Щоб тобі дати, тільки не вигонь нас из цього озера? бо це озеро наших ище прадідив.» Чоловік йому каже:—«Я з тебе ба(га)то не хочу, тільки дай мені оцей бриль повен сребла,—показує на свій бриль повстаний. Чорт йому каже: «зараз тобі дати гроші? Він каже:—«Ні, принесеш мені у ночі у клуню.»—Ото чорт и каже: «Ну-ну, добре—принесу, тільки не безпокой нас!»

Цей чоловік прийшов до дому, викопав у клуні велику яму и зверху пропустив таку дірку, аби бриль помістивсь у яму, а потім прорізав дно у тім брилі тай поставив його на тій дірці. Коли це—у ночі, чорт несе йому мішок срібла. Приніс, висипав у той бриль, та дивиця—аж він порожній; потім він приніс три мішки срібла,—та таки ще не повний бриль. А чорт и не оглядиця, що під тим брилем єсть яма, тай носить гроші, поки не наносив повний бриль. Тоді той чоловік забрав ти гроші и дав дві жмені панові срібла, тай викупивсь от панщини.

(Записана въ Уманскомъ уѣздѣ, Кіевской губ, передаѣ А. Петруняка.)

34.

ОСТАП И ЧОРТ.

Був собі чоловік—Останом звався,
Боялися його черті, що всім похвалявся....
Говорили йому миряне, щоб тін постерігся:
Щоб не ехав в лес и з чортом не стрівся.

«Хибаж він мене вхопить?

Він мене сірою не подеурить —

Лопоне він од мене щей свої роги збудить!»

Так Остап храбрує,

Що прийде вечор про бісив толкує.

Притяг Остап у гайок к чортовому болоту близенько,—

И породила в том болоті трава висока й низенька,

И наплодилось в том болоті чортяк до врага—

Не багацько їх—ціла ватага:

Були голие, волохатие, були з ногами,

Були на собачих лапах из рогами,—

Вони там *инколами* (?), скаками и жуками літали,

И, що в светі робилось, все те беси знали.

Начав Остап у свойму гайку дуба рубати.—

Гульє на зад—аж стойить поруч чортяка.

Малож він совири не впустив: злякавсь Остап не-
борака!

«А що ти, пане Остапе, злякавсь?»

«—Ет! кажи: трохи злякавсь; але таких чортів не
став бояцьця.»—

«Я чув, пане Остапе, що ти за восьмох умний.»

«—Як до якого дела: вмю орать и сіять, хати строїть
и леси плести.»—

«А зайцяж ти, пане Остапе, піймаєш?»

«—Ні, пане чорте: не пійму, бо я не собака. А деж
його взяти?»

«От, буде навмана стрибати.»

Де у чорта и заєц узався,—бежить кроз Остапа,

А Остап:—«Ката!»—кригнув,

А чорт за зайца—вон и не пикнув.

«А свіснеш ти, пане Остапе, так щоб аж лес похилився—

Из дубов лист увесь извалився?»

—Я, каже, в болши заклад пойду: я як свісну, то
ніхто на ногах не встоїть...

«Од мене ти шапку грошей маєш.»

«—А в мене всю домовку забираєш.»—

«Свіщи, пане Остапе!»

—Свіщіть, каже, ви, пане чорте, бо ви старши
од мене.»—

Чорт як розставив губи да попер, то аж лес похилився,
Из дерева увес лист извалився.

—«Завяжіт же, каже, пане чорте, хоч собі очиці,
Бо я як свісну, то неначе хто лясне по пиці.»—

Так Остап до чорта промовив,

И докуль чорт очи завязав, то Остап дубину пригото-
товив.

Да як перехристився,

Да як трісне под висок—так чортяка и покотився...

Поорав землю, неначе плугом, рогами,

А загув—аж сумно слухать—не наче бугай у болоті;

А Остап йому квачем у горло, щоб не сохло у роті.

«Подай, каже, пане Остапе, хоч води уста промочити!»

И з великої больності,

Та й встав до Остапа по вольності.

«Не чайав же я, пане Остапе, що ти з чапаями
ходиш,—

Сам же ти не учений, та ще й чортов переводиш!»

(Записана въ Овручскомъ уѣздѣ, Волынской губ.)

35.

КОВАЛЬ И ЧОРТ.

Був собі коваль, да дуже великій п'яниця, так що вже все против, що тілко в його було. Бачить, що вже нема за що пить,—от він иде нечистому записувать свою душу. От, нечистий и каже: «Добре; щож ти хоч за свою душу?» А він и каже:—«Я хочу, щоб у мене була повна гладичечка грошей и щоб цілий рік не убували, скількоб я їх не брав.»—От, лукавий каж: «Добре: будеш мат гроши, а за рік я прийду по твою душу.»

От коваль приніс повну гладичку грошей, заховав в свою бодню, а трохі взяв в кешеню, да далі—до корчми. П'є день и ніч, вже и кузню забув, коли аж и виходить рік. От коваль иде раз до корчми, аж лукавий—скік до його на плечи, дай каже: «А! тепер ти мій!» А він каже:—«Твій, але пожди до хати, я дещо жінці розкажу.»—Ото він каже: «Добре.» Коваль вийшов в хату, дай посадив лукавого на лаві, да ніхто його не бачить, а ні він сам, дай вийшов з хати в сіни, а далі—до корчми, дай п'є своїм порадою. От лукавий ждав-ждав, а далі хотів встати з лави, да йти за ним. Коли він смикнецьця—аж не можна встати. От він давай рвацьця од лави, термусує, аж глина летить, мало хата не розвалицьця. От жінка злякалась, та біжить до корчми по чоловіка, дай каже: «Що ти таке посадив на лаві, що мало хати не розверне? Иди, да прийми його звіти.» От він прийшов, дай каже:—«А що, будуть знов цілий рік гроши в гладичці,—то пуцу!»—От, лукавий каже: «Будуть.» Він взяв дай його пустив. От знов грошей доволі: знов коваль п'є да гуляє; коли аж знов рік виходить.

От коваль иде дорогою, а лукавий—скік йому на плечи, дай каже: «тепер ти мій!»—«А твій,—каже коваль: але пож-

ди—поседей отут в моім городі на груші, а я по на час войду в хату да возьму ножа.»—«Ну йди, да не барись.» От коваль як посадив га груші, то сам и пішов в корчму пити. Коли—аж біжить жинка, дай знов каже: «Що се ти посадив в городі на груші? една була така славна грушка, а тепер зовсім пропаде, так щось єї трусить: вже грушки обсинялись, и листця облетіло, и гилле поломалось, вже аж коріння вивертає!»—От він прийшов, дай каже: «А де, будуть знов цілий рік гроши? то пущу.»—От лукавий каже: «Будуть, будуть, тільки пусти.» От він взяв дай пустив. Знов є гроши—знов коваль п'є—гуляє; коли аж знов виходить рік.

От лукавий знов явився, дай знов каже: «Тепер ти мій!»—«А твій,—каже коваль.»—«Ну, ходім в дорогу.»—«Ходім»—каже. Идуть вони на греблю, а був уже вечер, да дуже місячно,—от, од коваля тінь и видно на землі; а біс и питає: «Хто се с тобою йде?»—«А се мій брат,—каже коваль.» То він візьме мене?»—«А візьме,—одказує. «Ну, змилуйся—сховай мене!»—«Да куди я тебе сховаю?»—«А от хоць в калитку.»—«Ну, добре: лізь в калитку,—да и розшморгнув калитку. От біс туди и сховався, а коваль міцно зав'язав, дай кинув в воду. От він и тепер там сидить, а коваль вернувся да живе и досі.

(Записана въ окрестности Бѣлой-церкви, Васильковского уѣзда, Кіевской губ, передалъ Н. П. Новицкій.)

36.

КЛИМЕЦЬ И ЧОРТ.

Був собі чоловік та жінка, був у їх син,—звали його Климець. Купили вони йому червоний чобіт. Пішли вони на ярмарок у зустрілись вони с чоловіком, а той чоловік вів козу. Климець каже: «Я, тагу, вкраду в його козу.» Батько його не пускав. Він оставсь на дворі, а каляв чобіт, обвів кругом його и поставив на дорозі той чобіт. Той чоловік веде козу; дивляця—чобіт. «Ач, сучого сина дитина, яка делікатна: чобіт и покинуло!» Узяв чобіг, пішов обмивать до ставка; а Климець за ту козу, та в ярмарок. Продав її, сів ув очереті, тай кричить по козиначій. Той чоловік думав, що то його коза, та в той очерет; а він дальше залазе. Той плюнув, тай пішов.

А далі зустрів його на дорозі, питає: «Де ти мою козу дів?» —Продав,—отвітує Климець «За віщо ти продав?» питає чоловік.» —«За віщо продав, то продав; за віщо пропив, то пропив,—не питай, де я дів, ище три коцьки на тютюн є!» —«Ходім..... до пана!» —«Ходім.» —Пішли до пана.—Чоловік розказав панові, що Климець украв в його козу; пан начав кричать на того Климця, а дамі каже Климцеві: «Як зумієш украсти в мене с стайні коня, то прощу.» Климець каже:—«Украду!»—

Пан приказав кучерам, щоб стерегли того коня. Він прийшов у ночі; ти сплять; він подавав кожному в руки хто за віщо держав: хто держав за ноги, тому дав цурупалок в руки; хто держав за хвист, тому дав прядива в руки; а хто сидів верхом, того посадив на тримок; а хто держав за поводи, тому дав в руки шматок прядива. Тоді взяв коня, тай повів. На другий день приходе пан до конюшні, кричить на кучерів,—пита. «Де кінь?» Ти посхоплювались—дивляця: у кожного в

руці то по цурупалкові, то по шматку прядіва, а той що сидів на, трямку, як увірвеця с того трямка!

Потім призвав пан Климця: «Ну, брат, як украдеш у мене шкатулку з грішми, то знов твоя буде.» Климець каже:— «Добре, вкраду.»—Пан приставив сторожу коло дому і горниці, і коло шкатулки, і сам держить руками. Климець прийшов у ночі; усі спали і пан спав над шкатулкою. Він панові підложив дерниву, а сам за шкатулку, тай драла.

Потім пан знову каже Климцеві: «Як украдеш у мене жінку, то твоя буде.» Той каже:— «Добре, вкраду.»—Пан знову скрізь поставив сторожу, а сам паню держе. Климець прийшов, положив панові під руку куль соломи, а паню взяв, тай продав чортам. От пан питає: «Де ти дів паню?»— «Пропив.»— «За віщо?» питає пан. — «За віщо пропив, то пропив, — не питай де я дів,—ще три копійки на тютюн осталось.» Пан давай просить Климця, щоб той вернув йому паню: дає йому грошей цілу шкатулку. Климець каже: — «Добре, давай гроші, той достану.»

Пішов, сів над берегом, набрав лози—городе там. Вилізає чорт: «Що ти робиш Климець?» каже чорт. — «Манастирь!» — «Возьми, братіку що хоч, тільки не строй манастиря.»— «Верніть паню, той не буду робить.»— Чорт: «Постой, піду дідові скажу.» Вилазе и дід:— «Що ти робиш? Климець!»— «Хіба повилазило? не бач, що роблю!»— «То на тобі мішок грошей, тільки не роби цієї капості для нас.»— «Не хочу: верни паню!»— «Е, ні! пані не дам: за паню будем міряцьця, хто кого пересвище.» Климець каже:— «Давай.»— Чорт як свиснув, то аж листя посипалось. — «Ну, чорте, каже Климець, зав'яжи очі, а то як свисну, то у тебе и очі повилазять!»— Чорт зав'язав очі. Він узяв дручок, та як різне його по голові, що трохи очі не повилазили. «Ай! тай свиснув!» каже чорт.

«Ну, тепер, каже чорт: хто кого випереде, того буде пані.»— «Куди тобі против мене сбігти: у мене ось один брат мень-

ший, та ти його не випередиш!» — «Ну, давай.» Климець пустив зайця. Чорт погнався за ним и недогнав, а тим и вернувся Дивицця, а той держе зайця, бо у його два було.

«Ну, тепер; хто кого пересміє, того буде пані.» — «Та у мене он там лежить стара мати, то ти й їйї не пересмієш.» — «А то буда здохла кобила—и зуби вискачила. Чорт пішов сміявся—и не пересміяв.

Чорт: «Ну, тепер, хто сіру оту далі піднесе на собі, того буде пані.» — «Та я поміж ногами їйї понесу.» — Чорт пішов, ніс ту кобилу,—мо, ступнів два проніс, та запінився и покинув. Климець сів верхи, пробіг скільки там. Чорт дувуєця.

«Ну, тепер, хто вище кине мою палицю, того буде пані.» Чорт кинув,—та так, що не можна сказати! Потім Климець бзяв, тай носить, та у гору дивицця. Чорт: «Чого ти в гору дивися?» — «Дожидаю, поки хмара найде, та закину за хмару, щоб у тебе їйї не було.» «Е, братіку, не закидай! Возьми собі и паню.» — Той узяв и одніс панові.

(Записана вь Кієвѣ; передалъ А. Петруняна.)

37.

ЧОРТИ У ЧОЛОВІЧОМЪ ТУЛУВІ.

Було собі три брати—два розумних, а третій дурний. Да як батько умирав, той каже дурневі: «Сядь за осиковою бороною, то побачиш мою смерть.» Дурень узяв, сів за бороною. Дивицця: идуть чорти з гаками,—роздирають..... Душа вилетіла, а чорти повлазили в тулуп, тай сидять.

На другий день мати плаче й брати плачуть за батьком, а дурень смієця. А мати каже: «Чого ти, дурню, смієся. Возьми, поцілуй батька хоч раз уже на дорогу.» А дурень ка-

же:— «Пождіть, поцілую.»—Гляв булаву, як тріснув батька по лобу, то батко аж від стелю вискочив: то тільки йіден тулуп упав на землю, а чорти вискочили.— «От, який то, каже, батько!—то не батько, а то чорти роздерли батька, та влізли, а душа полетіла!»—

(Записана тамъ-же, А. Пергунякою.)

33.

МОСКАЛЬ У ПЕКЛІ.

Був собі одставний москаль и пішов він на той світ. Ходить-ходить — нігде йому нема пристання. Аж приходить він до пекла,—аж там чортів такого багачка. Він зразу по московській кричить: «Тху, пропасть! нечестий дух как смердіть!» Чорти на його кричать:—«Иди собі.... Чого ти хочеш? тут не можна бути тобі!»—Москаль каже: «пождіть, дайте мені тут у вас пороскладатись.» Забиває він кілочки по стинах, тай каже: «Це на рамець, це на мушкетю, а це на шинель, а це на ружжо!»

Ну, повішав він усе, тай питаєця: «Що це таке?» А чорти кажуть:—«Пекло.»—«Ну, хорошо, що тепло.»—«А що то, говорить, кіпять?»—«Душ.»—«Ну, слава Богу, що є галуши. Дайте ложку.» Дали йому ложку, а він аж почав їх трощити. Чорти розсердились, та давай на його кричать: «що ти робиш? иди собі звідсі!» А він каже:—«Ну, ходім на двір: перш покажете мені, в яку дорогу ити.»—Чорти повиходили всі з пекла; він узяв, тай зачинивсь, тай не пускав їх.

Чорти змерзли, та так кричать—плачуть; а иде баба та питаєця їх: «Чого ви плачете?»—Москаль прийшов у пекло, зачинився, тай нас не пускає.—«А, дурні! не знаєте, що зро-

бити. Осьде є собака: візьміт здеріть шкуру, зробіть барабан, та забарабаньте, то він вийде!» Чорти зраділи, та за собаку. Облупили його, зробили барабан,—трррр!... Москаль кричить: «Ох, у поход пора!» Взяв убрався, тай пішов; чорти убігли, тай зачинились.

Москаль вийшов на двір; дивлиця—нема нічого: «О, піддурили бісові сини!» Тай пішов собі дальше, лучче шукати.

(Записана тамъ же.)

39.

П А Р У Б О К И Ч О Р Т.

Пас парубок у ночі скот не далеко од ставу. Коло ставу лежав чоловік; а воно не чоловік, а лукавий перекинувся чоловіком. А вовк крадеця, хочеть його сонного зйїсти. Той парубок думає, що то чоловік—и крикнув: «Отот, дядьку, вовк изйїсть!» Він як схопиця—да в воду. А той каже: «Колиб я знав: я б не казав; я думав, що чоловік.» Вовк побіг. Коли він и виходить, каже:—«Ну, спасибі, дядьку, що ти мене 'д смерти одборонив;—одбороню и я тебе. Заберуть тебе в солдати, поймають тебе людодіи, будуть годовать на сало....»—

Забрали його в солдати, поймали його песиголовці (тийі що людей йїдять), годують на сало. Уже вгодовали, уже й пучки врізали—хотіли різати. Він и здумав про того. Коли той у ночі й біжить. Там замки такі здорови,—лукавий як добіг, до тая и одчиняюцця. Він прийшов до його: «А що ти, дядьку, живеш тут?» Каже:—«Живу.»—«Поведи мене, де тут гроши є.» Каже:—«Боюсь; хотя мене одсіл як Бог виніс!»—Він каже: «Постой, не кажи так: що Бог виніс: Бог тебе не нес-

тиме, а ще я буду нести:» Він пішов, де є гроши, три мішки набрав, виніс на двір,—він поскладав на себе. Той парубок сів,—не вгадав, коли й до дому довіз. Привіз до ставу, да туди, де вони живуть. Дак він: «Ну, которий одвезе чоловіка до дому? Я вже видки віз.» Дак всі не хочуть: один кривий каже: —«Я довезу.»—

Поклали на кривого гроши. «Глядиж, каже, тілкі замі-тиш свою сторону,—дак и кажи: «тпру!» Вони біжать; куражка спала,—він каже: «тпру!» Дак він: — «чого ти?» — Каже: «куражка спала!»—«Далеко, каже, вертацьця: п'ятьсот верст убігли, як сказав: тпру.»—Він привіз його до дому, під хатою положив и гроши тийі.—«Гледиж, каже, живи; ми до тебе прийідем як раз у год довідаємось, як ти живеш.» Дак він жив год. Вони в год як раз и пришли довідацьця. Походили, дай пошли, ба більше вже їх не бачив той парубок.

Правда колись була, да давно, мабуть!

(Записана въ Пирятинскомъ уѣздѣ, Полтавской губ.)

40.

СТРІЛЕЦЬ И ЧОРТ.

Був собі йден чоловік, стрілець. Пішов він раз з рушницею зайців стрілять. Дивиця він—стоїть у лісі на пеньку якийсь чоловік, а кругом того пенька вовк так скаче, так скаче, хоче його зсісти, Той стрілець вистрелив, убив вовка. Той чоловік так йому дякує: — «Спасибі тобі, каже, що визволив мене з біди; прихоть тоді й тоді, на таку й таку могилку и жди мене там: я тобі багацько грошей принесу. И як будеш туди йти, то бери з собою що є в тебе найвірніше.»—А то

був чорт. Їїх вовки йдять: та їїх би такого расплодилось, що й світуб не було, як би їїх трім не бив, та вовки не вийдали!)

Прийшов той стрілець до дому; вже пора йому йти на ту могилку. Думає він, що в його є найвірніше. «Щож в мене є?—тілкі жінка: вона в мене найвірніша!» Иде він и бере жинку з собою, а за ними побігла собачка з дому, але він її за-вернув назад. Приходять вони на те місце — нема чорта. «Пось-кай мене, каже той чоловік жінці: я трошки засну, поки він прийде.» — Ліг той чоловік спать, жинка почала його ськати — аж приходить чорт и несе мішок грошей.—«Це, каже, твій чоловік?» — до тойї жінки.—«Чоловік.»—Знаєш, що я тобі ска-жу: заріж свого чоловіка та будем зо мною жить: бач, якого в мене грошей!»—«Коли нема пожа.....»—«Ось я тобі дам.» — Дає він їй ножа; може, він їй тріску дав, а їй вже так видалось, що то ніж. Вона бере й хоче різати свого чоловіка. Тоді чорт будить його и каже: «бач, чоловіче, що твоя жінка хоче робить! Тепер вже я тобі грошей не дам, бо ми распла-тилися; ти мене вибавив од смерти, а я—тебе. А я ж тобі казав: бери з собою, що в тебе є найвірніше!»—«Та щож в мене таке є?»—«А за тобою бігло, та ти завернув: бач, як би ти прийшов з собакою и заснув, то вона, як тільки побачила мене—зараз би й сунулась до мене, а тиб и прокинувся!»

(Записана въ с. Неторожѣ, Звенигородскаго уѣзда, Кіев-ской губ. Ив. П. Новицкимъ)

МУЗИКА — ОХРИМ.

Бувало пакойни Охрем як стане розказувать, — царство йому небесне, — дак волос дибом становиця. — «Який це Охрім? — Як скій? — хіба ви не знаєте Охрема? — отто!... Охрем-музика, що жив, колись, у Сухой Вербі.... хто його не зна!... Там такий був чоловік, на все вродливий! чи вуз було, чи лапату, чи що друге — дак оццюди дивись! Було що не заздрить, дак и вчеше. А вже на весиллі, або так в екуй кумпанії, — тільки його й слухай. Як начне було вигаварувать, Господи, твоя воля! де що берецце, неначе з рукава сипле.... Да ще в тому не те, що наш брат, а и в носи такий кручок мав. Йому сії ведми пловане діло! — вун на їх, каже, не раз и до дому верхом йїздив, а то дак, — не при хати спомінаючи, — и з чортяками ни раз кунпанию водив.

У молодиках вун и геть — такі любив скленного бога, а пуд старость сливе и в рот не брав. Дак бувало, як пуд хмільком, дак такого нарасказує, що наш брат смерком и носа висадить через поруг баїцце; а йому й байдуже, — пуйде, куди хоч у пувноч, — вже, звісна, музика: що музика, да мирошник, неначе родичи, прости, Господи! — *куцану*.

Раз, каже, ишов з весилля, уже пуд пувноч, коли чує — тарохтять щось з задү з дзвонками, да з брезкульками; тільки що хотів звернуть, коли кони й стали коло його.... Дивицце — пани на возі. — «Здрастуй, кажуть, Охрем!» — «Здрастуйте, панове,» — «Садись, кажуть, скорій з нами, поїдем.» — «Куди?» — «Ик нам весилля грать. Ми вже були в тебе, дак сказали що ти на весиллі; ми сюди — кажуть: зараз вишов, — на силу догнали!... Садись, будь — ласкав!... От табе й задаток.» — Охрем узяв: калитка, памацав: чимало манячить! — вун на

вуз.... а спитать, - хто, да ще, з пахмілля, да з радости, що калитка в кешені,—и забув.

Коли приїжають—будинки такі, що Боже твоя воля!... А в їх панув, панув, панув, а на сталах питення и едення—наче на сто душ. Де цея? дума Охрему. Охрем: таких панув близько нема! •А вани, знай, чарка за чаркою Охрем, не довга думавши, за скрипку, да як утне тренака, а пани ну гарцявать, да хто, каже, навприсядки, хто на сталах, хто на стенах, а иншіе одно на другому.... Дивицце Охрем, да дивуецце, що панота за дуранляси такіе виробляє. А далі пасели, каже, за стул—вечерать бачь, и йому дали шматок чогось то, Охрем пакаштував—смашне.... «Нехай же, каже, дитям на гасити-нець,»—дай за пазуху; а тут півень—какарику!—все й зата-рахтило, й загуркатило. Охрем нначе прашнувся.... Дивицця—темно; разглядицце—у балоти стаїть; став вилазить—вилез, да вітти не можна,—страшеніе екесь кругом, а нучь—хочь ока виколи!... Дав Бог світ; раздивицце Охрем—аж вун у пустий винилиці, що була колис против волости. Охрем перекрестивсь, да витти!... да дорогою й дума: «дарма, що завели бєсови чортяки у пусту виницію, а все таки добре заплатили!... Да не, мабуть, не на таких наскочив, не пакурить!... До кашени,—аж там анучка якась, а в юй угалле; за пазуху—аж там—з позволения сказать—чортвить що!..

А то в друге, розказував: грав тут—такі, у нас, у когось то весиля, да пуд пувначь, як уси вже пуднили—чимсь то не вдоволнили Охрема; вун за шапку—дай був таїй... Иде коли будинкі, а в їх людей—видима—невидима!.. Свечки зяють, пани бегають, и музика чепеляє,—да так, каже, нешпетна!... «Лиха годинаб тебе грала,—дума Охрем: не так би цюю ми заграли!... Дай зайду, тут видна весиля, а музика на весиля не буде лишній!..» Тульби що задумав—аж вибегають пани, до Охрему в пояс... «Ходи, будь ласкав, кажуть. до

нас! Охрем сюди, да зараз—клим, клим!... наладив скрипку, да як удере,—пани як на руках не носять його...

Коли, трохи згодом, дзвоніть — дзелень! дзелень!—«О, кажуть, ще гости едуть до нас,—грай Охрем лучше: пан, що їде, на горелку даєть.» Колиж справди пан, шо з двонком, и став тут. Охрем скульки мога грає....»Хто там грає?» питає пан. А Охрем дума:—приди побачишь!—да иннаї, да веселїйшаї!.. Колиж чує, два чалавски цупять його, дай привели до пана. «Що ти за чалавек?» питає пан.—«Охрем-музика!» — «Зачим ти нучи тутечка граєш?» — «У панив на весилли,» каже. — «Ти пьяни!» — «Та ще не, каже Охрем: а як ваша милость дасть на горилку,—тади може й буду.» — «Садись же, одвича пан: на вуз, я тобі поиграю!» Привезли, положили Охрем заснув. А то пан, да станови, йїхав нучи, а Охрем грає у пустуй хаті, край дороги. От його привезли—дай у халодну! А на завтра так, казав, найграли, що вун скакав, скакав, лежечи, трепака...

А то знав - чудася була...да що й гомонить!.. и за день не розкажеш усього, що, було, Охрем розкажує..., Отто яки були з йїм дива, дак и Господи, Твоя воля!... що пншому дак и ва снє таке не присниця!... Добре вун казав, що як би не один злучай, дак не вмертиб йому своєю смертию...

.... Годув за десять, чи що, до його смерти, пришла каже з Хлапеникув баба на весилле договарувать:—дочку, чи що, адавала... «Як не два з копою, каже Охрем, дак и балакать нечого!»—«Грошей у мене нема, адвича баба, а я табе де що друге дам, що лучше буде ад двох з копою!»—да щось и взяла ему на уха шептат.—Охрем и магарич свуй паставив, и весилля грав без грошей. А баба тая, зволте знать, була знахарка, - дак прасля того весилля Охрем зовсім не тей чалавек зробився, и у двуре, и у поли, и сам, и скатинка, все зробилось—глянуть любо!—Бувало на весилли... вестимо, Охрім-

музика—оццюди дивись! На видумки, да на приказки—и рувни не було; а на весилли, звисна, всякі бувають люде, усяке очи и всяка думка.... Йому не єдне весилле не минулось без уроків. Було вичварує, да видумує, а пасля, недель зо две, и справляє сердеха ухи да охи! А тож дак ні! Охрема ад усякого наваждення неначе замарочило що.—«А горілку усе таки пив Охрім?»—«Отто-то й діла, юо и горілки вже сливе не вживав; деєь вража баба и од сього зелья нараела.»—«А чи не розказував коли небудь Охрім, що йому запахарка казала?»—«Да не—таки, спасібу йому, добрий на старости був, не зхотев усього нести в домовину. Я, бачь, и родичь йому трохи доводивсь: свекруха моя в його сина бабила, да бувало чи у Рихле йдеш, або у Корал, — завернеш и до його на дорози.—Раз так зайшов я, а вун був не дужій; гамоннял про се, да про те, а далі я такі й кажу: «Охрем, ти може вмирш: скажи, —нехай би я й діти мої поминали тебе: розкажи мені, що табе дав Буг на разум ад лихої гадини да ад злих людей.»—«Вун, правда, довга не хотив, а дале-то, — нехай пад йім земля пером! --и мене де що розказав.—Спершу я думав, що там Бо-зна що таке, аж не!...

(Записана вѣ м. Понорницяхъ, Кролевецкаго уѣзда, Черниговской губ., перепечатана изъ Черниговскихъ губ. Вѣдомостей 1854 г., № 17-й.)

42.

ВІДЪМА.

Був собі парубок и влюбився він в дівчику, Два годи любились вони дуже; — тим часом найшовся другий парубок Иван — и відбив. Він собі затоснив той Василь, — ходить що вечера, але ніхто не знає, де він ходить. Разу йідного хлопці сельські зговорилися меж собою: «де тото він ходить, ніколи з нами не буваєт в компанії, — треба його постерегти?»

Колись иде Василь до горяльні, — була то в селі стара горяльня з давніх пор пустая; приходить він до теї горяльні — аж там світиця. Тим часом иде Василь до горяльні, — вискакують до його дві пани и витаюця з ним. Хлопці дивляця під вікном, що він робить. А він пье собі вино; сіла у нього панна на руках и собі цілюця! Хлопці, як то побачили Пійдем — же до його батька сказати, що то з ним дієця.»

Прийшли до хати. «Добровечер тобі, дядьку Трохиме! а дома ваш Василь?» — «Нема.» — «А гдєж він?» — «А хто його знає: пєсивіра дєсь тягаєця — не почує дома.» — «А вийдіт-ну сюди, дядьку Трохиме, — ходіть-ну з нами: ми вас заведем, — побачите, що то він робить.» — Приходьт вони до той горяльні, — стоїть сторож. Вони у нього питаюця: «А чий то дом?» Він їм отказує: — «Господина Окомона.» — «Пустиж нас туди в середину.» А він каже: — «Нельзя, буде мене пан ругати.» — Ні жадним способом не можно було преступити. Стояли вони під окном, тай пішли вони до дому «Ми вже на другу ніч не пустим.»

Приходе Василь рано до дому. Питаєця його батько: «А де ти, сину, був?» — «Я, тату, ходив до Гапки на досвиткі.» — «Їй, сину, сину! не у Гапкі ти був, а ти був в старий горяльні,» — «Ні, тату: не був я в горяльні, а був я в

гостях у окомона; вони мене щиро запросивають, що—биш ходив до них гуляти.»—«Вжеж ти, сину, більше туди не пійдеш.»

Прийшов вечер,—кортить його йти до горяльні, а за ним батько слідкомъ ходе—стереже його; але якось втік він. Як побіг він,—батько за ним,—не догнав його: вскочив в горяльню. А сторожа сейчас заперли и не пустили батька в горяльню. «Ей, сину, що ти робиш? вони тебе замучат.» А вони (пани) відзиваюцця до нього:—«пошол вон, зачем крічіш під окопшами!»—

Вернувся до дому и плаче старий: цілу ніч ходить—тоскує,—жалко йому сина, що він з відьмами зішовся, и говорить до своєї жінки: «Що ми будем, стара, робити? треба нам старатися людей, щоби сина визволити!»—Питаюцця вони всіх людей—ніхто не знає. Приходить до нього бабка бідна милостинку просити. Патаюцця вони той бабці: «чи не знаєте, бабко, що нам зробити, у нас така біда?—Пристав до нашого сина злий дух.» А баба каже:—«Возміт, люде добрі, найдить такого ножа, що сім год святицця (с) паскою, и очкура такого, що сім год паробок носить на собі, и дайте йому, як він вже буде йти туди.—(Як) ляже з нею—и нехай обчертить три рази крutom себе и нехай повернецця так, щоби ю обв'язати около себе и, тоді, як півні заспівають, вона не втече від нього.»—Так и зробили.

Лежать вони наземлі и до світа. Як побачили чорти, що вона коло нього, хтіли його роздерти и вирвати(з),—але жадним способом не було можна, для того що обчерчено свяченим ножем. Лежать вони до світа,—приходять до них с процесією и беруть їх у церквох и охрестили обох, тай звінчали їх.

Тепер вона йому каже: «Я такого то села; я християнка, така як и ти, и сім год була з злим дуком: мати моя прокляла мене. Колись вона вечером готовыла вечеряти, а я була малою—год мені було чотири; я стала докучати своїй матері, щоби дала їсти,—вона розгнівалась и викинула в сіні и сказала: «Не

хай тебе возьме чорт!» Він мене и взяв. Виходить мати пізнійше и питає свого чоловіка: «Де-то наня дитина? Ой пропала моя дитина!»

Тепер вони собі повинчалися з Василем, живуть собі добре, кохаюця. И діждали вони літа, пійшли сіно громадити. Ходить Василева жінка и плаче; він їй питає: «Чого ти, жінко, плачеш?»—«Ех, чоловіче,—чого я плачу! А зробиш мені те, що я тебе буду просити.»—«Зроблю.»—«А справді зробиш?»—«Далебі зроблю.»—«Приїхав мій брат просити мене на весілля.»—«А деж він?»—«Он де стоїть,—Йдьмо.»—«Пойідемо.»—Посідали. Вона його учить: «Приїдемо ми до брата на весілля,—він тобі буде давати чарку горілки, так ти не пий, поки він сам не вип'є; а як він вип'є тоді ти випий другу. И він тебе поведе в льохъ и буде давати сребло, золото и крам,—так ти не бери: скажеш, що у мене єсть. Він тебе поведе в другій льох, там вуголля и лика,—той ти скажи: я те возьму, мені те знадобниця: вуголь возьму и віддам ковалю, а він мені швидко зробить роботу—и то в хозяйстві добре; а лика мені здадуця—поплету собі постелики и мені добре буде косити сіно, громадити, жати.»

Так він и зробив. Той сказав йому: «тримай полу!» Він силу насипав уголля в полу и навішав на плече лик. Війшов він з льоху, глянув в полу—аж то у нього золото; гляне собі на плече—аж то у нього матерія дорогая. Запрягли коні, тай відвезли їх туди, де взяли.

Вони приїзжають на сіножать—аж конячка пасецця. «Запрягай ну, жінко, та пойідем до дому!» Приїзжають вони дому; як взяли вони собі жити добре,—забогатіли пі з того ні з сього,—накупили собі волів и коней,—посилають в дорогу по сіль. Вийїжає по сіль Василь и каже жінці: «ропорядись, жінко, щоби ти зобрала хліб.»—«Добре, чоловіче! вона відказала.—Глядиж, чоловіче, не називай мене проклятою,—будем жити и у Бога здоровля просити!»—«Добре, жінко, не буду.»

Поїхав він в Крим, набрав солі и їде назад. Йодііжає на свій ґрунт—аж дивця—стоїть його жито. «Ах, ти проклята, тиж мені занастила хліб!» Приїжає він до дому, ниґаєця: «Де Марія?» «Нема,—каже його мати. «А деж?»—«Хто їйї знає—так як вода умила!»—Ах, Боже! на щож я їйї ругає?»—Подивився він у своїм обийсті—аж у нього все жито в засіках. А він собі затужив.., Збувся жінкі,—як взяло йому нещастя: пропало вже його все добро!

(Записана въ Подольской губ. И. Лозинскимъ.)

43.

УЖ—ЦАРЕВИЧ И ВІРНА ЖОНА.

Була собі цариця и в їйї не було дітей из роду. Сказали їй знахарі: «Колиб половили щуку велику. Взяти зварити щучину голову, саму голову, и щоб вона зїїла:—Изваріть ту голову, изїїжте, то ви зайдете.» Вона так и зробила: зайшла—и цілий год ходила. Кончився год—родила ужа.

Той уж на роду заговорив—скоро родився заговорив: «Татку, говорить, и мамко! изведіть мені зробити кам'яну хатку, и щоб ліжечко там було, и коміночок, и огонь щоб там горів - и щоб у місяць мене оженити.» Зробили так: заперли його у кам'яну хатку,—у дві неділі виріс великий уж—на все діжво.

От, водять вже до його из простих дівчат: жого вже він полюбить. Водили вже їїх там, водили,—переводили зо всієї округности: не доберуть! А у одній баби да було дванадцять дочок—и тіх брали, да тільки не брали одні—меншої. От менша говорила: «дурні ви, дурні! як би мене взяли, тоб я зараз була невісткою.

До цара те дійшлось—и прийіхали зараз, и взяли йійі. Привели йійі до цара; цар говорить: «Чи будеш мені невісткою, чи ні? »А вона каже:—Буду!—Давайтеж мені зараз дванадцять платтів, дванадцять панчіх, дванадцять сорочок, дванадцять черевик и всего по дванадцять.» Убралась и пішла до його. Ті дівчата прийдуть: сунецця до них, хоче вставати—вони на втіки, що уж; а та прийшла да стоїть у порога. «Здрастуйте!»—Здрастуй! чи будеш мені жоною?—«Буду.»—Скідай же одно штатте.—Вона каже: «Скідайтеж и ви одне.» Він скінув: скінув він шкуру одну, а вона—платте. Тепер знову каже:—Скідай друге платте!—А вона каже: «Скідайте и ви.» Дай третє так, и четверте—аж до дванадцятого: осталась вона у одній сукні, а він—тільки чоловіком.—Уже поскідав шкуркі,—летить, а огонь на комінку горить. Вона, взявши, да за тії шкуркі, да на огонь скінула, даї спалила.—Спалила—дак він и став уже царем. Повинчались, да и живуть; а батько не пішли.

Кличуть йіх через кількі времѣя, а він не йде. Вона каже: «Пустіть мене, сердце, до батька до вашого, піду погуляю, а то будуть гнивацьця: як же так можна на пійти!» От, він йійі пустив. Пішла; гуляла там, гуляла; и йіла, и пила. А він йійі приказав: «Идиж гуляти, та тільки батьку да матері правду скажеш, до ти мене не застанеш.» Щоб не знали вони, що він из ужа да став чоловік. А вона призналася. Погуляла там, приходить до дому,—аж його нема: пішов уже на друге государство, край світа.

Вона сиділа-сиділа, плакала-плакала, даї пішла у світ шукати чоловіка. Приходить у село. Підшла, просицця на ніч до бабки, до вітрової матері. Та не пускає: «Боже сохрани! тут прилетить мій син, зараз почує руську кость, зараз тебе убіє, роздує!» Просилась, поки упросилась: та баба й заховала у скриню. А він як прилетів, до зараз и почув,—каже: «що тсе таке, матко: у нас руська кость смердить?» А та мати и

не каже: «Та приходила жінка проситися,—каже, що чоловік покинув.—Дайтеж, мамо, йій яблучко сребране, да нехай вона иде, бо вже йійі чоловік да на другом государстві.—Пішла.

Иде, да йде,—обнімає її то ніч уже; обнімає ніч,—просиця вона на ніч—так у бабусі. Не пускає її ця: «Тут як прилетить мій син, до тебе спалить!»—Ні, я вже ночувала у таких: ночувала я у вітрової матері.—Дак вона тож заховала йійі. Вона була місяцева мати. Аж прилітає місяць: «Що це таке, мамко, руська кость смердить!» А вона каже:—Ото, мій синочку, приходила жінка якась,—та, що йійі муж покинув за те, що батькові-матері правду сказала.—Він каже: «Добре, що ви упустили; дайтеж їй золоте яблучко,—нехай вона скоріше поспішаєця, бо вже йійі муж жениця на другій жоні.» От вона переночувала, дали йійі те яблучко золоте; вона пішла.

Йде, да йде,—обнімає знов йійі ніч,—вечор-то. Просиця знов на ніч в сонцевої матері. Та знов бабуся говорить йійі: «Не пущу я тебе: мій син по світу літає, до як прилетить—спалить тебе.» Вона каже:—Я у таких ночувала уже; мені, слава Богу, дали уже двоє яблук. Вона там заночувала. Прилітає той син, сонце те, и говорить: «Що це таке, матусю, що руська кость смердить!» А вона говорить:—приходила жінщина така-то (не каже правди сину, що йійі муж покинув),—просиця наніч.—Дак він каже: йійі муж оженився уже на другій жоні,—и нехай вона йде туди, и дайте йій діямед: (яблучко таке вже саме дорогше, саме лучче), и скажить їй, щоб вона пришла у той дом, де йійі муж,—дак йійі не допустять туди, да то щоб вона изробилась старчихою, и сіла там коло двора, и прослала платочка, и положила одне яблучко сребране: дак донесуть люде, що прибула якась старчиха и продає сребрані яблучка.»

Йій схотілось купити—тій государині, то вона пошла купувати. «Що тобі за те яблучко?» А вона говорить:—Мені не треба нічого, панійко, чи там, государинько: я хочу, щоб ви мене пустили до свого мужа переночувати.—Тепер же вона

взяла те яблучко—и прийшлося тоді упустити туди ночувати,—
дає вона свого мужа упойла чисто, щоб він нічого не знав,
щоб-то з єю нічого не говорив, щоб не пізнала одразу, що
її чоловік. Тепер жа вона їй впустила у комнати, мужа
свого упойла. То вона вже будила його, будила, тай пішла.

Він на завтра устає—пробужаєця, говорить—сам собі
думає: «Що тсе таке: так як начеб то пахнуть первої жоні
слийози коло мене—и я увесь мокрий?» Нікому того не роска-
зав, и жінці своєї не признався. «Почекай же, на завтрашню
ніч я не буду спати: буду замічати, примічати,»

На завтрашній день розстилає вона знов платочок, и по-
ложила вже яблучко золоте. Приходить вона знов—государня,
приходить и говорить: «Продай же мені яблучко, я тобі скіль-
ки хочеш грошей дам.» А вона:—Ні, не хочу, панійко: мені
не треба нічого, тільки пустіть мене ище одну ніч переночу-
вати.—Вона взяла и пустила. Так вона знов, як взяла його
будити, як взяла його качати, цілувати, а та знов його упойла.
Так вона знов поплакала, облила його слезами, дає пішла.

Одне вже яблучко зосталося—дітментове, саме найдорог-
ше: се вже їй на одну тільки ніч. Каже: «Пустіть же, паній-
ко, ще й на тсю ніч, дає годі вже.» Тепер же він вже ту ніч
не спить. Вона пришла, зараз стала цілувати його у голову—
жінка перва; він мовчить. Тепер же він прокинувся, проснувся:
вона його цілує. Каже: «Хто ти такий?»—«Я перва ваша жона!»
—«Яким же ти родом сюди зайшла?»—«Я була там и там, за-
ходила ночувати, дали мені яблучка, а дала твоїй жоні яб-
лучко, а вона мене упустила до вас переночувати: я вже тре-
тю ніч тут ночую.»

Так він роздумався,—кривнув, щоб свічки засвітили. Вона
зовсім старчиха. Він роздумався: «Боже мій! що то таке: що
первая жона свого мужа край світа найшла, а другая, прох-

латах, свого мужа за яблучка отдала! Велів коні запрягти, се одів у сукні, у все що треба,—а ту—рознести кінями до милаху лусочки.

(Записана вь Києві.)

44.

И В А Н И В А Н О В И Ч

руський царевич.

Як був собі чоловік да жінка, да було в їх три дочки. От той дід поїхав у ліс дров збирать. Коли—як схопиця бура, да мороз, да вітер, да сонце припекло,—тому діду мішок грошей кинуло на віз, а дочку забрало.—Дак він поїхав до дому, привіз тиї гроши, поклав; поїхав з другою. Дак воно знов як схопилося—мішок грошей кинуло на віз, а дочку й забрало. Дак він привіз; поїхав ис третєю. Дак и знов и третю забрало. Дак він уже тілко з сином оставсь.

И в его один син. Пішов на охоту. Иде, да йде, да знайшов аж у чужу землю. Коли—хата стойїть, а в тий хаті—його сестра. А вона його заховала пид ночви. Коли пришов Вітер: «пхе, пхе, миленька, руська кость воняє!» Вона каже:—То ти по чужих степах находився, руської кости напахався,—то вона коло тебе й пахне.—Да каже:—не рад биб ти моему братіку, як би в гості пришов?—А він каже: «чомуб не рад? дурна!» Пошла, його ввела.—Він там уніс горілки и меду и вина; там усе пили й їли. Він и пошов.—Йде—коли друга хата стоїть, а в тий хаті друга сестра сидить. Заховала його пид ночви. Пришов Мороз: «Пхе, пхе, миленька, руська кость воняє!» Вона каже:—то ти, мій миленький, по чужих степах находив-

ся, руської кости напахався,—то вона коло тебе й пахне.— Не рад биб ти моему братіку, як би в гості пришов?—А Мороз каже: «чомуб не рад? дурна!» Вона пошла, ввела його; то там пили, йїли и гуляли. Він пошов меду внїс; там погуляли; він пошов.—Йде, да йде,—коли третя хата стоїть, а в тїй хатї сама меньша сестра сидить.—Заховала його під ночви. Коли прийшло Сонце: «пхе, пхе, миленька, руська кость воняє!»—То ти, мій миленькій, по чужих степах находився, руської кости напахався,—то вона коло тебе пахне.—Не рад жеб ти моему братіку, як би в гості пришов?—Сонце каже: «чомуб не рад?» Вона ввела. Сонце пошло, покликало Вітра и Мороза, та пили усі вмісті: ти три сестри, и Мороз, и Сонце, и Вітер и той.

Пошли. «Ну, тепер ми всі поженились,—як би нам шуряка оженить? Ходім до цара.»—Цар умер и царица царивна zostалась. «Посватаєм!» Пошли. Він пристав до царівни. Вона поїхала на ярмарок, а він zostавсь, и у водну комнату не пускали його. Він каже: «Що я за цар, що я в цю комнату не пойду?» Да взяв, да пошов. Пришов—аж там змії, каменем навсрнениї. Він узав просить уже того царевича: «Иван Иванович, руський царевич, поможи мині хоч одним мезинцем одйого каменя піднять,—я тобі два віка прибавлю.» Він взяв и поміг одвалить.

Як прийїде царівна, як нападе його, що 'двернув,—він взяв и пошов у блудяги. Да пришов у ночі, хотів у змія царівну вкрасти; а змії йїї зсушив так як дощечку. Він мірку гороху посипав голубу; голуб сюди туди, а він царівну вкрав, да й утік. Голуб: вава-вурр! вава-вурр! Змії як прокинецця, як пошов у догонь; нагнав, одняв. «Оцеж, каже, тобі один вік!» Не бив; дак він забрав царівну и пошов.—Він и надругу ніч пошов—украва; змії снов и нагнав його,—нагнав, одняв. «От сеж, каше, тобі другий вік! а в третє як поймаю, дак убью.»

Він пошов и в третє. Поймав він у третє, взяв—убив, перепалив, попелець на море пустив.

Як почув Вітер, да Мороз, да Сонце, що нема його на світі,—вони пошли. Сонце пригріло, Вітер подунув, Мороз исчепив,—попелець той зобрали, цілющою водою вомазали, а живущою напоїли; він устав, пошов. Йде, да йде—коли летить комар, а він крикнув: «Ей, комар, стерво, бережись, бо зійім! Я три дні не йів, до тебе зійім.» Комар просицця:—Иван Иванович, руський царевич, не йїж мене: я тобі в великій пригоді стану.—Йде, да йде—коли летить муха. Він крикнув: «Е, муха, стерво, бережись, бо зійім: три дні не йів!» Вона просицця:—Иван Иванович, руський царевич, не йїж мене,—шо схочеш, те й дам.—Він пустив.—Йде, да йде—коли летить овод. «Ей, овод, стерво, бережись, бо зійім!» Овод просицця:—Иван Иванович, а, руський царевич, не йїж мене: я тобі в великій пригоді стану!—Він и пустив. Коли йде, да йде,—коли—лежить щука на березі. Він крикнув: «щука, стерво, бережись, бо зійім!» Вона просицця:—Иван Иванович, руський царевич, не йїж мене, — я тобі в великій пригоді стану!

Йде, да йде,—коли—стоїть хата, и в тій хаті баба—юга—залізна нога. Він нанявся в сі на год, не на год на три дні три кобилиці пасти. «Як випасеш, дак я тобі самого лучого коня дам; а не випасеш, дак тебе з світа згублю.»—Дак він погнав; дала йому хліба осушечок, да щоб на день було. —Він зараз изійів, дай сидить голодний, а вони (ті три кобилиці) побігли (а то не кобилиці: то йїї дочки) у прогної (*) поховались. Він йде, дай плачєть.—Коли—летить комар: «Иван Иванович, руський царевич, чого ти плачєш?»—Як же мені не плакати: нанявся на три дні три кобилиці пасти, дак вони повтікали.—

(*) Значить, вода загинулась.

Дак він каже: «не плач!» Зобрав комар своє вийсько, пійшов. Як заняв їх,—вигнав з води,—дак він заняв, погнав до дому: одпас день. Гонить на другий день. Дала йому засушечок хліба; він язів, сидить; вони й побігли. Він йде, дає плаче. Летить овод: «Иван Иванович, руський царевич, чого ти плачеш?»—Як же мені, каже, не плакати: нанався на три дні три нобилиці пасти, дак вони й утекли.—Дак овод каже! «не плач!»—Як зібрав своє вийсько, як пійшов, як заняв,—погонив з води. Тоді той погнав до дому: одпас два дні.—Погнав на третій день, дак знов утекли. Сидить, дає плаче. Виходить щук: «Иван Иванович, руський царевич, чого ти плачеш?»—Як же мені не плакати: нанався на три дні три нобилиці пасти, дак вони й побігли,—и бачив, оцюди и бігли,—десь у прогні поковались.—Він узяв, вона пошла. Як забрала своє вийсько, як заняла ти коні, як узала мертв, — вигнала з води; він заняв и погнав: одпас три дні.

Вона вивела йому самого луччого жеребца; він не схотів: говорить: «не хочу—великий! він мене и уб'є на дорозі». И пошов и сказав їй, що: «дайте мені маленьке стрижчято.» (котрому три літі, жолі—дві.) Вона й вивела. Він веде його, уже нич обняла. Воно просицца: «Иван Иванович, руський царевич, пусти мене до матінки переночовати,—я до тебе й само прибіжу!» Він пустив. Воно переночовало,—так як світ. уже й біжить. Прибіжить, по хунту землі кидас с під копита.—Він йде, да йде,—уже нич обняла. Воно просицца: «Иван Иванович, руський царевич, пусти мене ще на сю нич: завтра в ранці бігтиму, буде по пивтора пуда землі с під копита летить!» Він пустив. Коли—на другий день біжить, по пивтора с під копита пуда землі летить. Він сів, дає йде.

Пойхав до цара, до царівни,—дає украв царівну. Провинувся змії. Як пошов у догоню;—догнав, хотів разірвати.

Він крикнув: «Коню мій милий, коню мій любий, видай по півтора пуда с під копита землі!» Він, як узав видати, — и змія вбив.

А сами стали на місті жити!

(Записана в Пирятинскомъ уѣздѣ, Полтавской губ.)

45.

БЕЗЩАСНИЙ ИВАН.

Був собі безщасний Иван, да такій безщасний, що нема нічого: нема ніякого пристаповища йому нігде, даже й одержі ніякої нема в його—в драній свиті був. От він и пішов служити. Думає собі: «може, де наймусь.»—Йде, та йде дорогою, коли й йде чоловік навпроти його. «Здоров був, безщасний Иван!»—Дай, Боже, здоров'є, дядьку!—«А куди ти йдеш?»—Пойду: чи не наймусь де: колиб хто найняв, то яб найнявсь, а то піде жити.—«Наймись у мене,»—чоловік каже. Ну, добре: наймусь.—«А що тобі на год?»—А щож мені на год?—дасте день проса (четвертину проса викосить): може, я хоть трохи розживусь як небудь.—Ото той чоловік каже: «Ну, добре; сидай же та йдьмо.»—Ото прийіхали до дому. Служить він цілий год. Як вислужив год, хазяїн йому посіяв день проса, щоб він ним покористував. Коли—як стало просо спіть, а Гороб'їв узав та горобців наслав, а вони и випили просо; а тоді він тільки заплакав, дай пішов с тім, що нема щастя,—нічого й не брав більш в того хазяїпа, що служив: він йому й давав щось там грошей, казав: «на тобі хоч грошей трохи на дорогу;» а він и не взяв,—сказав:—не хочу я брати и грошей: коли безщасний, то в мене и гроші пропадуть!—

Пішов изнов наймацьця. Йде собі,—коли й зустрічає його

знов чоловік другий,—йде навпроти його. «Здоров був, безщасний Іване!—Дай, Боже, здоров'є, дядьку!—«А куди ти йдеш?»—Піду, каже, чи не найняв би хто, бо це служив год у в одного чоловіка за день проса, тай пропало—горобці випили.—А той каже чоловік: «наймись у мене,—я тобі заплачу, що ти схочеш.»—Щож?—я грошей не хочу, а дайте мені на год день гречки.—«Ну, добре: дам.» Ото поїхали туди до того чоловіка. Живе він там, и добре йому жить,—ще краще, як у того, що вперед був. Ото став году доживать,—посіяли день гречки. Ото гречка розцвілась саме, а Мороз узяв дай зморозив так, що не проросла—й пропало, що він год служив! Тільки подививсь, дай так пішов со плачем.

Ото пішов знов служить наймацьця. Йде, та йде, коли и йде на впроти його чоловік конячкою и лошятко біжить маленьке за возом. Зострілись, поздоровкались; а потім и питає чоловік Івана: «куди це ти йдеш?»—Піду, каже, щоб де найняцьця. Да це служив год одному чоловіку за день гречки, тай дурно—«Як дурно?»—Мороз поморозив.—«Наймись у мене й я тобі дам те саме на год.»—Е, ні: я вже не хочу того.—«А щож тобі дати?»—Я не хочу нічого: дайте мені оце лошя, як вибуду год,—то, може, чи не лучче покористую лошям: хоч буду їздить на конику!—«Ну, добре,» сказав йому той чоловік.—Ото він давай там служить, в того хазяїна, цілий год. Як вийшов год, до тоді хазяїн дав йому того лоша, а він и поїхав собі. Йїхав благополучно зразу. А Юрій як наслав вовків на того лоша, а вони прибігли, да отняли, тай иззіли уочивидячки лоша. От тоді, хоч и жалько було йому свого лоша, да нічого робить—уже не вернецьця,—заплакав, дай так минулось.

Пішов изнову, чи не наймецьця де. Йде тай йде,—коли й зустрічає чоловіка—йде кудись: чи на охоту, чи з охоти, бо и ружжє було на возі. Ото той чоловік и каже: «Здоров був,

безщасний Іван!»—Дай, Боже, здоров'я!—А куди ти йдеш?—Е, куди я йду: куди Бог дасть! Піду наймусь... Але, хто його знає, як и наймацьця: бо це служив три годи добрим людям, тай дурно!—«Як дурно?»—Так: що одному служив за день проса цілий год, та горобці випили; а другому за день гречки год служив, та мороз поморозив, а третьому служив год за лошака, та вовки ззли. — «Ну, то наймись у мене. Що тобі на год?»—А щож мені на год?—тепер я не хочу нічого: дасте свитку да рушницю, бо в мене нічого не вдержицьця,—«Ну, добре: дам.» Ото поїхали вони до дому. Давай він служити. Служив цілий год у його, а потім як вислужив год, до тоді став одходить од хазяїна, а хазяїн дав йому свиту и рушницю. От він узав, удягся в свиту, рушницю на плече, тай поїшов собі на охоту.

Ото, як зачав йти, прийшов до моря, та по над морем йде тай йде,—коли дивиця—аж плавають три качки на березі. От він и давай крастись до їх, щоб побить. Кравсь, кравсь,—до того докравсь, що вже дві знялись, тай полстїли, а одна сидить такі; а він усе такі крадецьця, щоб убить. Коли чує—аж говорить вона йому:» Не бий мене, чоловіче добрий! я тобі в великій пригоді стану. Йди, каже, сюди, ближче, да розпитаємось: як я старша, то я буду над тобою матірью, а як ти старший, то буду тобі жінкою.» Ото він прийшов ближче зачали там розпитувацьця. Розпитались—аж він за неї годами старший. От вона сказала йому: «Ну, буду я тобі жінкою.»

Тоді вони собі пішли, під тином переночували, поки що (бо ніде було: ні хати нема ще, нічого), а на другій день взяла вона шовковий платочок, да пішла до лісу, махнула навхрест тим платочком, та сказала: «рубайсь, дерево, возись, дерево, й кладись, дерево!» От, як сказала вона,—так тут як зачало рубацьця, котицьця, складацьця,—така купа накопилась, що крий Боже, яка велика! От тоді вона послала його за майстрами. А він пішов, найняв майстрів, призвав до дому. Тоді

зараз вони хотіли йти робити хату, а вона каже: «Підождіть, не йдіть робити: нехай піде позве людей на закладини.» Ото він пішов, покликав людей, и посходились. И до дядька свого поїшов, да став кликати на закладини. А він каже: «куди я поїду до тебе на закладини: чи в тебе є дерево на хату?» — «Єсть.» — «Та брешеш: де тобі, грішному, набрать! (А тут того не знає, що вже все готове.) Пошов воп из мосі хати, не брешти!» Тут взяв, тай вигнав його. Ото він заплакав, тай пішов так—без дядька.

Прийшов до дому, тай каже: «Не хоче дядько йти, та ще й віри не йме, що в мене єсть дерево на хату,—взяв та мене в потилицю вигнав—каже: пошов, не брешти тут!» Ото вона каже:—«Ну, нічого: обійдемось и без його!»—От, тоді люди кажуть: «ходим же, де ваші майстрі? ходім закладать.» А вона каже:—«Та не йдіт, підождіт! по переду випить да пообідать треба.»—Ото пообідали, да тоді хотіли йти, а вона сказала:—«Полягайте, та оддиште трохи.»—Ото вони полягали, а вона вийшла на двір, та махнула навхрест платочком, та покіль оддыхали люди та майстрі—аж уже й построївсь такий дом, що ну!—готовий стоїть... Тільки вийшли на двір, та подивились на той дом. От, тоді вони одправили майстрів, а сами пошли до пана—призвать, щоб посвятить хату. Піп прийшов, посвятив їм хату. Тоді вони зачали жить добре-щасливо: дуже багаті,—такі багаті, що багатіші за дядька того, що не хотів йти до його на закладини.

А дядьку да стало дуже завидно, що в їх більш добра, ніж у його; та взяв, поїшов до пана, да папросив пана так, щоб истребить Івана из світу. — Як же його перевести з світу, щоб не було на світі? Ото надумавсь,—як: так сказав: послать його туди, де сонце заходить! (на край світу.)—Ото й послав пан од себе чоловіка, щоб приказав так Івану: «Піди туди—довідайсь, де сонце заходить.» От той поїшов, загадав Івану: «Пойди туди, де сонце заходить—довідайсь, що там діється; а

як не пійдеш, так пан казав, що тобі голову одрубас!» Ото він переслухав це, заплакав,—пішов до жінки; «ну, що тут, каже, робить, що пан загадав туди дійти, де сонце заходить; а як не піду, то казав, що голову мені одрубас.» Ото вона сказала:—Треба йти.—Взяла дала йому три проскурі и клубочок золотенькій,—сказала:—на тобі оцей клубочок, да куди він буде котиця, дай ти туди йди: чи через воду, той через воду, чи через огонь, той через огонь,—то він прикотиця до самих дверей. А проскуру одну зїш, як туди йтимеш, а одну там на столі положиш, а третю як до дому йтимеш, то зїш!—(А то—сама Сонцева дочка—його жінка: тим то вона й заправляла так Божими силами, як хату робила; а то, як він хотів стрилать на воді, йому показалося, що то качки—аж то сестри собі.)

От, тоді він пустив клубочок по перед себе. Куди він котиця, туди він йде за ним: чи через воду, той через воду, чи через огонь, той через огонь. Коли й прикотивсь до дверей, а він очинив, поздоровкався, а вони його й познали, що це зять їх; а він цього не знає. А вони и питають його: «чи по воді, чи по неволі?»—По неволі,—каже. «Ну, сідай жеж у нас.» Ото він там сів. Тоді давай розпитувать його за все: як оженився и як сюди зайшов. по якому ділу. Коли так: розпитались—аж воно так—як-раз, що він їх зять... И там ті сестри, а Сонця нема: поійшло по світу світить.—Ото він як розпитавсь—трохи оговтався и не боїця вже нічого: стало йому веселіше якось и радісно. Коли—трохи з годом—прикотилось Сонце,—то вже його теца. От тоді давай там гостювать. Погуляли трохи, а тоді наварили молока, да туди Ивану й загадали вскочить. Він ускочив у те молоко (у цебер), а з молока як вискочив, да такій став ясний, неначе сонце. От тоді сонце и загадало на дзиглику йому поїхати, подивиця на виноград, да погулять. От він и поїхав.

Йде—коли й сидить Гороб'їов на дорозі; а він каже:

«А чого ти тут сидиш? забув, як я служив год за просо, а ти наслав горобців, а вони й попили,—тепер я тобі оддячу!» Як зачав його бить—чисто побив Гороб'їова! Тоді покинув, да поїхав далі.—Коли пройде трохи—аж сидить Мороз. А він и до того каже: «забув, як ти поморозив мені гречку,—оце за те я тебе побив!»—Поїхав ище далі. Прийде—аж сидить Юрій. Він и того давай бить за те, що наслав вовків на його лошака, а вони и ззіли. А тоді приїхав аж у виноград. Зайїхав у виноград так, що не можна було вийхати; а він узав тай запалив виноград, а тоді вийхав и приїхав туди знов до йїх.—А тоді Сонце и собі знов поїхало у виноград. Коли дивиця—аж сидить на дорозі побитий Гороб'єв; а Сонце и питає: «хто тебе побив?»—Праведне Сонце,—одказує Гороб'єв. А Сонце и догадалось, що це Иван, зять: бо й він такий був, як сонце. А Сонце й каже: «Ну, прости, то я вчора п'яний був!»—Коли йїде дальше—аж сидить побитий Мороз; а Сонце питає: «хто тебе побив?»—Праведне Сонце.—«Ну, прости; то я вчора п'яний був!»—Коли йїде далі—аж сидить побитий Юрій; а Сонце й питає: «хто тебе побив?»—Праведне Сонце.—«Ну, прости: то я вчора п'яний був!»—Коли приїде в виноград—аж мало не половина випаленого винограду. От тоді воно подивилось, тай вернулось до дому.

Прийїхало до дому, тай давай тоді питать Ивана: «Ну, каже, за що ти побив Гороб'їова?»—Еге, каже, за що! я служив год за день проса, а він послав горобців, а вони й випили.—«Ну, не виноват. А Мороза—за що?»—А Мороза за те, що я служив у хазяїна за день гречки год, а він и зморозив.—«Ну, не виноват. А Юрія—за що?»—За те, що я за служив був собі лошака такого гарного, що й ай, а він наслав вовків, а вони й ззіли.—«Ну, и за це не виноват. А винограду на що стілько випалив?»—Зайїхав туди в середину, а назад не можна було вийхати,—дак я побивсь, що(б) дзиг-

лика не поламать, да взяв, тай запалив.— «Ну, не виноват ні-за-що.» От тоді випроводили його до дому.

Прийшов він до дому в благополуччі. Тоді пішов до пана, розказав пану: що там и де воно те місце. А пан каже Ивану: «Тепер же піди—довідайсь на той світ (у пекло); а не пійдеш, дає я тебе зарубаю.» А тому знов дядьку приказав, щоб набрав хліба и застріг пару коней, та йїхав за ним, повирав, щоб—чи правда, чи буде він на тім світі.—Ото той Иван пошов знов, таж як тоді, а дядько його иде за ним по заду. Ото прийшов Иван до дверей, очинив двері, увійшов туди з дядьком, а його питають: «чи по волі, чи по неволі?»—По неволі, одказав Иван.—Коли дивиця: аж покойний пан старий, того пана батько, дрова возить у пекло; а вони, пекельники, кажуть: «А ну лишень, випрягай пана, да запрягай дядька: нехай трохи пан оддише.» Тоді як застріг Иван дядька, да як привіз разів з-зо три дров,—так що дядько вже заклівсь: більше не буду нікуди Ивана посилати! От тоді випрягли дядька, тай знов пана запрягли.—А вони тоді пошли з пекла: Иван пошов у перед, дядько иде по заду. Той уже й прийшов, а дядьку хліба не стало, да на силу дойїхав.

От тоді давай цей Иван розказувать, що там було. Як став розказувать про дядька да про пана, дак їм це не під ніс: бо дядьку стидно, що він у пеклі ще ним и дров привіз триче, а пан сердиця, що він каже, що його батько в пеклі дрова возить. Дак от вони й намовились: взять, да назбирать молока й з усякої скотини, та наварить, а тоді туди Ивана,—то він и звариця в молоці—Ото взяли тай назбирали цілий цебер; взяли наварили, а тоді насипали в цебер, тай загадали Ивану скакать. А Иван як подмухнув своїм духом, до воно й прохолонуло. А він тоді счочив, дай став такий ясний, як сонце. А пан дивиця на його, що він такий гарний, тай собі туди... Тільки що вскочив..... та зараз и опаривсь—и скипів у молоці.

Стакім-то побитом перестали вони його з світу истребляти. Там, не забаром, и дядько його вмер; а він таки оставсь, та жив довго з своєю жінкою: аж поки померли.

(Записана въ с. Буддаивкѣ, Кіевскаго уѣзда, Давиденкомъ.)

46.

И В А Н Ц А Р Е В И Ч.

В однім царстві, в однім государстві був жив царь и мав він собі дуже гарного сина—Ивана царевича. От той син Иван царевич, та здумав оженицьця. Батько подарував йому свого коня. От царевич сказав кучеру коня осідлати. Кучер осідлав коня; царевич попрощався з батьком, з матірью, сів на свого коня и поїхав женицьця.

Йіде, та йіде; пройіхав уже сім царств—и не женивсь; прийїзжає у восьме царство—аж дивицьця: стоїть хатка близько лісу. Він прийїхав до хати, поставив свого коня,—пішов в хату и побачив там діда такого старого: борода—оттака! Каже: «здоров, діду!» Дід каже:—здоров, царевичу! Сідай у мойій хаті.—Царевич сів. От дід тай начав говорити с царевичем: «чого ти, каже, царевичу, прийїхав: чи по волі, чи по неволі?» Царевич каже:—По волі.—Дід каже: «ні, ти скажи мені: чого таки ти сюди прийїхав?» От царевич и давай розказувати дідові, чого він прийїхав. Дід и каже царевичу: «лягай же спати!» Царевич ліг спати; дід одв'язав коня, завів у станю, тай сам ліг спати. Чи спав, чи не спав той дід—установ рано, збудив царевича и давай йому казати: «Йди, каже, царевичу до синього моря, та будеш дивитись під терновий кущ—и там побачиш плаття силу—и розове и усяке; то ти не бери ніякого,

тільки бери розове, та як возьмеш, то прямо неси до моєї хати, тільки не оглядайся, бо там буде тобі й смерть.»

Царевич прийшов до синього моря. Іде та йде,—коли дивиця—терновий куш; він під той куш—аж там такого плаття! От він не бере ніякого, тільки розове,—узяв його и побіг до хати. Не вспів добігти до хати,—почала змієва дочка кричати: «Иван царевич, Иван царевич, подивися на мене, яка я гарна!» Царевич не витерпів и оглянувся—и зробивсь великим зеленим дубом. Вона підбігла, взяла те розове плаття и полетіла до дому.

Дід устав рано, тай дожидає царевича; ждав-ждав—нема; так и не дождався царевича. От він взяв сокиру и пішов рубати дров. Вийшов з хати, дивиця—аж стоїть такий великий зелений дуб! Дід підійшов до дуба и вже заміривсь, щоб його рубати; дивиця—став царевич. Дід тоді и каже царевичу: «я тобі говорив, щоб ти не оглядався, а ти таки не послухав,—оглянувся!» От, дід каже знову царевичу: «Йди знову, та—гляди—не оглядайся!»

Пішов царевич знову до синього моря, узяв те плаття с під тернового куща, тай побіг до хати—и не оглядався. Прибіг до хати, заперся в хаті, сів собі коло вікна, тай сидить. Прибігає й вона до вікна,—сіла на присьпі—и давай плакати! Так плаче, так плаче..... И давай висчати Івана царевича: «я каже, буду тобі сестрою!» Так, ні: Иван царевич не выпуска йїї; а вона, як дитина, плаче та просить. Потім того каже: «пусти мене, Иван царевич, я тобі жінкою буду!» От Иван царевич и согласився—и впустив йїї в хату; вона в хаті поклялась перед образом, що буде жінкою. Тоді царевич осідлав ского коня, сів з нею и поїхав в своє царство.

От, прийїхав Иван царевич до дому, звінчався з нею—и почали жити.—От, одного разу, поїхав царевич на охоту, та там и забарився аж три дні; а жинка його ходить по оселах, тай плаче.. Батько царевича почав говорити до неї: «Чого

ти плачеш?» Вона й каже батькові:—як же мені не плакати, що мій чоловік не дає мені того плаття, що я женилася в йому.—Тоді батько призвав слисаря и сказав, щоб він одбив замка от сундука. Той слисарь одбив замок біля сундука, батько виняв те плаття и дав їй. Тоді вона така стала весела: Як наділа те розове плаття, почала проситись у матері: «Позвольте, каже, мамо, у садочку прогулятись!» Мати и дозволила. Вона пішла в садок и каже через вікно царю и цариці: «Скажіть, каже, тату, царевичу: нехай шука мене на золотих горахъ, на шовкових травах!» Тай полетіла.

Скоро після того, прийїжає и царевич и начав питацця у батька, у матері: «Де моя жінка?» Батько и мати кажуть:—ми дали їй плаття, а вона попросила, щоб ми дозволили їй проходитись у садочку,—ми й дозволили; а вона вийшла в садок и сказала нам через вікно: скажіть, каже, царевичу, нехай мене шука на золотих, горах на шовкових травах! Та знялась—и полетіла.

Тоді царевич приказав осідлати коня. Осідлали царедворці коня царевичу; він сівъ на коня, тай поїхав у восьме царство, у инше государство—упъять таки до того діда. Прийїжає царевич до діда и начав плакати и розказувати, що вона втекла. И давай тоді знову питати діда: »Скажи мені, діду, де вона живе?» Тоді дід сказавъ царевичу: живе вона, каже, царевичу, в лісі, на золотих горах, на шовкових травах.—От, тоді царевич на коня, тай поїхав на золоті гори, на шовкові трави. А як їхав, то взяв міч самосіч и бриль—невидим.

Прийїжає він туди на золоті гори, на шовкові трави—аж стоїть дом. Він підъїхав до вікна и побачив там свою жінку. От, він він підняв бриль-невидим и почав доглядатись до неї. От, а його й побачила менша їйї сестра, да й каже їй: «От твій чоловік прийїхав!» Та не їме віри. Побачила й середульша сестра, тай каже: «От твій чоловік прийїхав!» Та усе таки не вірить. Потім того сама побачила, його жінка, и

вийшла на двір, и взяла царевича в хату, а коня одвела у стацію, и начали вони собі жити-гуляти и веселитись.

Колп це-слухають-аж ліс тріміть, и искри сиплюцца. Тоді вона: «Ой лико! летить мій батько... де б я тебе заховала?» И виняла з голови шпильку и каже: «Лізь сюди!» Його й не стало. Тут влетів батько и закричав сердитим голосом:— хве, хве! Руська кость пахне!— Вона каже: «То ви, тату, по світу налітались, руської кості напахались,— то вона и вам и пахне.» От батько йійі й питає:— А твій чоловік не прийїхав?— Вона каже: Ні, не прийїхав».— Потім того каже: «Тату! а що б ви робили, як-би мій чоловік прийїхав?»—Я тобі, каже, раз сказав, що я йому сказав-би одно діло зробити.—Так и на другий раз сказав змій. А дочка його й каже: «буде мій чоловік завтра.»

От, змій собі и полетів. Вона й сказала йому знов: «Вилізай з шпильки!» Він виліз и начали пити и гуляти. Вона його и научила, що робить, як приметить, батько. Тут прилітає и батько; царевич поздоровкався.... От, и прожив він двісті год, а йому здаєцца, що один місяць. Тоді батько й каже царевичу, щоб він вийшов на двір и зняв чотирьом царям голови. Царевич перехрестився, вийшов на двір, виняв міч-самосіч, махнув на-вхрест чотирі рази,—тут явились чотирі голови на столі. Тоді и сказав йому дід, батько йійі; «йїдь в своє царство, бо там нема вже ні одного чоловіка, щоб був при тобі.» Тоді царевич осідлав коня и поїхав в своє царство.

Прийїзжає царевич у те царство, дивицца: на дорозі, в болоті, сидить баба, и просить царевича, щоб він йійі витяг з болота. Що стане царевич підйїзжати, то кінь так харапудицца: хропе, та сопе, та ніздрями паше. Царевич начав бити свого коня; кінь прищурих ух, пішов. Царевич витяг ту бабу з болота. От баба та и каже царевичу: «Я не баба— я смерть!» Тоді царевич начав прохати йійі. Смерть и каже царевичу: «Не просись! прощайся з ким хочеш: вже тобі не

животіти!» Царевич просив-просив—ні! От, він зііз з коня, впав перед ним на коліна; кінь и собі впав на коліна—и почали обое плакати; обіймались и цілувались довго... Тоді смерть крикнула: «А годі вже вам плакати: царевичу вже час голову зняти!» Царевич давай ййй просити, щоб вона дозволила йому поговорити з своїм конем. Смерть як крикне на царевича, щоб уже швидче говорив що-там. Царевич знову впав на коліна и кінь знову став на коліна—и давай царевич прохати: «Коню мій милий, коню мій любий, прости мене! и поховай труп мій...» Кінь побожився, що поховає труп його. Довго щось вони собі говорили... Тоді заплакали обое гірко... Смерть зняла голову царевичу; кінь взяв труп його и оддав жінці и розказав усе, що говорив йому царевич. Тоді вона заплакала... Та так зажурилася за ним, що й умерла. От, и вся казка.

(Записана въ г. Гадячѣ, Полтавской губ.)

47.

ИВАН ИВАНОВИЧ. (*)

Був собі купец Иван Иванович; він усе йїздив по морі. Ото набрав харчі на сім год и отпраивсь (з) своїми робітниками на море. Плавав він по тому морю довго, и заплів у таке море, що не видно ні світа, ні неба. То він узяв харчі на сім год, а то вже й не стало. Робітники на його кричать: «давай нам хліба, а то ми тебе тут утопим!» Він ім каже:—пливім далі,—може, кого таки побачим.

Ото пливуть, тай пливуть; коли дивляція—аж шось го-

(*) См. № 48—*Незнайко*.

рить. Так він тоді каже: «пливім туди.» Допливають до того огню, тає, може, як на сажиней десять: аж то змії з дванадцятю головами,—тай каже їм:—А хто то такий?—Іван Іванович каже йому: я—Іван Іванович. Змії:—знаю я тебе добре. А чогож ти тут?—Іванович: «заблудив, не попаду на свою дорогу.» Тоді змії йому каже:—А що мині даси, як я виведу тебе из цієї темноти?—Іван Іванович важе йому: «а що тобі дати?» Змії:—а даси те, що в тебе дома без тебе стало.—Іван Іванович: щож там таке? може, пара волив чумацких.... Змії:—я не скажу, бо ти не даси.—А Іван Іванович подумав: чи лучше тут пропасти, чи лучше отдать йому те? «Отдам!»—Ото змії каже їм:—пливіть за мною.—Він же так по воді біжить, наче по землі, а вони за ним плывуть. Вивів їх на таке море, де вже видно, тай каже їм:—отож туди пливіть!—показав рукою.

Вони допливають до берега—аж там салдати воююця; Іван Іванович написав пісьмо, прив'язав на лотці и попхнув ту лотку до берега. Москалі побачили пісьмо на лотці—перестали воювать. Там хтось прочитав пісьмо,—аж у тім пісьмі пишецца, щоб вони перестали воювать, поки він пройде. Вони тож одписали йому. щоб їхав: вони перестануть.

Він из-відтіл прийїзжає до дому—аж йому син,—той що як його не було дома, то він родився,—каже: «Ви мене, тату, отдали чортові.» Тоді батьо так зажуривсь, а син йому: «Нічого, тату; якось будем жити!»—Цей же син та звався Іваном. Ото вони радяцца: як би тут достацца туда. Так син йому каже: «глядіть, тату, достаňte таку віровку, щоб була сорок сажень.» Приготовивши уже усе, стали їхать, а мати їх питаїцца:—куди ви йдете?»—(Бо вона не знала, що він отдав його чорту). Так син каже: «прокатаємось.» А потім: «сїдайте и ви з нами, пойдете.»

Прийїхали до глибокого колодязя, позлазили з воза,—то(й) син каже: «спускайте мене сюди.» А мати—так плаче!

Він каже: «Не журіця, мамо: я, може, коли до вас прийду.» А потім каже: «як пустите мене у колодязь, то не пускайте віровки; то як я стрепену віровку, то тоді потягните мене.» — Як пускали його в колодязь, то вода в гору підходить; як став він на дні, а вода так через верх лльєця! Потім він стрепенув віровкою, — вони його витягли. Він тут розсправався, тай каже їм: «оце як упустите мене у колодязь, то держить віровку доти, поки я три рази не махну віровкою, а тоді и пустите.» Ото його пускають туди в низ, а вода в гору підходить. Він став на дні, потім стрепенув канатом три рази, — вони и пустили віровку до долу—батько и мати.

Йде син, Иван Иванович, уже аж на тім світі. Ото иде таким садом великим, коли приходить—аж стоїть дом огромный; він приходить у той дом—аж там на дверях лежить той змії с дванадцятью головами,—тай каже йому: «слихом слихати, Ивана Ивановича у вічі видати!» Потім; «чого так забаривсь?» А Иван Иванович йому каже:—щож,—поки приготували справу ту, щоб сюди отправиця..... Змії йому: «сідай, та отпочивай.» Иван Иванович: - я не натовивсь.—Змії дає йому книжку, тай каже: «наж оцю книжку, та прочитай за десять днів; а як прочитаїш и за день, то будеш ходиць скрізь по цім саду, кільки не йди туди, де ликом зав'язано, а калом замазано; а я ляжу спать на десять днів.»

Иван Иванович прочитав ту книжку за день, пішов ходиць там по тім саду. Їїсть там усякі плоди—и от цього зробивсь сильний; а туди не йде, куди йому змії казав не йти. Пройшло десять днів,—приходить Иван Иванович у той дом. Змії йому каже: «а що не був там?» Иван Иванович:—ні.—Змії: «ну, гляди: бо кільки підеш, то я тебе иззім.» Потім каже: «наж тобі книжку на двадцять днів, а як прочитаїш за два дні, то будеш ходиць знов по саду,—кілки приказую тобі: не йди туди, де ликом зав'язано, а калом замазано; а я шійду гулять на двадцять днів.

Іван Іванович прочитав йійі за два дні, и пішов знов у сад. Ходив-ходив там, а потім прийшовъ туди, де ликом зав'язано, а калом замазано; та послі думає:—ну, щож, що я сильний? а там, може, дванадцять таких, то вони мене розірвуть... лuche не піду.—Пройшов срок; він приходить у дом. Змій уже прийїхав из гостей, тай питає його: «а що не був там?» А він каже:—ні.—Змій дає йому ще книжку на тридцять днів: «а як прочитаїш йійі за три дні, то будеш ходитъ скрізь, де тобі угодно,—кілки нейди туди, де ликом зав'язано, а калом замазано; а я ляжу спать на тридцять днів.

Іван Іванович прочитав йійі за три дні. Ходив по тім саду—изробивсь такій сильний, що йому сорок пуд нічого и в руки братъ; а все таки туди не пішов. Уже як вийшло тридцять днів, приходить у той дом. Той змії все його питає: «чи не ходив туди?» Дає йому знов книжку на сорок днів, тай каже: «як прочитаїш за чотири дні, то будеш скрізь по саду ходитъ, кілки не йди туди, де ликом зав'язано, а калом замазано.» Він сам поїхав на сорок днів гулять.

Іван Іванович прочитав йій за чотири дні,—пішов у сад. Ходив там, може, и днів три, а потім думає собі:—піду туди, куди мині казав не йти, — Приходить, де ликом зав'язане... Він узав те лико розирвав; коли дивицця—аж там за деревом стоїть дом великій и замкнутий замком таким, що, може, пуд сто. Він той замок рукою одирвав,—одчиняє двері. А там стоїть вінь—мідна грива, коло мідного стовпа прив'язаний мідною уздечкою, и по коліна у міді стоїть,—и лежить коло його кусок м'яса, и перед ним—в'язочка сіна.—Той вінь йому лаже: «слихом слихати, Івана Івановича у вічи видати! чи по волі, чи по неволі?» Іван Іванович каже йому:—добрий молодець усе по волі ходитъ.—Потім Іван Іванович приймає с перед того коня те сіно, а м'ясо ложить перед ним. Кінь йому каже: «ні, Іван Іванович: ти його не ложив—и не приймаї; а лuche стромляй сюди ноги, де я в міді стою!»

Іван Іванович каже:—ну, щож, як я не сильний буду?—Кінь йому: «не бійсь: будеш сильніший.» Він устроїв—и зараз мідни ноги стали. Тоді йому кінь: «иди туди!» показує на стіну.—Іван Іванович ударив кулаком у стіну—тає стіна и провалилась, дарма що була така завтовшки, як у мужика хата.

Приходить туди—аж там стоїть кінь з срібною головою, срібна уздечка, коло срібного стовпа прив'язаний, и по коліна у сріблі стоїть. Той йому кінь каже: «слихом слихати, Івана Івановича у вічі видати! чи по волі, чи по неволі?» А він йому каже:—добрий молодець усе по волі ходить.—Потім приймає од його сіно, а ложить м'ясо. Кінь йому каже: «ти його, Іван Іванович, не ложив—и не приймай, а луче стромляй сюди, де я стою ногами, свої руки.» А він йому каже:—ну щож, як не буду сильний?—Кінь йому каже: «ище будеш сильніший, як був.» Він як уложив,—коли виймає—аж руки, по-срібнені. Тоді йому той кінь каже: «иди туди!» указує на стіну.

Він приходить до стіни, ударив їйі кулаком,—вона провалилась: коли там стоїть кінь з золотою гривною, золота на йому уздечка, коло золотого стовпа прив'язаний, по коліна у золоті стоїть, и лежить коло його булава сорок пуд. Той йому кінь каже: «слихом слихати, Івана Івановича у вічі видати! чи по волі, чи поневолі?» А він йому каже:—добрий молодець усе по неволі ходить.—Тоді приймає с перед його сіно, а ложить м'ясо; а кінь йому говорить: «ні, Іван Іванович! ти його не ложив—и не приймай. Стромляй сюди голову.» Він устроїв коли вийме—аж позолочувана голова. Тоді йому кінь каже: «идиж до того першого коня, він тобі чогось дасть випить.»

Іван Іванович приходить до коня, що з мідною головою; той кінь йому дає бутилку води, щоб він випив; а Іван Іванович каже: «ну щож, як я не буду сильний?» А кінь йому: —не бійсь, кільки випий.—Ото він як випив,—так сили и не

стало. Тоді Іван Іванович злякався, дума: оце вже пропаду! Кінь йому каже: «иди до другого коня, то там поправися.» Він пішов—и той йому дав бутилку води випить. Він як випив, то таку силу мав, як от чоловік має. Цей кінь йому каже: «иди ще до третього.» Він бачить, що немає чого робить,—думає собі: піду, хоть сильніший зроблюсь, хоть уже мині смерть тут буде.—Пішов до того коня, що золота грива. Той йому дає бутилку води, та каже: «на оцю бутилку,—як вип'їєш повну, то будеш сильніший, як був. «Він як випив, то вже не знайти против його сильнішого. Тоді йому кінь каже: «сидай тепер на мене, бери ти коні, виривай стовпи, бери цю булаву, що коло мене лежить—и ну втікати.»

Іван Іванович собравсь зусім, сів на цього коня, поприв'язував ти до цього и узяв булаву в руки. Той йому кінь каже: «як тебе нести: чи повище комишу, чи повище дерева, чи по під небесами?» Він:—неси мене по під небесами. — Коні так и винесли його на цей світ; прибігають до царевого дома и остановились, так—може—верстов за п'ять. А там був, на тім місті, де вони остановились, камінь, такий завбільшки, як де є хата велика. Коні йому говорять: «ти вирви из кожного з нас по три волосині, и як треба буде тобі котрого з нас, то присмалиш ту волосину, котрого тобі треба; а уздечку, стовпи и булаву положи під камінь, а нас попускай у степ пастись; а ти поший из ременю таке, щоб надіть на голову, а на руки особе и на ноги поший,—щоб там у царя не бачили, що в тебе золота голова, срібні руки, мідні ноги. Ти прийди до царя, та як будуть тебе що питать, то ти все кажи: не знаю! Щоб тебе не питали, ти все кажи: не знаю!»

Він все це поробив, як йому сказано було. Приходить до царя в хату, тай каже:—«не знаю!» Ти його стали питацця:—що ти таке?—Він каже: «не знаю!» Потім доложили царю. Царь призвав його до себе, став його розпитувацця:—що ти таке и

звітіль ти?—Він каже: «не знаю!» Тоді царь приказав, щоб його на кухні держали: думає,—може, що небудь из його буде.

Він живе собі на кухні; царські слуги прозвали його Незнайком.—Оце часом посилають його за дровами,—кажуть: «піді, Незнайку, та принесеш нам дров!» То він каже:—не знаю.—То вони йому там укажуть, де вони лежать; то він підє. То як принесе часом три хури, то вони питаюцця його: «що ти нам, Незнайку, наробив?» То він каже:—не знаю.—Або пошлють за водою; то він хоть скаже: «не знаю,» а таки принесе цілий колодязь та поставить перед піччю.

Колись поварь варив борщ царю; то він варив йому не солоний, а Незнайко узяв, тай посолив той борщ,—так поварь и не бачив. Приносить його царю. Царь став обідать; коштує його—аж він солоненький и лучий, як тоді був, та за це поварові дав десять карбованців. Тоді поварь такий радий, а Незнайко собі думає:—підожди, підожди, я тобі не те изроблю!—Ото другий раз Незнайко посолив уже білш трохи. Царь изнов тому повару дав двадцять карбованців. Поварь ще луче радіє. И третій раз Незнайко посолив уже так, як треба. Тоді царь дав повару тридцять карбованців за те, що борщ добрий варить. А на четвертий раз Незнайко місто того, щоб соли укинуть у борщ, то він укинув попіль жменю. Поварь підносить обід царю. Царь як покуштує борщ—аж він такий поганий! Тоді царь так лає повара, а поварь каже: «то Незнайко таке зробив!»

Царь звелів Незнайку дати особу келію и там його годувать.—Коли це—царь з другої землі хоче завоювать у цього царя старшу дочку. (Бо в цього царя було три дочки.) Царь отправляє дочку на войну и військо. Незнайко це узнав,—присмалює мідну волосину там коло того каменя: прибігає до його кінь з мідною гривною; він сідає на його, бере булаву. Той кінь його питаїцця: «як тебе нести: чи повище комишу, чи повище дерева, чи по під небесами?» Він каже:—неси мене

повище комишу.—Кінь його несе повище комишу, так що до землі не доторкається.

Прибігає він туди, де воююцця,—аж дивицця: а тих и немає нікого—головкомапдующих. Коли дивицця—аж вони за могилію гуляють у карти. Так він тоді до їх: «ах, ви подліці! так ви так господарю служите?!» Узяв та в кожного и одрізав мизиний палець на нозі и сховав у карман; а потім своєю булавою побив усе військо другого царя. А потім, як кончив війну, той поїхав уп'ять на своє місце. Приїхав до цього каменя, пустив коня у степ, булаву, уздечку и свою одіж уложив під камінь, а те кожана понадівав на голову, на руки и на ноги, и пішов уп'ять у свою хату. А ти приходять з війни, а царь їх питає: «а що, рибята, завоювали?» Вони кажуть:—завоювали!—Ото и похвалив їх царь.

Коли це—через півгода, а може и через білш, другий царь иде війною на цього самого царя, щоб одвоювати у його другу дочку. Царь изнов виражає військо на війну. Незнайко почув це,—убіраєцця и він на війну. Приходить до того каменя, присмалює срібну волосинку; коли це—прибігає до його кінь з срібною гривію. Він виймає с під каменя срібну уздечку, булаву, скидає з себе те кожана, що надіває на руки, на голову и на ноги, и сідає на того коня. Той кінь його питає: «як тебе нести: чи повище комишу, чи повище дерева, чи по під небесами?» А він каже:—неси мене повище дерева. — Як сказав це—так кінь и поніс його повище дерева.

Приносить туди—аж дивицця: сами кількі салдати воююцця, а тих, що командують, и немає;—так він за могилу—аж вони там у карти гуляють. Він тоді до їх: «а, так ви так господарю служите!» Узяв знов поодрізував мизинці-пальці усякого на лівій руці; а тоді сам тисю булавою завоював неприятели. Після війни знов так зробив, як після першої. Вони приходять з війни. Царь їх питає: «а що, благополучно?»

А вони кажуть:—Все хорошо!—А царівна, що то йїздила з ними, говорить:—«нет, папінка! то не оні победили, а то—Незнайко.»—Та царь не повірив.

Кільки що война утихла,—коли це—третій царь нападає на цього царя, хоче одвоювать меншу царівну—саму найлучу. Так ця почула, що то Незнайко усе завоює, пішла його просить, щоб він поміг їйї. Кільки що приходить до вікна,—дивиця: аж щось блещить у його хаті. А він так як прийїхав из другої войои, той не надївав на руки, на голову и на ноги того ремінного. Вона кільки що увїйшла у хату, а він и прокинувся. Так царівна зараз стала и просить його, щоб їйї поміг на войні. Він сказав їйї: «у той день, що буде война, прийден раненько та розбудеш мене,—и будеш будить так: уколеш голкою у щоку.

Вона в той саме день так и зробила, як він їйї казав. Царь отправив войско на войну, и царівна поїїхала; а Незнайко прийшов до стовпа, присмалив там золоту волосину,—тут прибігає кїнь з золотою гривой. Він бере булаву, уздечку золоту, нагнуздує нею коня—и йїде на войну. Той кїнь несе його по під небесами. Доганяють царівну,—спускаїцця цей кїнь до долу,—він злазить с коня и сїдає с царівною на бритці. Вона начала їйї у голову дивицця, та любуїцця, що в його золоте волосся на головї.

Приїжають туди—аж чуть-чуть войско неприятеля не завоює це войско, а ти собі не думают: нічого... Так Незнайко зараз побїдив своєю булавою неприятелів, а до тих, що в карти гуляли, прийїхав, поодрізував їм лівї уші.—Приходять вони до царя; так царівна розказала, що то не вони завоювали, а то—Незнайко.—Царь посилає за Незнайком слуг, а потїм прислав и карету залїзну. Незнайко кільки що сїв,—вона так и вгнулась. Так він тоді каже: «нехай я своїми лїшатками приїїду.»

Як присмалив усіх трох коней по волосині,—прибігають ти три коні. Він бере стовпи: одного повісив на плечіх вмісто ружжя, а другого повісив коло боку місто шаблі, а третього—так як піку, узяв булаву у руки, сів на золотогривого коня, поскидав из себе ремінне и прийїхав до царя. Поставив коні коло крильця, а сам и пішов по каменних сходах с царем у дом. Уходять у прихожу—аж там ти гуляють у карти. Тоді Незнайко до їх каже: «то ви и тепер гуляєте!» А потім питаїця: «де ваші мизинці-пальці и ліві уші?» Потім показав їм, попритуляв всякого до руки, до ноги и уха до голови, — вони знов попримостили. — Тоді царь велів їх рострелять, а Незнайко женивсь на меншій дочці царя. И він тоді сказав, що він не Незнайко, а Иван Иванович.

И я на їх свадьбі був, мед-вино пив, по бороді текло, а в роті не було, и там дали міні солом'яний ціпочок,—я на той ціпочок як изоперсь, то ціпок переломивсь, а я аж тут опенивсь.

(Записана в Уманському уїздї, Кіевской губ., передав А. Ломака.)

48.

Н Е З Н А Й К О.

В однім городі жив купець; він не мав собі дітей. Ото з купця не стало товарів; купець сказав, щоб нагрузили корабля. Слуги нагрузили. Купець сів на корабель и отправився за товарами через синє море, тай заблудив. Дивиця — посеред моря горить огонь. Купець підїїхав до вогню; дивиця — лежить змії. Побачив його и став питатись купця: «чого ти сюда, ба-

гатирь, прийїхав?» Багатарь отвїчає йому:—я заблудив и збився з дороги.—Змїй каже: «от, и добре: буде що поснідати!» Багатирь став плакати и просити, щоб він не йїв. Змїй каже: «добре,—тїльки подаруй мені те, що в тебе дома є. Багатирь думав довго, що в його є дома, а потом каже:—добре, тїльки завези мене в моє царство,—Змїй каже: «добре, тїльки гляди, щоб дав те, що в тебе є дома.»—Добре,—каже багатирь.

Ото змїй взяв, зачепив карабель мотузком и потащив—и так скоро привіз його в його царство! Багатирь пішов до дому. Тїльки він прийшов, то син його привитавсь дома. Так батько питаєцця своєї жінки: «чий це хлопець?» Жінка каже, що:—це наш син.—«Исправді?» питаєцця багатирь. Жінка каже:—я тобі кажу, що це наш син!—Тоді багатирь став плакати, що продав свого сина змієві, тай зажурився.—Питаєцця син багатиря: «чого ви так зажурились и все плачете?» Багатирь каже:—тікай собі, сину, голубчику: тобі не треба знати цього.—Син каже: «та скажіть, тату!» Батько став казати сину:—от, я тебе продав.—Син каже до батька: «кому, тату?»—Змію, сину.—Син каже: «ну, нічого: якось воно буде!» Тоді каже батько сину:—от скоро буде тобі пора йти до змія.—Син каже: «добре, тату: я завтра піду из вами до його—покажете мені хату його.»

Ото, на другий день, син каже батькові: «пора, тату, вже йти мені; ідіть, то хоч проведете мене.» Багатирь одягнувся, взяв мутузку и пішов из сином до змія. Ото вони прийшли в ліс до одної дири; син каже: «тату! спускайте мене у цю диру.» Батько заплакав, тай спустил сина, а сам пішов до дому.

Багатиря син прийшов до змія. Змїй сказав: «а, ти прийшов тепер до мене!» Багатиря син сказав:—прийшов.—«Ну, то добре. От, на тобі книжку, щоб ти прочитав за недїлю.»—Добре,—каже син багатиря. А змїй сам поїхав до жінки, а син багатиря остався на хозяйстві. И начал читати книжку—и прочитав син багатиря за три дні с половиною, а то став

сам гуляти в золотом саду. Через неділю змії прийїхав до дому и начав питатись: «чи ти прочитав книжку, чи ні?» — Прочитав, — сказав йому син багатиря. «Ну, то добре. От, на тобі изнов книжку, — щоб ти прочитав за дві неділі!» А сам поїхав до жінки, а син багатиря изнов остався на хозяйстві. От, книжку прочитав за неділю, а то ходив в сад золотий гулять. И такий став сильний, що торкнеця пальцем, той повалиця: и такий став сильний, що нема в світі сильнішого за него! Ото ище сказав йому змії: «скрізь ходи, тільки не ходи туди, де ликом зав'язано и болотом замазано.» — Добре, — сказав син багатиря. Тут прилітає изнов змії, питаєця його: «а що прочитав книжку?» Син багатиря каже йому: — прочитав. — «Ну, то добре.»

От изнов: «на тобі книжку на цілий місяць, — щоб ти прочитав!» И сказав изнов йому, щоб він не йшов, де ликом зав'язано, а болотом замазано. Він каже: «добре.» А змії поїхав уже женитися. Ото син багатиря прочитав за дві неділі, а сам пішов изнов гуляти в золотий ліс, тай задумав собі: «що то там є, де казав мені змії, щоб я туди не йшов, де ликом зав'язано?» А там було три його брата: один стоїть по коліна в міді, а другий — по коліна в сребрі, а третій — по коліна в золоті. Ото син багатиря каже сам до себе: «щоб я був за птиця, щоб не пішов туди!»

Прийшов він до хліва, тільки торкнувся — так двері и оченились. Син багатиря злякався. «Ну, нічого!» каже сам до себе. Вдарив кулаком у стіну — так стіна и вилитіла. А там стояв мідний кінь, и каже: «здоров, багатирський син! добре, що ти сюда зайшов. Бий стіну другу. «Син багатирський розбив другу стіну, — там побачив другого коня, що стояв по коліна в срібрі, и перед ним лежить кусок м'яса. Син багатиря хотів прийняти та положить сіна, а кінь каже: «не займай: ти не положи!» Той каже йому: «бий двері далі» Син багатиря розбив двері: там побачив коня, що стоїть по коліна в золоті.

Кінь и каже йому: «біжи до першого коня, він тобі дасть води.» Син багатирия пішов до першого коня и каже, що:—дай мені води, казав той кінь що стоїть по коліна в золоті.— Кінь дав йому води. Він такий став сильний, як середній чоловік. А той сказав: «Йди до другого коня, тай скажеш йому, щоб и він дав тобі води.» Син багатирия пішов до другого коня щоб він дав йому води. Срібний кінь як дав йому води, то він став такий—не то, хоч зуби вибери! Кінь срібний каже: «біжи до золотого, він тобі дасть води.» Багатирський син став плакати; що—він думає:—пропав! И послушав срібного коня—и пішов до золотого коня. Золотий кінь виняв пузирка из водою и дав йому напиться. Він напився—и почувствував, що його сила вернулась, и кріпкий став, як був перш.—Каже йому золотий кінь: «стремляй свої руки в це золото.» Син багатирия встро-мив руки свої в золото и по золотив їх. Послі того кінь каже: «біжи до срібного коня.» Він пішов до срібного коня. Кінь и каже йому: «ставай у цім сріблі, ставай по пояс.» Сріблом посрібрився весь син.

Тоді кажуть йому коні: «сидай на нас та будем втікати.» Син багатирия сів на золотого коня и поїхали, и поїхали в той город, де його батько жив—багатирь. Приїхали вони до одної башні и там стали. Золотий кінь каже синові багатирському: «От, ти иди собі до царя и там наймися; а як треба буде тобі нас, то вийдеш на це місто и свиснеш,—то ми тобі явимось, и ще на тобі цего кужушка и ніколи його не скидай. И як будуть тебе питатись: «як тебе зовуть?» то ти кажи:—«Незнайко, а більш нічого не кажи.» Син багатирия сказав:—добре.—А коні, не знати, де подівались; а син багатирия пошов до царя, и став просицця найняти. Царь приняв його, ради Христа. И стали його питатись: «як твоя хвамілія?» Син багатирия каже:—Незнайко: а більше нічого.—

Ото царь приказав своєму повару, щоб він його учив поварувати. Поварь його учить, як варити. А в тій стороні соли

не водилося, и не знали, що це за сіль. Ото, одного разу, розсердився Незнайко на поваря и достав соли, и пішов до кубошки ніби-то, та и вкинув соли в страву. Поварь поніс до царя; царь покоштував и питаєцця його: «а хто це варив борщу: чи Незнайко, чи ні?» Поварь и каже, що:—це я, царь.—Царь виняв сто рублів и дав поварю. Ото, на другий день, поварь мав подавати царю кушання. А Незнайко взяв поліз до кубошки, и набрав попелу и вкинув в страву. Принесли до царя. Царь посмотрів на страву и куштує: «кто это варив?» Поварь каже:—я; тільки не знаю, хто це насипав попелу.—Царь приказав своїм царидворцям, щоб вони дали йому сто нагаїв. Незнайко став сміятись с поваря, а поварь сказав царю, що то Незнайко так зробив. Царь приказав дати йому особену комнату. Царидворці дали Незнайку особу хатку.

А в ті стороні жив змії и йому що ранку виводять чоловіка на пожірання. Ото прийшла чередь царські дочки вивозить.—Незнайко скинув свого кужушка—и так в хаті засяло, що ніби свічки горіли. А тоді саме ходила сама старша дочка царя и побачила, що в його хаті щось горить, и стала собі думати: що йому свічок казав батько не давати, а в його горить!—Вона пішла подивитись, що в його так славно світиця. Очинила двері и начала дивитися; він побачив и начав извиняцця перед нею. Вона говорить: «Ето нічого!» Тоді син багатиря начав говорити, щоб вона не боялась: він їйі спасе. Вона дуже стала, дуже рада. То син багатиря прохав їйі дуже, щоб вона не казала нікому; вона пообіщалась не казати нікому.

На другий день він побіг на те місто, де йому казали його любими коні. Свиснув син багатиря: тут явились всі його коні. Він взяв мідного коня, скинув свого кужушка, взяв свою одєжу и надів, и мідну булаву, ту що йому приніс мідний вінь. Син багатиря прийїхав на те місце, де вони строїлись и зієм; а царська дочка сиділа на верху бапні. Тут син бага-

тиря приїхав,—вони всі полякались, и змії злякавсь. Син багатиря вискочив своїм конем на башню, де сиділа царська дочка, начав из нею розговаривать. А потом посмотрив, де полковники. Дивицца—а вони гуляють в карти. Син багатиря искочив з башні и почав їх колотить. Поколотивши їх славно, и поодрізував їм пальці и поклав в кармани, а сам поїхав до змія. Змії побачив його—излякавсь; а він—ні. А вони взяли царську дочку и повезли до царя. А син багатиря поїхав на те місто, де взяв коня и поскидав свою одержу, а сам надів вужушка, тай пішов сам до дому. Царь дуже зрадувався, що так добре полковники управляли.

На другий день треба середужчі ити на пожирание. Стала вона плакати. А старша каже: «не плач, я тобі скажу, хто тебе спасе.» Вона каже:—а ну, скажи, хто спасе.—Вона каже: «тебе спасе Незнайко, що и мене спас.» Вона каже:—такий дурний мене може спасти!?—Вона каже: «нічого, що дурень, а мене спас. Тільки не кажи батькові, що він мене спас, то він и тебе спасе; а тільки скажеш, то він не схоче спасати тебе.» — Ну, добре.—Середужча каже старшій: «як же мені до його приступити?» Вона сказала, як приступила вона, —щоб и ти приступила!—Так вона и зробила, як казала сама старша сестра. А син багатиря спас, так як и саму старшу, тільки сребраним конем.—А саму меншу—таким же родом, тільки золотим конем.

Послі того всего, царь приказав всіх полковників прикликати до себе, и хотів їх вгостити и прибавити їм жалування. От, тільки царь їх прикликав до себе, то дочки царя стали просити, щоб Незнайка покливать. Царь не хотів—каже: «на що таового дурня посадим за стіл меж такіи гоопода!» Дочки кажуть батькові:—хоч добре посміємся. «Хіба що посміємся.» — Тут дочки сказали йому.

Син багатиря побіг скорійше, взяв свого любимаго коня золотого, надів гарну одержу и приїхав до царя. Тут всі вис-

кочили на зустріч йому. Царь не знає, хто це такий; а полковники полякались и йїжа йїх не бере. Тут царь почав питатись своїх дочок: «хто це такий?» Дочки сказали батькові, що це Незнайко. Царь здивувався, що не було у його нічого, а він тепер увесь у золоті. Тут почав пити да гулять; а полковники все таки сидять в перчатках—и не скидають. Син багатиря попросив царя, щоб вони скинули перчатки. Вони поскидали перчатки. Син багатиря спросив: «що це таке у йїх на пальцях, що намає пальців?» Вони ні слова не промовили. Тоді син багатиря виняв пальці и показав. «От, я йїм поодризував пальці за то, што вони так гарно управляли!» И розказав, як він спас його дочок.

От полковники місто того, щоб погулять, лишилис своїм життям; а син багатиря оженився на самій меншій дочці царя.

(Записана въ Полтавѣ, на Кабищанахъ.)

49.

ЦАРЕНКО НАВІШНІЙ. (*)

Десь, у якомусь-то царстві, у якомусь государстві був жив собі такий-то царь; не мав од рода той царь до своїх старих літ дітей. Пойїхав він на базар,—от як би и у нас у Корсуні; поторгував він, що йому треба було. И мав той царь собі мужицьку натуру: купив собі рибу солону и пойїхав з базару до дому. И, йїдучи, він захотів пити дуже. Вийїхав він на таку гору, що він не знав и його батько, щоб на тій горі та була криниця и щоб в тій криниці та була вода. Він захотів дуже

(*) См. № № 50 и 51—Змій.

пить и він зараз припав до тієї криниці, не перехристившись. и його зараз узяв за бороду проклятий, той що в воду..... ну, значиця, той бісурка. Він тоді—назад, и каже: «пусти!» А він каже—тоб то біс:—ні, не пущу!—А царь його пита: «чом же ти непустиш?» Подаруй, каже чорт, мині те, що в тебе дома єсть,—то тоді пущу.—А царь одповіда йому: «щож у мене дома єсть?»—Єсть у мене, каже царь, восмеро коней, таких котрими я и не йїзжу, а тільки загадаю кучерові, то він приведе до крильця—я полюбуюсь ними, тай назад він заведе у конюшню,—то возьми йїх!»—ні,—каже чорт, а за бороду все таки держить. Єсть у мене вісім волів,—вони у мене не ходять орати и нічого не роблять, а тільки приведуть до мене, полюбуюсь я, та назад у степ опъять велю гнати,—Ні!—опъять каже чорт.—Вже царь переказав все, що було в його найкращого, а чорт все каже:—ні!—а за бороду все таки держить. Бачить царь, що чорт нічого не бере, тай каже: «Єсть у мене жінка таки красавиця що й на світі такої нема,—той візьми йїї тільки пусти.»—Ні!—одповіда чорт.—Думав-думав царь; «щоб то такого, коли й жінку не бере, котру я zostавив на останок,—а вонаж у мене найкраща за все!» Нічого робити: «бери, каже царь, те, що знаєш.»—Росписався, що оддасть непременно. Тоді чорт пустив його. Сів собі царь на коня, тай поїхав.

А без його, як його не було дома, народились царенко и царівна, и ростуть вони не по дням, и не по часам, а ростуть по минутах: уже таки бігунці гарні! И, може, його за верстов дві угляділа жінка и зрадовалась йому дуже, и вибігла на супроти його з дітьми. Ну, тепер він, як углядів, зараз изомлів. Вона його питає: «друже мій любий! чого ти изомлив? чи то ти так израдувався, що не було од рода дітей,—так ти тепер, як углядів, той изомлів, що говорити не можеш?» А він йїй олвазує:—жінко моя любая! йїхав я з ярмарку и захотів дуже пить, и на таку виїхав гору, що мій батько и я—от

уже й постарівся—а не зазнаємо там води; а міні показалось криниця и води—хоч изчерни. (Така то повна.) Побачивши ту криницю: дай, думаю, нап'юсь! От, нахилився, а він, лихий-необачний (тоб то чорт), взяв мене за бороду, тай не пуска. Я й просився и молився, а він таки не пуска: «дай міні, каже, те, що в тебе дома есть, бо, як не даси, той не пуцу.» От и кажу я йому: «есть у мене такі коні; він каже: ні;—есть у мене такі воли, кажу йому; и того не захотів;—я йому казав: есть у мене красавиця, така, що й кращої нема нігде,—бери! кажу йому, аби пустив; и того не бере; а я й не подумав, що дав міні Бог таку благодать!.. Деж ми тепер їх поховаємо, жінко моя люба, щоб їх не дати йому?—«А щож, каже, чоловіче: треба якось сховати. Викопаймо ми яму під хатою, під причілком!» (Тоді ще не було панських домів, а були хати мужицькі). Викопали яму під причілком, поставили води и йісти всего, и їх тудя повпускали. И тепер взяли зверху закрили и замазали, а самі виїхали з дому.

Прилітає змії: (чорт та зробився змієм). От, прилітає змії за тими дітьми, шатнувся він по всій хаті—нема нікого. Він зараз, на самий перед, до кочерги: «кочерга, кочерга, де царь діти подівав?» Кочерга йому одговарює:—в мене царь добрий чоловік був: мною огонь загребе, то я собі й стою.—Не допитавшись у кочерги, він до помела: «помело, помело де царь діти подівав?» А помело сказало:—в мене царь добрий чоловік був: вимете мною піч, то я собі и стою.—И помела не допитався.—Він тоді до сокири: «сокиро, сокиро, де царь діти подівав?» Сокира говорить:—в мене царь добрий чоловік був: мною дрова наруба, положить мене, то я собі й спочиваю.—Він знов каже: «долото, долото, де царь діти подівав?» А долото каже:—у мене царь добрий чоловік був: мною дірку продовба, та положить мене, то я собі й лежу.—А змії йому говорить: «чиж то добрий чоловік був у тебе царь: дивись, як він тобі голову побив! а ти кажеш, що він добрий чоловік

був.»—И то правда! каже долото.—Возьмиж мене, та винеси на кінець хати, на причілок, та кинь через себе,—то де я унаду та загрузну, то там и копай.—

От змії так и зробив, и там, де загрузло долото, почав копати—и викопав. И так-то уже вони не діти, а вже стали парубок и дівчина гарненькі—великі вже поросли. Забрав їх змії, тай несе. От и притомився він, и сів собі спочивати. Тепер він заснув, царівна скає йому в голові, а царевич сидить;—аж біжить кінь. Добігає и каже: «здрастуй, Навішній царенко! чи по волі, чи по неволі?» А царенко одказує:—ей, конику-братіку, не по волі, а по неволі.—«Сідайте на мене, каже кінь,—я вас винесу.» Вони взяли и сіли, а змії спить. Ну, він як узав—та так біжить, так біжить; а змії, як пробудився—побачив, що нема,—як сунув поверх комишу, тоб то в ногоню. От вони сидять на тому коню, а Навішній царенко и каже: «ей, конику-братіку, уже припіка: пропадеш и ти и ми!» Уже на коневі и хвіст отгорів: такий-то палючий той змії! Бачить кінь, що невидержка, узав хвицнув,—сам побіг а вони, бідні, зостались. Як прилетить до їх змії: «А! каже: кого ви слухаете? яж вам и батько, и царь, то яж вас ззім!»—Ой, таточку! не будем вже слухати нікого.—«Ну, цей раз вам прощаю, та тільки не слухайте нікого,»—каже змії.

Оп'ять забрав їх змії, тай поніс. Ніс-ніс він и притомився,—и знову сів спочивати. Заснув змії; царівна в голові йому скає, а царенко сидить;—аж летить чмелик. Приліта, тай каже: «здрастуй, Навішній царенко!»—Здоров, чмелику!—каже царенко. «А що брате, чи по волі, чи по неволі?» каже чмелик.—Ей, чмелику-братіку сюдаб я не зайшов по волі, а вже видно, що по неволі.—А чмелик каже: «сідайте, я вас винесу.»—Ей, чмелику-братіку, коли кінь та не. виніс, а тоб то ти винесеш!—«Та вже, каже чмелик, чи винесу, чи не винесу,—одначе вам пропадать.»—А щож, каже царенко: нам все одно пропадать, а він—може—винесе.—Ото взяли вони, попроща-

лись, собі сіли на того чмелика,—він їх и поніс.—Змій як пробудився, як уздрів, що їх нема,—та як сунув поверх комишу доганяти,—та так біжить, так біжить; а Навішній царенко и каже: «Ой, чмелику-братіку, уже припіка: пропадемо й ми!» Той чмелик перевернув крильця, скинув їх; вони попадали, а він полетів.—От приліта змій—упав, тай рот роззявив: «ага, попались! каже, оддыхавши:—изз'їм вас тепер.... яж казав вам, щоб ви нікого не слухали, опріч мене.» Ото вони як почали проситись та плакати:—тебе одного будем слухати, а бідш нікого!—та як узяли плакати та молити, тай отпросились.

От він забрав їх и несе знову. Сів він одпочивати; царівна скає в його голові, а царенко сидить;—аж иде волик, такий поганенький собі, та каже: «здрастуй, Навішній царенко! чи по волі, чи по неволі?»—Ей волику-братіку, сюдаб я по волі не зайшов, а мабуть що по неволі.—«Сідайте, каже той волик: я вас винесу!» А вони кажуть:—е, вже: коли кинь та чміль не виніс, а то вжеб ти виніс!—«Нічого, каже волик: сідайте, то винесу.» Ото вони попросилися з ним, разом кажуть собі: «пропали ми!» взяли, тай сіли. Ото той волик несе їх—и так несе, що хвилька, той милька, а як спотикнеця, той дві.—Ото змій як пробудився, росердився дуже,—та як кинувсь вже аж поверх дерева, та так летить, так летить! Ото царенко и каже: «ой, волику-братіку, припіка: пропадеш и ти, пропадемо й ми!» Ото волик и каже:—заглянь мені, царенку, в ліве ухо, и вийми гребінку и махай назад себе.—Він виняв гребінку, маха назад себе—и став ліс, такий густий. як и гребінка. А волик все таки своє робить: що хвилька, то милька, а як спотикнеця, той дві.—Той змій як прогризся скрізь той ліс—и знов летить за ними. Ото царенко и каже: «ой, волику-братіку, вже оп'ять припіка: пропадеш и ти, пропадемо й ми!» А волик каже:—заглянь мені в праве ухо, вийме щітку, та махай назад себе.—Ото він махнув—и став ліс, як

щітка. Ото змій як прилетів, та так гризе той ліс, так гризе; а той волик: що хвилька, той милька, а як спотикнеця, той дві. Змій оп'ять прогризся, оп'ять їм припіка. А царенко й каже: «ой, волику-братіку, от-от припіка,—от-от пропадем!» А той волик уже прибіга до моря.—Заглядай, каже волик, мені у праве ухо—виймай хусточку, та махай на перед мене.—Він витяг, махнув—и поперед його став міст. Ото збігли вони на той міст, а змій добіга до моря; а той волик каже до царенка:—махай назад себе тією хусточкою!—Він махнув назад—аж ламаєця міст, а поперед становиця. Змій добіга до моря, тай став, бо вже йому нема по чому бігти.

От переправились вони через це море на свою сторону, а змій zostався на цій стороні. Тепер же той волик каже до їх: «повезуж я вас до хатки, и тут, у цій хатці, будете ви жить недалеко од моря, а мене возьміть та заріжте.» Ото вони так плачуть:—як ми тебе будемо різати: тож ти одзволив нас од смерти, тиж наш батько!—«Ну, вжеж то заріжте и возьміть одно плечко повісьте на печі, друге на полу в кутку, третє на покуті, а четверте—коло порога; на всіх чотирех кутках.» Вони взяли и зарізали перед порогом, коло тієї хати. Ото взяли повішали вони ті плічка, як їм сказано, по всіх чотирех кутках,—сами полягали спочивати.—Тепер царевич пробудився в ночі, дивиця на покуті—аж там стоїть кінь в такім славнім уборі, що тільки сісти та йїхати; а коло порога в кутку—меч-само-січ; а на полу в кутку собака *Протиус*, а на печі собака *Недвиг*. Він тепер будить йїї: «вставай, сестро: нам тепер Бог дав благодать; вставай, та будем Богу молитись.» Встали вони, помолились Богу, и стало світати. Ото він сідає на того коня, тай поїде з тими собаками, то що вловить, то тим и живляця.

Ну, тепер вони так як живуть близько над морем, то вона ходить туду ложички та одежину мити. И змій говорить до неї: «як то ви перебралися?» А вона говорить:—ось як ми

перешли: єсть у мого брата така хусточка, що як нею махнути, то зробицца міст.—А він каже: «знаєш що: попроси ти у його ту хусточку, неначеб то шить, та возьми махни, то я до тебе переправлюсь и буду с тобою жить, а брата твого струємо.»—Ото вона пришла до дому и просить його: «дай, братіку, мені ту хусточку: вона брудна, я піду та виперу тобі.» Він узав повірив їй, тай дав: він то думав, що справді вона буде добра. Вона взяла ту хустку, прийшла до моря, махнула—став міст. Він, тоб то змії, переправився на цей бік. Тепер-то вже вони гуляють вдвох дома и радяцян, як би то його згубити з світа. А він мав такий звичай, що як тільки настав ранок, то зараз сіда на коня и йде на полювання, бо кохався у полюванні.—Ото змії каже: «ти возьми та занедужай, тай скажи: снилось мені, братіку, и виділось, що як би ти поїхав, братіку, та достав мені вовчого молока. То він тоді як поїде, то вовки розірвуть його собак,—тоді ми и його возьмем: а то в собаках сама сила.»

Ото приїзжає він до дому, з полювання до дому; змії сховався, а вона йому каже: «снилось мені, братіку, що як-би поїхав та достав мені вовчого молока, то я б напилася, то, можеб, и одужала, бо я така слаба, що не дай Господи!»—Тай достану, каже брат,—Сів він на свого коня и поїхав. Приїзжає у чагарець; зараз тут вовчиця схопилась; Протиус догнав, Недвига передержав,—царенко зараз здоїв молока, и пускають тоді їйї. А та вовчиця оглядаєцца, тай каже: «спасибі тобі, Навішній царенку, що ти мене пускаєш: я думала, що ти мене живої не пустеш. Дарую тобі, Навішній царенку, за те, що ти мене пускаєш, вовчина.» И приказує тому вовчаті: «служиж ти цьому царенкові, так як батькові.» Ото він и йде. То було у його двоє собак, а й третє вовчина біжить за ним.

Вгляділи сестра з змієм ще здалека, що за нимъ біжить трє собак. Ото змії и каже їй: «ото, лихий-необачний, щей

третього сторожа собі добув! Візьмиж ти ще гірше за недужай и попроси молока медвежого,—то там його розірвуть не-премінно.» Ото змії перекинувся голкою, вона взяла застромила його в стіні.—Ото він як зііз с коня, а собаки та вовк до хати, та так и пнуцця на стіну до тієї голки. А вона тоді каже: «скажить: на що ти тих собак держиш,—вони мені спокою недають!» Він крикнув—собаки й посидали. А вона й каже: «снилось мені, братику, що колиб ти достав мені ише медвежого молока, то яб напилась, тай одужала.»—Той достану,—каже він.

Ото лягає він спать; Недвига лягає в його в головах, Протиус у ногах, а Вовчок з боку. Переночував він, сів собі на коня, тай поїхав. Приїзжає знов в чагарець: тут зараз схопилась медведиця. Протиус догнав, Недвига предержав,—здойів їйї царенку и пускає. Ото медведиха и каже: «спасибі тобі, Навішній царенку; за те, що ти мене пустив,—дарую тобі ведмедча.» А до ведмедчати каже: «слухай його, як свого батька.»—Йїде він до дому и вгляділи сестра з змієм, що вже четверо біжить за ним. От каже. «уже четверо біжить: ніяк його не згубеш!»—Знаєш що, каже змії: «попроси в його ще заячаго,—він як поїде, то звірі його, може, таки надикають, то зїдять.» А сам перевернувся в голку; вона його й застромила в стіну ще вище, щоб собаки не достали.—Зліз царенко з коня, а собаки як сунули в хату, та пнуцця на стіну, та виють до тієї голки; а брат не знає про те нічого. А вона так розплакалась: «на що ти так багато собак держиш? От доведецця піти світ за очі через ту псярьню!» Він крикнув—вони й посидали. А вона й каже: «снилось мені, братіку, що як би я напилась заячаго молока, то яб одужала. Поїдь, та достань мені.»—Той достану,—каже царенко.

И лягає він спать; Недвига лягає в його в головах, Протиус в ногах, а Вовчок и Медведиє по боках. Переночував він,

сів на свого коня, забрав свою охоту и поїхав. Приїзжає знов до чагарця: вибіга зайчиха. Протиус догнав, Недвига пре-держав,—тут здойіли йїй и пускають. Ото зайчиха и каже: «спасибі тобі, Навішній царенку, що ти мене так пускаєш: я думала, що ти мене розірвеш своїми собаками. Дарую тобі за те зайченя.» А зайченятіві каже: «слухай його, як рідного батька.»—Йїде вже він до дому—и угляділи вони знов, и ка-жуть: «Ото який лихий: вжей п'ятого достав, и тут не пропав!» А змій каже: «попроси в його ще лисичого молока; то він як поїде, то звірі його зїйдять.» А сам перекинувся голкою,— вона його й застромила в стїну ще вище, щоб собаки не дос-тали. Царенко зліз с коня, собаки знов кинулись до хати—так и пнуця на стїну. Вона розплакалась: «На що ти так багато собак держиш!...» Він крикнув—вони посїдали. А вона знов каже: «снилось мені, братіку, що як-би ти достав мені ще ли-сичого молока, то яб одужала.»—Той достану,— каже брат.

От, лягає він спатъ; Недвига лягає в його в головах, Протиус в ногах, а Вовчок, Медведик и зайчик по боках. Пе-реночував царенко, сів на коня, забрав свою охоту—и пої-хав. Приїзжає до чагарця: вибіга лисиця. Протиус догнав, Недвига предержав,—царенко здойїв йїй и пускають. А лисиця й каже: «спасибі тобі, Навішній царенку, що ти мене пускаєш я думала, що ти мене розірвеш своїми собаками. За те дарую тобі лисиченя.» А лисиченяті каже: «слухай його, як рідного батька.»—Йїде він до дому; угляділи вони, що він собі добув ще шостого сторожа, а сам ще не пропав: «нічого, мабуть, ми не зьорудуємо! Возьми, занедужай ще гірше, и скажи: снилось мені, братіку, що десь у иншїм царстві єсть такий кабан, що носом оре, а ушима сіє, а хвостом волочить,—и єсть там та-кий млин и дванадцять каміней, що само и мелеця и само насипаєця, само одгортаєця, и само в мішки набиваєця,— и як би ти достав з під тих дванадцяти каміней борошна, то яб спекла собі корж з того борошна—и одужалаб.»—А брат

каже: --Не єсть ти мені сестра, а єсть ти мені ворог!-- А вона каже: «чи яж можу тобі бути ворогом, коли нас тільки двоє на чужині?»—Ну, той достану!—Бо він повірив оп'ять їй.

Сів собі на свого коня, забрав свою сторожу и поїхав. Приїзжає тудя, до того кабана и до того млина, що казала. Приїзжає він до того млина, прив'язує свого коня и пішов у той млин. И там—дванадцять каміней и дванадцять дверей, и так ті двері самі одчиняюця, и сами зачинаюця. Він взяв з під першого камня борошна, пішов у другі двері, —и собаки його зачинились тими дверима. Ото як пройшов він через всі ти двері, вийшов на двір, --бачить: собак нема. Він свистав-свистав—и чує, що собаки десь виють, але не вибігають. Запалавав він собі, та сів на свого коня и поїхав до дому. Приїзжає він до дому,—сестра його гуля з змієм. Тільки що брат входить у хату, а змій и каже: «Ну, журився за м'ясом, а м'ясо само йде!»

А там, де вони зарізали того волика, та на тому місці виріс явір, та такий високий, що й не здумать, и не згадать, а тільки в казці сказать. А царенко, як углядів, тай каже: «Ой, зятю мій коханий! позволь мені вилізти на цей явір,—та хоч надивитись, бо його так любив дуже.» А сестра каже до змія:—друже мій любезний! нехай же він наставляє окропу на себе, та обмиємо його,—бо запачканого тобіж не випадає їсти.»—«Ну, той—справді—нагрівай окропу!» А царенкові веліли рубати дрова и наставлять окріп. От він рубає дрова, а сорока приліта, тай каже: «загайся, загайся, Навішний царенку,—загайся, як можна: бо вже твої собаки прогризлих крізь двоє дверей!»

От царенко поналивав в казани води и розтоплює. А дров нарубав гнилих, та вони підсохнуть трохи, тай займущя; а він возьме, тай прихлюпне, тай прихлюпне водою, щоб не так горіли; а сам вийде на двір, то сорока й каже: «ей, за-

гайся, загайся, Навішній царенку,—бо вже твої собаки прогризли кріз четверо дверей!» От, як вийде він до хати, то сестра й каже:—ей, не вгоден тай окропу нагріти!—та сама визьме кочергу, тай поштовха,—то вони займуця, то він возьме тай прихлюна знов, як вона одійде, то дрова опъять по малу горять.—Вийшов він знов на двір, ніби за дровами, то сорока й каже йому: «ей, загайся, царенку,—як можна, загайся, бо вже твої собаки крізь шестеро дверей прогризли!» И знов він у хату, то сестра опъять за кочергу, та давай штурхати дрова; то вони опъять так займуця, то він возьме, тай прихлюпає. А сам все виходить на двір: сказано, нудить світом. А сорока й каже йому: «ей, загайся, загайся, Навішній царенку, бо вже твої собаки крізь десятеро дверей прогризли!» А царенко набере як-найгнїлійших дров, тай кине в піч, щоб не так горіли. От уже й казани починають закипати. Опъять вийшов він на двір, ніби-то по дрова, а сорока й каже: «ей, загайся, царенку, загайся, бо вже твої собаки прогризли усі двєрі и спочивають. От вже закіпили ти окропи, а сестра біга, та: «ну, обливайся швидче, доки тебе будемо ждати!» Він, сірома, обливаєцця; а вона приготувала стіл, накрила його, щоб то на тїм столі та змії пожирав брата.

Ото вже він, сірома, обливався, тай каже: «ой, зятю мій коханий! позволь таки мені вилізти на цього явора,—бо я його так любив,—хоч подивлюсь: чи далеко з його видно.» А вона до змія:—не позволяй йому, друже любий: він там ще буде гайтись, та час тратити!—А змії каже:—«нічого, нічого: нехай собі вилізе.»—От царенко вийшов до того явору, тай почав лізти, и ні одної гільки не пропуска: все на кожную ступас, щоб тільки загайтись хоч трохи. И виліз аж у самий верх. И вмів той царенко грати на сопілку. Прилітає сорока: «ей, загайся, загайся, Навішній царенку: от-от-от прибіжать твої собаки!» А сестра вибігла, та:—А ну, зачав ще грати там! хіба ти забувся, що тут тебе ждуть?—От и почав він назад лізти,

та все на кожну гілку ступає; а сестра все його підганяє, щоб швидче йшов.—От подліз він на послідню гілку,—то так тільки на послідню гілку ступає, та до долу скочить—и думає собі: «от коли я пропав!» Коли це так його собаки, неначе що за гуло,—прибігли и стали круг його. А він тоді перехрестився, тай каже: «слава тобі, Господи! От, може, ще трохи поживу.» И гукає на змія: «а йди лиш, любий зятю, може, я вже й готовий!» Змій виходить, а він до собак: «Вовчух! Медведчук! Протиус! Недвига! берить його!..» Собаки як кинулись—так и розірвали його в шматки.

Зараз він взяв, труп склав, спалив, а лисичка хвостом змеда, забрала, винесла на поле, тай розвіяла. А тоді, як змія розірвали, то сестра вхопила зуб його, тай сховала. От царенко и каже: «коли ти, сестро, такий мені приятель, то зоставайся собі тут, а я поїду в другий край.» Взяв зробив два цебра и повісив на тім яворі и сказав їй: «оце, сестро, як будеш плакати по мені, то оцей буде повен сліз; а як будеш плакати по змієві, то оцей буде повен крові.» А вона так плаче та просить: «не кидай мене, брате: коли йдеш сам, той мене возьми!»—А він каже: «нехочу! Коли ти мені такий приятель, то нехочу: зоставайся!» Сіда собі на свого коня, забіра собак и йде в инше царство и в инше государство.

Прийїхав у такий-то город, и на весь город той одна криниця, и в тій криниці сидять змії з дванадцятьма головами. И то так: як идуть всі по воду и ведуть йому одну душу, то він ззість їйї, а вони наберуть собі води,—а инакше не можна. От приїїзжає той царенко в той город и став собі у зайїзді. Там, знаєте, люде зібрались, тай балакають: «От приходить очередь—кажуть—нашому цареві вести свою дочку!» А він слухає. И то балакають вони: «каже царь, що колиб хто побідив того змія, то він би оддав свою дочку за його и половину царства.» А він каже:—«я можу побідити отого змія.» Ті люде зараз и послали до царя сказати, що «такий-то нахо-

дівця, и берецця позбавить того змія.* От царь велів його взяти під караул.

Ведуть ту царівну, а за нею и його ведуть, а за ним йдуть його собаки и кінь. От привели вони ту царівну, таку убрану,—та тає всі плачуть. Тут змій тільки що виткнувся, щоб іззійисти ту царівну, а царенко зараз міч-само-січ: «грубай його!» А до собак: «Протиус! Ведмедчук! Вовчун! Недвига! беріть його!..» Тут той міч-самосіч січе, а собаки рвуть. И розірвали його зовсім.—Ото як розірвали його, зараз взяв труп склав, спалив, а лисичка змела хвостиком пошлі—и розвіяла.—Тепер вже то він взяв ту царівну и йдуть до того царя; а люде дякують за те що вода стала свободна. А царівна дала йому перстін.

Ото вони шлі-шлі,—бо, може, до того царя було далеко, —він притомився, ліг на траві, а царівна скає йому в голові. А лакей прийшов, одв'язав той меч-самосіч од тороків, прийшов до царенка, тай каже: «меч само-січ, січи його!» Той меч-само-січ и посів його на маленькі шматочки, и собаки його, як на те, поснули по трудах, и нічого не знають. А лакей до царівни: «А скажеш, що я тебе од смерті одвоював? Бо як не скажеш, то буде тобі те, що й йому. Заприсягни, що скажеш.» Вона злякалась, тай каже:—Заприсягну, що ти мене одвоював од смерті.—Ну, тепер вони приходять до дому, царь вже такий радий: зараз одежу гарну надів на його и почали гуляти.

Як пробудився Недвига,—побачив, що нема хазяїна їх: от побудив всіх, и як почали думать та гадать, що хто-то найпроворніший з них. От, як почали гадать, той присудили, що заєць найпроворніший, и що нехай заєць біжить и достане води живушої и цілющої и нехай достане молодого яблука.—От и побіг заєць доставати тієї води и того яблука, и прибіг він у таку-то землю, и бачить той заєць, що там криниця, а біля криниці росте яблуня з молодими яблуками,—и що ту криницю и яблуню та стереже москаль, такий

здоровий, такий здоровий, и махає раз-у-раз шаблею, так що й мусі пролетіти не можна, над тією криницею. Що тут робить? От и пустився зайчик нахитрощі: и зробився ніби-то кривим, и біжить поз ту криницю, та все шкандибає. Москаль як побачив, та за ним: «дай поймаю етого звірка: я ще такого не відав!» А зайчик од його, та все далі, все далі. От, як одвів вже далеко того москаля, та як чеурне до тієї криниці. Москаль став, тай очі випучив; а зайчик до криниці, та набрав у пляшечки води и зірвав яблучко, тай поминай як звали.

От прибіг до Навішнього царенка; зараз Протиус взяв ту воду, помазав нею шматки царенка: вони й сцілились; влив йому в рот живущої води—він и ожив; дав йому ззісти молодого яблучка—він помолодів и зробився ще кращий, ніж був.—Встав царенко на ноги, тай каже: «ох, як же я довго спав!»—Добреб ти спав, як-би ми не достали води живущої и цілющої! каже Протиус. «Щож тепер будем робити?» кажуть всі. От як почали раду радить и порішили: щоб царенко перебрався за старця и йшов-би в царський дім.

От передягнувся царенко Навішній за старця и пішов в царський дім. И прийшовши туд, просить, щоб його пустили подивитись на молодих. Лакеї його не пускають. От він як почав проситись, а царівна й почула и звеліла його випустити. От як ввійшов він в покої и почав скидати шапку, а кільце, то що йому подарувала царівна, як він убив змія, так и засяяло! царівна и пізнала його, та ще невірить собі—от и каже: «ходи сюда, старче божий, я тебе почастую!» Підійшов царенко до стола, а царівна наліла йому чарку вина, тай дає, а він бере лівою рукою. Побачила, що він бере не тою рукою, на котрій перстін, тай випила сама ту чарку. Налива другу, а він бере правою,—вона зараз и пізнала своє кільце и каже до батька: «Оце мій муж: він мене одволив од смерти; а цей—показує на того лакея—цей пройдисвіт, лакуза, убив його и заставив мене, щоб я сказала, що він мені муж!»—Царь так

и закипів: «а! то ти такий!» каже до того лакея. Зараз звелів вивести з конюшні такого неука, що на його ще ніхто й не сівав, и звелів прив'язати його до хвоста и пустить по полю. А царенка Навішнього посадив за стіл и зараз одгуляли весілля.

От живуть вони собі. Одного разу царівна спитала його: «чи нема в його якої-нибудь рідні?» Він тоді и згадав про свою сестру. Зараз велів осідлати коня и, забравши своїх собак, поїхав до неї. Приїхавши, и бачить, що той цебер, що назначений для змія, повнісенький крові, а його цебер розсохся и розсипався. Бачить він, що вона жалкує ще й досі за змієм, тай каже: «Бог з тобою: більше тебе и знати не хочу: сідти тут, я й не навідаюсь більше до тебе!» А вона як почала проситись та благати, тай упросила його, щоб він и йїї взяв з собою. — Змилювався брат над сестрою—и взяв йїї з собою.

От, як приїхали вони до дому, вона взяла та під ту подушку, що він спить, и підкинула змієвого зуба, що колись сховала. От приїшлося царенкові лягати спати. Ліг він, а той зуб и убив його. Жінка думає, що він сердиця, та не говорить через те до неї,—та так просить, щоб він не сердився; а далі як взяла його за руку,—аж рука—холодна, як лід... як закричить вона! А Протиус в двері, та—цмок його!—Царенко ожив, а Протиус вмер. Далі Недвига—цмок Протиуса!—Протиус ожив, а Недвига вмер. От царенко до Ведмедчука: «цілуй, каже, Недвигу.»—Недвига ожив, а Ведмедчук вмер. От як почали цілувати один одного, менший старшого,—дошла черга й до зайчика. Зайчик цмок, Вовчук ожив, а зайчик вмер. От приїшлося до лисиці. Як вона вмере, то йїї поцілувати нікому. Що тут робить? «Цілуй, каже царенко до неї,—цілуй зайчика!» А лисиця хитра: взяла зайчика на плечі, тай понесла в ліс. Принесла його до зрубаного дуба з двома гіллями, одна над другою, поклала на нижню гілку зайчика, а сама полізла під гілку, та цмок зайчика! а сама під гілку. А зуб як вис-

кочить, та в верхню гілку, тай застряв там.—От біжать вони з лісу обес. Як побачили їх що вони живі, то здивувались—и такі раді, що ніхто не погіб од того зуба!—А сестру взяли, прив'язали до неука до хвоста, тай пустили в поле.

Саміж вони тепер живуть—поживають и добро царське проживають. Я там був, мед и вино пив,—по бороді текло, в рот не попало.—Оце вам и казва вся.

(Записана в Корсуні, Каневського уїзда, Київської губ., К. Шевченкомъ.)

. 50

З М І Й.

Ціх казок так багацько є, що, їй Богу, їх и не збагнеш усіх. Одну почнеш, а десять в мізки лізе. Було ще за молода, оце як зберемось до купи—душ десять, або й більш, дає нас-лухаєся вже всього. Що-то, справді, як-то воно звано у Бога святого, що з починчу світа було якось инак, зовсім не так, як на нашім віку, звичайно, робиця: чуєш у казках—то змії, то річки були живоробки, то цілюща та мертвяща вода, дай чого не було, крий Боже! Було, як почне хто казати казку, звичайно, про змія, то так його наче и вважаю перед себе, так наче от він и стоїть, або сидить перед мене—жовти, як гарбуза печена, крила—наче у доброму млині, а хвіст—сказав би у ящери. Так усе було и думаєш—ось вилізе з під печи, або що. От злила ж моя річ на змія, то и я почну вам, добродію, казку про змія. Слушайте ж—як здаватимецця вона вам.

Ото був собі чоловік та жінка, так уже собі не дуже молоді—під старість підпливали, да не було у їх цілий вік ді-

ток.—Господь то вже так судить. От вони и почали прохати у Бога сесії благодаті. Родилося у їх скоро двійко дітей — близнят: и син и дочка. Дали вони їм имена: сину—Іван, а дочці—Ганна. Раділи ж вони їми, як водиця, да лихо, що смерть старих приспіла швидко. Померли, а сирот позоставляли. Да так-як жили вони в чужій хаті, то сироти й побачили швидко, що їм треба друге місце знаходити, щоб попреков людських не терпіти—и ото, порадившись брат из сестрою, пішли вони у ліс, щоб знайти собі там угаду, щоб осісти. Прийшли в ліс, тількож звісно, що и в лісі не ростуть хати сами-по-собі, як ті опеньки,—и там треба їх будувати. От вони подумали—подумали: «чим його будувать? у нас а ні сокири, а нічого! Вириєм, кажут, землянку; введем сяку-таку оселю, тай будемо жити!» Подумали так, дай зробили.

Живуть собі там год, чи другий, усе у їх иде як по ніточці; завели собі де яку городину,—вона и на дворі гарно, вдоюльно, и в господі согласно, примірно; твердо сказати—жили вони собі як брат из сестрою. Ну, от же й порадила не добра сила йому щасцю сирицькому: приключилося їм горе, а так видно уже навожденіє Господне... Треба вам сказати, що Ганна, (себ то сестра Иванова), та була дуже чопурна: було, чи дівчата оце з сусідніх сіл за бабками ходять, чи хміль збирають молодичі, чи парубки гиле рубаютъ, и оце часом як зустрінуцца с Ганною, то так баньки повитрещають, дай дивляцца на їйї, неначе по весні на сонце ясне. Вонаж така пивнолика, білолиця та румяна, що тілю в казці сказати, чи то у сні побачить. Було оце дівчата дивляцца-дивляцца, зглянуцца одна на другу, страхнуть головоньками од жаху, далі знов на Галю дивляцца, и любуюцца, и радіють, и усміхаюцца. Про парубків вже нічого й казати! Отож до сесії Гали да внадився змії.

Було, як тілько брат пийде на звіра якого, чи то птицю

пидстрелить на кошку собі, чи печеню,—от змій той зараз и прилетить до Ганни, спустиця у бовдур, да оце сяде біля нейі, дай ну ціловать, да пістить, да любоши воить. Галя спершу жахалася його, а далі звиклась, бачучи, що змій усього їй понаносить,—чого тільки душа забажає,—и сама його—ну любити. Вжей братови не каже, бо змій сказав їй, щоб вона мовчала. От же довгенько так велося. Далі Иван став собі на розум брать,—що то воно значить, що як тільки він зостаєця дома, то сестра и нудить його з хати: «иди, та иди на охоту!» Иван було помнеця-помнеця, помовчить-помовчить, тай пийде собі. А дорогою було иде и думає сам собі:—Ні, сестро, тут щось да є! потривай—я таки дойду сліда. Уже то не даром тобі так солодко самій седіти дома!—

Пройшло, бач, ще днів з десять. Галя усе однакова; хоче седіти одна дай одна дома. От Ивану тут уже не в терпіжку стало. «Послухай, сестро,—каже: за що я тобі огид так? чого тобі так нудно седіти зо мною дома? за щож такая зневага? чи вжеж я не радю тобі, та добра не дбаю? Гріх, сестро! гріх тоді буде, Галю! Нетребаб мене так зневажати.»—Сестра поглянула на брата, обняла його, поціловала, дай каже:—Ні, брате, я люблю тебе, як братіка; яб сказала тобі усе, як братові, як би тільки що було у мене на серці! Не гнівайся на мене, Иване!—Брат и віри поняв. А того не знав, сердега, що жіноче племя лукаве, що тільки з ким знюхаєця, то вже певно готове збрехать перед самим ридним чоловіком, не глядить воно—чи то брат, чи то батько, чи то мати. Усякого продать воно готове за свої любоши, за свого воханого, хочь-би то и сам чорт був. Євине кодро—сказано! пидлицяєця. Отож так и Иван поняв віри сестриній мові, дай пийшов знова на охоту.

Аж-ось прилітає змій; наніс їй усякого добра, чого тільки душа бажає. Сестра Иванова давай лицятись до його, да пригортаєця, а далі и каже змійєві: «щось нам, змію мій, треба

думать! підстерегає мій братуха, що у мене на думці щось криєцца и що я не даром його з дому виправляю од себе. Треба якось одвернути опі його догадки».—А щож, Галю: з світу його треба звести, бо з їм не буде нам упокою у нашім воханні.—«Як же його звести з світу? Хибаж тобі не видно, що він такий силковий, що його все боїцца?»—Да се дарма, каже змії: занедужай тільки—и як брат вернецца до дому, то ти йому и скажи, щоб він тобі добув лисичого молока. Як він пийде тудя, дак там його лисиці и згризуть на смерть.—

Так и сталось. Прийшов Иван до дому, аж дивицца—його сестра лежить на печі и охає. Иван и ну падать коло ней: и того подасть, и другеє піднесе; шатаєцца, як Марко по пеклу; чого вже він не робив коло недужої. От сестра и каже тут братові: «достань міні, брате, лисичого молока; як поїм я його, то, здаєцца, зараз и очуняю.»—Добре, каже Иван: достану!—

На завтре пришов він в ліс, аж дивицца:—из самої страшної гущину да байраків вибігає лисиця. От він хотів вже їйї устрелить,—тільки лисиця и каже йому: «Иван Иванович, чи по волі, чи по неволі ти битемеш мене?»—Більш того, що по охоті! одвичає він їйї.—«Не стреляй же мене,—каже лисиця: єсть у мене дітки маленькі, треба міні їх вигодовать; а коли хочеш—дам я тобі старшого сина на послугу.»—Дай міні, каже, сина да дай и молока свого, бо моя сестра не здужає и молока лисичого бажає.—Лисиця надоїла йому свого молока, дала йому ще й сина свого старшого в послугу, дай побігла собі в ліс, кажучи: «тепер прощай, Иван Иванович!»

Прийшов Иван Иванович до дому, оддав теє молоко сестрі, а лисиччука запер під лавку, и їсти дав йому. А далі, покормивши свого хорта, взяв його з собою даї пішов на охоту. Аж-ось прилітає змії, знов присів до Ганни, даї каже: «Шу,

вилей же ти сес молоко на черинь, да знов скажи, щоб він приніс вовчого молока.» Вона так и зробила. Вертаєцця Иван до дому,—от Галля й почни крєктать да охать. «Пійди, каже, брате, достань міні ще вовчого молока, бо од лисичого не допомоглося.»

Брат пійшов. Приходить на залісок—аж вовчиця на сонці з вовченятами граєцця. Иван хотів уже ййї стрелять,—аж тут вона йому и каже: «а що, Иван Иванович, чи по волі чи по неволі?»—Більш того, що по охоті. Забажала моя сестра вашого покорму.—«Добре, дам я тобі покорму дай ще и старшого сина на послугу; він тобі колись пригодицця за те, що ти мене к животу зволив.»

Отож узяв Иван те молоко и вовченя собі на послугу, дай приходить до дому. Оддав він молоко сестрі; а хортів своїх запер під лаву, нагодовав їх добре, да знов и пішов, поївши собі, на охоту. Змій и собі швидко прилетів. Да як почув, що Иван жив, то аж зубами скрегоче, а далі й каже сестрі Ивановій: «пошлиж його ще медвежого достать молока: там певно вже ведмеді укландають його.»

Так и зробилось. Пійшов Иван, як тільки сказала йому сестра, добувать и ведмежого молока. Прийшов у ліс у такий густий, що й пучки, здаєцця, просунуть не можна;—аж чує—трещать дуби, сокори, вільха и всяке дерево, а далі висунулась из самої пущи и сама ведмедиха—здорова-прездоровезна, ламле та вивертає все круг себе;—потім глядь—стоїть Иван и уже стрілу думає пустить; от тут ведмедиха йому и каже: «Ге, ти Иван Иванович,—чи по волі, чи по неволі?»—Більш того, що по охоті! Дай міні свого покорму, щоб сестра моя одужала.—«Дам,—каже ведмедиха,—тобі свого й покорму, дам ще ведмежого сина тобі на послугу, да тільки не губи мене з світу.»

От Иван узяв теє молоко, взяв и ведмедчука и приносить

до дому. Оддав молоко сестрі, а вона взяла дай вилила знов на черинь.—На завтра змій знов навчив Галю послать брата лівового молока достать. Галя послала.

Пійшов Иван, узявши хортів своїх,—(він усе ходив с хортами тими, що добув собі, молока для сестри достаючи),—аж дивиця перед їм лівиха стоїть и своїх дітей езиком облизує. Тільки що хотів Иван їйї устрелить,—аж вона йому и каже: «ей, Иван Иванович, чи по волі ти, чи по неволі?»—Більш того, що по охоті! Дай, каже, міні покорму свого, а не даси, дак стрілу пущу у тебе.—«Не бий мене, Иване, дам тобі покорму, щей сина свого на послугу.»

От узяв Иван покорм и сина и прийшов до дому. Сестра и сєє молоко на черинь вилила.—На другий день знов прилітає змій: «Ей, каже, Ганно, на здержать нам голів своїх на плечах за твоім братом. Пошли його достать ще цілющої води. Там водами тіма орудує баба-яга, косяна нога, волосяний език; вона в ступі їздить, товкачем поганяє, метлою слід замєтає... Як не зведе вона його з світу, то ще одно тільки місце зостаєцца, де його погибель учиницца.» Розказав це Галі, посєдів ще, дай вилетів у бовдур. Аж вернувся з полевання Иван. Страх йому їсти захотілось,—а сестра швидче до його з річю: «непомоглося міні, Иване, од лівового молока, пійди ще достань міні цілющої води, що стереже їйї баба-яга, косяна нога, волосяний език. Тогді вже я очуняю.»

На завтра, поїв Иван як слід, забрав своїх хортів и пійшов достать цілющої води. Ишов він день, ишов він другий, на третій день побачив він колодезь; коло колодезя дванадцять стовпів загнано в землю; коло тих стовпів дванадцять зміїв на ланцюгах приковано, а на колодезі сорока-білобока сидить да хвостом пісок из цебрин зметає, щоб вода не порушилась. От тільки що хотів Иван до колодезя підступити—аж тут як зачхали змії, то з носів їх аж дим пійшов, а Иван упав замертво, дай лежить. Оттут-би вже йому й капут був, хорти ж його

не дармо при йому,—зараз вони и ну його качати да вертіти, поки аж прочунався він. Устав ото він,—аж кволи трохи,—тай хотів уже сороку підстрелити,—аж вона тут и скрекече йому: «ей, Иван, Иван, не бій мене, я тобі в великий пригоді стану: вихвачу тобі води цілющої и проведу дорогою невидющою, а баба-яга уже скоро сюда пристигне—не буде тогді ні тобі, ні хортам твоїм шаноби.» От Иван и годі їйї стреляти. Сорокабілобова тогді злетіла в колодезь, зачеряпила там води, дай винесла Иванові.» Идиж, каже, оціми пісками глибокими, да річками самотоками, а то—якими другими дорогами не пійдеш—живим не буддш.»

Отож и прийшов Иван до дому, приніс сестрі води цілющої,—ні! не допомагаєця: охас сестра, дай охас.—Минає день, минає й другий—Галі все гірше, дай гірше.—Аж ось раз прилітає змії, спустився він до Галі, дай ну їй казати, щоб вона послала брата ще на море млинця достати. «Поки будуть у його оці хорти, поти Ивана ми не зведемо з світа,—каже змії. От-же слухай: є на морі така машина, що сама меле, сама місить, сама пече, сама й викидає той млинець; у машині тій дванадцяттеро дверей, що самі очиняюця, самі й зачиняюця,—одтуда хоч и вийде брат твій, дак хорти його не вийдуть; тогді ми його улагодим, як сами знаєм.»

Вертаєця Иван. Сестра піднялася, кволючись, обчепила його руками и ну просити да молити його, щоб він пійшов достав їй млинця, що на морі десь сам и мелеця, сам и місиця, сам и печеця, сам и викидаєця,—Подивовався Иван такий жадобі сестриній, да назавтре, як тільки розвидніло, — узяв своїх хортів и пійшов навпростець до моря. Не день, дай не два він ишов—ишов він, може, з тиждень; аж ось гледить—поперед його щось засиніло, широке да гладесеньке хоч покотись, да так и сяє на сонці, як скло тее. А се то було тее море, що на йому машина стоїть. Колиж дивиця—так:

серед моря стоїть здоровезний млин, а крила в йому так швидко крутяця, що аж у вочу мигтять. От Иван знайшов собі човен коло берегу, посажав в його усіх хортів своїх и сам сів — и поїхав до млина. Уходить, — аж там дванадцятєро дверей и всі очинені; в середині — аж бачить — млинець той сам и мелеця, сам и вчиняєця, сам и місиця, сам печеця, сам и викидаєця. Довго стояв Иван да все дивовався, а далі як тільки млинець викинувся, — він за млинець, дай був такий. Біжить неоглядки; вибіг з млина, сів у човен и пливе, а хорти його позоставались у млині, бо не мусили втікти, як двери всі позачинялись й позамикались. Иван уже рад, що йому не пришлось сідати там, да швидче ну поспішає до дому, бо и сам рад, що такую справу учинив.

Отож він иде день, иде другий, — нема його хортів. Сумно стало йому, що він один тепер на світі, як пучка. Хотів вже вертаця до того млина, щоб визволить хортів своїх, — аж ось летить сорока-білобока, дай скрекоче йому: «ей, огинайся, Иван Иванович, уже твої хорти шестєро дверей прогризли.» Иван повеселів, хоч и охляв уже, не йівши три дні, а прибавив шагу, да швидче до дому поспішає. — Приходить ще два дні — нема дай нема хортів; аж ось сорока-білобока знов летить дай скрекоче: «ей, огинайся, Иван Иванович, уже твої хорти девятєро дверей прогризли.» Иван, як не вибився из моці, а поспішає: думка — порадує сестру млинцем. Аж ось изнов летить сорока: «огинайся, Иван Иванович, уже твої хорти одинадцяті двери гризуть!»

Иван піднявся на гору, уже побачив и свій ліс, уже близько й хати; уходить у хату, — аж сестра, заховавши змія під пил, зустрічає брата та радіє сама собі в думці, що при Иванові нема хортів. Зараз погодовала Ивана, загадала йому ножі гострить да окропи гріть. Вештаєця Иван то сюди, то туди, — підпалив у печі, гріє окропи, гострить ножі. А сестра уже й поздоровіла, уже й по хаті сновигає... Аж ось летить

сорока-білобока, дай скрекоче Іванові: «клади, Іван Іванович, мокрець усе, та дубину: уже твої хорти дванадцяті двері скоро прогризуть.» Іван зовсім тогді повеселів, хочь сестра и збиралась його різати.

«Пусти мене, сестро,—каже Іван: злізу на дуба да хоч свисну по світу, щоб знали, що вмирає Іван-удалець.»—От и вишов він, зліз на дуба да як свисне—дак хорти його зараз и позбірались. Він тогді з дуба да в хату: а ну, хорти мбі, беріть змія!» Левко да ведмідь як хватили змія, да так и роздрали на куски. Тогді Іван узяв сестру, сковав їйї ланцюгом, засадив їйї у погреб, поставив цебер коло їйї да и каже: «ну, сестро,—радів я тобі, да ти зненавиділа мене; наплачь же тепер оцей цебер сліз, дак тогді я одзволю тебе.»—Сестра почала плакати, а він узяв даї замкнув погреб.

Прошло вже с того часу не сто и не тисячу літ, а сестра Іванова усе собі під землею деь плаче даї плаче. Вона вже не один цебер наплакала, таь що слези їйї аж на сей світ сходять. Аже-ж оце чого, як тільки сонечко зажевріє,—то по всякому дереву и по всякій билині роса и виступає? Оце-ж не що, які тийї слёзи Галіни,—да тільки вони такі грішні, що й дераво їх не приймає—усе до долу скапують даї скапують. Галя може, струхла там у землі по сей час, а слід їйї усе таки на землі застаєця.—А Іван після того взяв хортів своїх, даї пішов собі світ за очима....

(Сказку эту записалъ г. Шишацкій—Иличъ неизвѣсно гдѣ. Мы перепечатаемъ ее, кака варьянтъ къ предъидущей, изъ Черниговскихъ губ. Вѣдомостей 1858 г. № 21-й.)

51.

З М І Й.

Як був собі дід та баба, дождали вони собі дочку и сина; умер батько и мати, довелося їм—нігде жити. От вони взяли и пішли з свого дому: «ходім, сестро, на зоробитки!» Идуть та йдуть, коли стоїть хата у гайі; вони там стали жити. Живуть тай живуть, дак до тої сестри и парубка унадився змій.

Тепер вони живуть тай живуть, хочуть брата з змієм з світа згубить. «От як його, каже змій, з світа згубить?» — Сестра и каже: «послать його заячого молока достать, так його зайці зійдять.»—Прийшов до лужка, став лучок направлять, стала зайчиця вибігать:—чого, Иван Иванович: чи по волі, чи по неволі?—«Більш того, що по охоті!»—Дам тобі молока, а старшого сина на послугу!.. Приніс те молоко, оддав сестрі, вона взяла на черінь висипала, тай каже: «не помогаєця! иди, каже, лисичого молока достань.»

Прийшов до лужка, став лучок направлять, стала лисиця вибігать:—чого, Иван Иванович: чи по волі?—«Більш того, що по охоті! Забачала сетра вашого покорму!»—Дам я тобі покорму, а старшого сина на послугу!—Вин прийшов, загнав ту лисицю з зайцем у хлів, приніс молоко; вона випила на черінь,—каже: не помоглося! пійди, каже, вовчого принеси!»

Він прийшов до лужка, став лучок направлять, стала вовчиця вибігать:—чого, Иван Иванович, потребуєш? чи по волі, чи по неволі?—«Більш того, що по охоті! Забачалось сестрі вашого покорму!»—Дам я тобі покорму, а старшого сина на послугу!—Він узив, приніс те молоко, вовка загнав в хлів; випила вона й те на черінь. «Не помоглось! пійди, каже, ведмежого достань!»

Прийшов до лужка, став лучок направлять, стала ведме-

диха вибігати:—чого, Иван Иванович, потребуєш? чи по волі. чи по неволі?—«Більш того, що по охоті!»—Дам я тобі покорму и старшого сина на послугу!—Він приніс те молоко, оддав, загнав ведмеда в хлів. Вона вилила на черинь, каже: «Пійди лєвового достань молока!»

Прийшов до лужка, став лучок направлять, стала лєвчиха вибігати:—чого, Иван Иванович? чи по волі, чи по неволі?—«Більш того, що по охоті! Забажала сестра вашого покорму!»—Дам я тобі покорму, старшого сина на послугу!—Приніс, оддав їй, вона вилила на черинь: «не допомоглося! пійди, каже, достань млинця того, що на морі машина стоїть, що сам и мелеця, и сам викидаєця, и в тій машині дванадцятєро дверей.»

Він пішов з тими ускочив у машину, ухватив млинець,—оглянеця—аж хорти остались там у тій машині.... Ото йде, а сорока-білобока летить: «огинайсь, огинайсь, Иван Иванович, уже твої хорти двоє дверей прогризли! Огинайсь, огинайсь, Иван Иванович, уже твої хорти четверо дверей прогризли.... Огинайсь, огинайсь, Иван Иванович, уже твої хорти шестєро дверей прогризли!.. Огинайсь, огинайсь, Иван Иванович, вже твої хорти восьмєро двєрей прогризли!..» Летить, тай летить сорока: «Огинайсь, огинайсь, Иван Иванович, уже твої хорти десятиєро дверей прогризли!...» Изнову летить сорока-білобока. «Огинайсь, огинайсь, Иван Иванович, уже твої хорти одинадцяті двєрі прогризли!»

Прийшов до дому, приніс млинця. Загадала йому сестра окропи гріть, ножи гострить. Сорока-білобока каже: «клади, Иван Иванович, мокрець (мокріє дрова, щоб не швидко горіло)!» Знову каже: «клади, Иван Иванович сухіє дрова (що хорти біжать)!..» Киплять окропи. Ото вже його зовсім різати. «Пождїть, каже, пійду на дуба свисну!» Він свиснув,—біжать хорти; хорти прибігли—изліз из дуба, увійшов у хату; хорти за ним повбігали и полягали під лавою. От-от вже зовсім його рубать;

той каже на хортів «бери, левко!» Той як ухватить змія, дак так и розніс його. Тії кинулись, дак и нічого. Так він узяв сестру у погреб запер и сказав їйї: «наплачь бочку сліз, тогді випущу!» Вона плакала-плакала, да там и зотрухла. Той брат узяв ружья, да з тими хортами и пішов у ліс.

(Перепечатана изъ того же № Черниговскихъ вѣдомостей).

52.

Я Й Ц Е - Р А Й Ц Е.

Колись-то була птиця—жайворонок царем, а царицею—миш, и мали вони своє поле. Посіяли на тім полі пшеницю. Як уродила їм та пшениця—давай вони зерном ділицця, От, одно зерно зайве було! Миш каже: «нехай мені буде!» А жайворонок каже:—нехай мені.—Думають вони: що тут робить? пішлиб позивацця, да немає старших їйх: немає до кого йти позивацця. Потім миш каже: «ну, я луче перекушу.» Царь на це діло согласивсь. Миш кілки що узяла у зуби, та в нору и побігла. Тут царь-жайворонок збірає усіх птиць, щоб завоювать царицю-миш; а цариця скликає всіх звірів,—и начала войну. Як вийшли у ліс,—то що звірі хотять яку нибудь птицю розірвать, то вона на дерево; або птиця як возьме, літаючи, бить звірів... Так бились цілий день, а потім у вечері осіли усі опочивати. Коли цариця огляділась—аж немає на войні комашні. Тоді вона приказала, щоб непременно були на вечір и комашня. Коли це приходить и комашня. Царица й загадала їйї, щоб вона у ночі полізла на дерево и за одну ніч поодкусувала пір'я коло крил.

Летять, тай летять, тай прилітають до його брата, — тай тут те саме говорив, що и в його дядька; — таки не получив яйця-райця, Прилітають до його батька, а орел йому каже: «иди у хату, та як будуть питацця за мене, то скажеш, що бачив и на вічи приведу.» Уходить він у хату, а вони йому кажуть:—слихом слихати, царевича у вічи видати! чи по волі, чи по неволі?—Він їм каже: «добрий молодець усе по неволі ходить.» Вони його стали питацця:—чи не бачив нашого сина? бо вже як немає—четверте літо: десь пішов на войну та, мабуть, убили його там.—А він їм каже: «я бачив. але як дасте яйце-райце, той на очі приведу.» Батько орла каже йому:—на щож воно тобі? луче ми тобі дамо багато грошей.—Він каже: «я не хочу грошей, мені дайте яйце- райце.»—Підиж приводь,—зараз тобі и дамо.—Він уводить його у хату. Тоді його батьки так зраділи, а тому дали яйце-райце и сказали:—кілки не розбивай нігде на дорозі; а як прийдеш до дому, то погороди загороди великі, а тоді його и розіб'єш. —

Він иде, та иде, та так схотілось пить йому... Коли це найшов криничку. Кілки що став пить воду, та якось об цебрину и розбив те яйце-райце. Як узяв же скот вернуть из того яйця... верне, тай верне. Гоницця він за тим скотом; то що с того боку піджене, то цей з цього боку розійдецця... Кричить бідняка: нічого сам не зробить! Коли це—иде до його змія, та и каже йому: «що ти мені даш, чодовіче, як я тобі скот цей изжену в те яйце?» А він їй каже:—А що тобі дать?—Вона йому каже: «даси те, що без тебе стало дома.» А він каже:—«дам.»—Ото вона йому гарненько загнала той скот у яйце, зіпшила славно яйце и дала йому у руки.—Він приходить до дому,—а син йому каже (той, що без його родився, як його дома не було): «це ви мене, тату, отдали змії?—Ну, нічого, тату: якось будем жити!» Батько хоч трохи и зажуривсь, то щож робить?—Того сина звали Иваном.

От він зараз и пішов до змії. Приходить до неї, а вона йому каже: «зроби мені трое діл, тай підеш собі до дому; а як не зробиш, то я тебе и з'їм! А коло йїї хати був великий луг—кілки оком зглянуть! Так вона йому каже: «щоб ти за одну ніч отой луг викорчував и щоб там изорав и пшениці насіяв, потім зобрав йїї, в скирти поклав и щоб таки в ту ніч с тїї самої пшениці мені булку спік: поки я встану, щоб вона на столі лежала.»

Він иде до ставка, тай зажурився. А там близько був морований стовп, и в тїм стовпі була йїї дочка заморована. Він приходить сюда, тай плаче. Вона його питаєця: «чого ти плачеш?» А він каже:—як-же мені не плавать, коли змія загада таке, що я ніколи його не зроблю, а вона сказала: щоб—за одну ніч.—Вона його спиталась; «що там таке?» Він їй и розказав. Вона йому каже: «це кілки цвіт, а ягід и ніт!» А потім каже йому: «Як візьмеш мене за жінку, то я тобі усе зроблю, так як вона казала.» Він каже:—добре.—Вона йому каже:» лягай же тепер спать, а завтра рано, щоб устав, та понесеш їй паляницю.»—Ото пішла до того лугу, та як свисне: той луг тріщить, лущить,—на тїм місці ореця, пшениця сієця,—и до світа спекла булку, дала йому; він цриніс до неї у хату и положів на столі.

Вона прокидаєця,—вийшла на двір, тай дивиця на той луг, що кілки сама стерня, та скирти стоять. Тоді йому каже: «ну, справивсь! Глядиж, щоб и друге діло зробив.» Та зараз йому и загадала: «щоб ти оту гору розкопав и щоб тудою Дніпр ишов, а коло того Дніпра построй магазин, щоб байдаки туди приставали и щоб ти туди пшеницю продавав на байдаки, и як я встану рано, то щоб це все було готове.»—Він изнов (и)де до того стовпа, тай плаче. Та дівка його питаєця: «чого ти плачеш?» Він їй розказав те все, що йому змія загадала. Так вона йому каже: «це кілки цвіт, а ягід и ніт! лягай спать тут, а це все пороблю.» А сама як свисне:

так та гора роскопуєця, Дніпр туди иде, коло його магазин строїця; кілки прийшла та збудила його, щоб він пшеницю видавав купцям на байдаки из того магазина.—Змія встає тай дивиця, що все так изроблено, як вона йому загадала.

Тоді загадує йому третій раз: «щоб ти сю ніч уловив золотого зайця и раненько приніс мені у хату.» Він изнов иде до того стовпа, тай плаче. Та дівка питаєця його: «що загадала?» Він каже:—загадала піймать золотого зайця.—Тоді вона каже: «оце вже ягоди настигли: тепер чорти його батька знає, як його и вловить! Одначе, ходім до однії скали,—там, може, уловим.» Ото прийшли до тєї скали. Вона каже йому: «стань же ти над корою; ти будеш ловить, а я піду та буду гонить из нори, и глядиж: що кілки буде виходить из нори бери його: то золотий заїць!

Ото вона пішла, та гонить. Коли це—вилазить гадюка, тай сичить. Він йїї и пропустив. Вона виходить из нори, тай питаєця його: «а що, нічого не вилазило?» А він каже:—Ба, ні!—лізла гадюка, а я побоявся йїї, щоб не вкусила, тай пропустив.—А вона йому каже: «а, щоб тебе: ото самий зайіць!—Ну, глядиж,—я ще піду; та як буде хто виходить и буде тобі казать, що тут немає золотого зайця, то ти не вірь, а держи його.» Полізла, тай гонить. Коли це—виходить така стара баба, тай питаєця того парубка: «чого ти, шину, тут шукаїш?» А він йїй каже:—золотого зайця.—Вона йому каже: «де тут він ужавша: тут його нема!» Сказала це, тай пішла од його. Коли це виходить та дівка, тай питаєця його: «а що, немає зайця? и ні що не виходило?» Він: —ба, ні: виходила баба стара, та спиталася мене: чого я тут шукаю; а я сказав, що золотого зайця, а вона каже: тут його немає; то я йїї и пропустив.—Тоді вона каже: «чом ти не держав: ото самий зайіць!—Ну, тепер білш нігде ти його не піймаєш, хіба я перекинусь зайцем, а ти мене принесеш и положиш на стільці,—кілки не

отдавай їй в руки, бо як оддаси, то вона пізнає и розірве тебе и мене.»

Він приніс того зайця, положив його на стільці, тай каже їй: «натеж вам зайця, а я піду уже од вас.» Вона каже: —добре—иди.—Ото він ис тиею дівкою давай утікати. Біжать, тай біжать. Коли це—вона оглядиця, що то не зайіць був, а їйї дочка,—давай доганяють, щоб їх истребить. Та сама не побігла змія, та послала свого чоловіка. Він біжить за ними; коли вони чують—аж стугонить земля... Тоді вона каже: «оце вже за нами біжить! Я перекинувсь пшеницею, а ти дідом, та будеш стерегти мене; та як буде питацця тебе: чи не бачив парубка и дівки—чи не йшли сюдою? то ти скажеш, що тоді йшли, як ця пшениця сіялась.»

Коли це—він летить, тай питаєцця того діда: «чи не бачив тут—не йшли сюдою парубок с дівкою?» А він каже:—ба, йшли.—Той питаєцця: «давнож вони йшли?» Дід:—тоді як оця пшениця сіялась.—Змій каже: «цю вже пшеницю пора косить, а їх учора не стало.» тай вернувсь назад.—Змійїна дочка зробилась изнов людиною, а той дід парубком, та давай утікати.—Прилітає змій до дому; змія його питаєцця: «а що, не догнав? и нікого не стрічав на дорозі?» А він каже:—ба, ні! зострічав: дід стеріг пшеницю, а я його питавсь: чи не бачив—ту(т) не йшли парубок из дівкою? а він каже: йшли тоді, як оця пшениця сіялась; алеж та пшениця така, що пора косить;—так я и вернувсь.—Тоді змія йому каже: «чом ти того діда и ту пшеницю не розірвав? то вони самі! Біжи другий раз за ними, та щоб непременно розірвав.»

Летить змій. Коли ті чують, що летить изнов змій—аж земля реве,—так вона каже: «сїй, летить изнов! зроблюся я монастиром таким старим, що чуть-чуть не розвалицця, а ти—чинцем; та як буде він тебе питацця: «чи не бачив таких-то?» то скажеш; «бачив тоді, як оце(й) монастирь стрійвсь.»—Коли

це летить змії, тай питає цього чинця:—чи небачив—не піли тут парубок и дівка?—А він каже: «я бачив тоді, як оцей монастирь робили.» А змії каже йому: їх учора не стало, а цей монастирь уже годів сто, як він стройівсь.—Сказав це, тай вернувся назад. Приходить до дому, тай розказує змії:—бачив одного чинця, коло монастиря ходив; але я його питавсь, то він сказав, що бігли тоді, як оцей монастирь стройівсь; але тому монастирові уже годів сто, а їх учора не стало.—Тоді вона йому каже: «чом ти не ростерзав того чинця и монастиря не розвалив: то вони самі! Тепер я сама побіжу: ти нікуди не годисся.»

Ото так біжить, так біжить... Коли ті чують—аж земля реве и гаряча,—так тоді вона каже йому: «ей, отепер ми пропащі: уже сама біжить! Ну, я тебе зроблю річкою, а сама изроблюсь рибою—окунем.»—Ото прибігає вона, дай каже до тисї річки:—а що, утекли!—Перекинулась зараз щукою—давай гоницца за тисєю рибою: що хоче ухватить, то він повернецца своїм пір'ям гострим до неї, то вона не візьме його. Гонилась, гонилась,—так таки не вловила, та подумала воду випить. Стала пить; напилась багато, тай лопнула.

Ото тоді та дівка, що була рибою, каже тому парубку, що був річкою: «тепер ми уже не біймось! ходім до твоєї господи, то ти підеш у хату, та гляди: усіх поцілуєш, кілки дядькової дитини не цілуй, бо як поцілуєш ту дитину, то забудеш за мене;—а я наймусь у цім селі у кого небудь.»—Ото він прийшов у хату, зо всіма поздрастувавсь, та думає собі: «як же мені не поздрастувацца з дядьковою дитиною? та же вони подумают щось погане обо мні.» Поцілував и дитину дядькову. Як поцілував—так и забув за ту дівку.

Ото побув пів года та задумав женицца. Ему посовітували одну гарну дівку, щоб він їйї брав; а він за цю и забув, що його спасла от змії—змійїна дочка, що була заморована у

стовні: ото на ті и заручивсь він. От, перед весіллям, так у вчєрі, кличуть на шишки молодиць. Прикликали и ту дівку, що він з нею утікав,—хоть йійі ніхто и не знав, що воно за дівка. Стали бгать шишки; та дівка зіпшила з тіста голуба и голубку и пустила до долу,—вони стали живі. Голубка и начала говорити до голуба: «а ти забувсь, як я за тебе луг виборчувала, и там пшеницю сіяла, и с тіи пшениці паляницю спекла, щоб ти до змії одніс?» А голуб каже:—Забув, забув!—Потім знов вона каже: «а ти забувсь, як я за тебе гору роскопувала и туди Дніпр пустила, щоб байдаки ходили до магазина и щоб пшеницю ти продавав на байдаки?» А він каже:—забув, забув!—Потім знов голубка каже: «а ти забув, як ми ходили у двох за золотим зайцем? ти за мене и забув?» А голуб каже:—забув, забув!—Тоді той парубок и згадав за ту дівку,—за цю таки саму, що голуби поробила,—та ту повинув, а на ці оженивсь. И тепер так живе добре!

(Записана въ Уманському уѣздѣ, Кіевской губ.; передалъ А. Петруняка.)

53.

ЗАЛІЗНИЙ ВОВК.

Був собі йіден піп, и служив у його наймит; довго служив—год, може, з дванадцять. Ото приходить він раз до попа, тай каже: «рошчитайте мене, каже, батюшка,—та заплатіть мені: буде вже мені, каже, наймитувати,—може, каже, своє хазяйствечко заведу.»—Добре, каже піп.—Ну, знаєш же, каже, що я тобі за твою службу заплачу? на тобі, каже, оце яйце,

и як ирийдеш до дому, то зроби собі обору здорову, та в той оборі й рощини його; тількиж, каже, гляди: не рощинай де дорогою, а то все твоє добро пропаде.—

Ну, пішов ото той наймит. Иде, тай иде—колиж думає собі: «а ну, дай подивлюся, що там у тому яйці єсть.» Колиж, як рощинит, а звіттля усякої скотини такого висипало,—так просто, наче ярмарок на степу. Став; тай вже тоді стоїт, та: «біднаж моя головочко! що його в світі божому й робити тепер: як його тую скотону назад зібрати?»—Колиж, де не взявся залізний вовк—біжит, тай каже:—я тобі, каже, оцю всю скотину назад у яйце зберу, и яйце стулю, так що воно изнов ціле буде; а за те, каже, як будеш ти на посаді сидіти, то я тоді прийду та тебе зйім.—«Що же, думає собі той поки то ще прийдеця мені на посаді сидіти—та ще чи й прийдеця коли,—а тепер, думає, худоба буде!»—«Добре,» каже.—Ото той залізний вовк зараз зібрав йому усю ту скотину назад у яйце, и яйце стулив: знов ціле, так як и було.

Пішов той наймит до дому, десь там у село яке, чи що, поставив собі на сам перед обору здорову прездорову, увійшов туди, та як розбив те яйце: такого з його худоби—повнісінька обора! Ну, став він собі хазяїнувати, та такий став з його хазяїн, такий багатир, що й на всім світі, мабуть, багатшого за його нема. Живе собі, та все в його добра більше та більше, та тільки не женитьця він: боїця.—Колиж був там собі йіден генорал, а в його була дочка, тай улюбилась вона у того чоловіка. От той генорал и каже йому: «чом ти, каже, не женишся?—бери, каже, мою дочку, я тобі й грошей багато за нею дам.»—Як мені, каже, можна женитися, коли оттак и так, каже!—як сяду я на посаді, то залізний вовк прийде, тай зйїсть мене.—И розказав йому усе, як було.—«Нічого то, каже генорал,—не бійся: в мене каже, війська багато, то як прийде вже пора тобі на посаді сісти, то ми обставимо хату

у три ради військом,—то вони його не допустят.» Ну, вже говорили там вони, говорили—радилися, а далі ото вже й до весілля стали споряжачця. Ото вже й весілля у їх, одправили все, як слід,—пора вже молодим сідати на посад. А той генорал узяв, та хату своїм військом у три ради навкруги обставив, щоб то того вовка не допустити. Колиж, тільки що посідали молоді на посаді—аж біжит залізний вовк. Побачив, що військо стоїт, так він узяв, тай перескочив через усі три ряди, та до хати. А той чоловік, скоро тільки побачив його, зараз у вікно, та сів на коня, тай навіткача; а вовк собі доганяти.

Біжит він, тай біжит, вовк за ним та за ним, та все ні-як його не дожене. Так уже над вечір, доїжджає той чоловік, дивицца—аж у лісі хатка. Увійшов він у ту хатку, аж там сидить дід із бабою; він до їх: «пустіт, каже, люде добрі, трохи в вас одпочити!»—Можно, кажут вони,—«Тільки, каже, так и так: як мені, каже, встерегтися, щоб мене залізний вовк не догнав, поки я буду в нас сидіти?»—Нічого, кажут, не бійся: в нас є собачка, Чутко, то він за сім миль вовка почує, той дасть знати.—Ліг він спать, заснув трохи,—колиж Чутко й гарчит. От ті люде зараз його й разбудили:—тікай, кажут, бо вже залізний вовк біжит.—И дали йому того собачку и пшенишну проскурку на дорогу. От він тую проскурку из'їв, сів, тай поїхав.

Йде, тай йде, и собачка за ним біжит. Аж так почало вже смеркати,—бачить він: у лісі хатка. Він до хатки—й тут дід и баба сидять. Просицца він до їх переночувати: «тільки, як мені, каже, встерегтися, щоб мене залізний вовк не нагнав?» Не бійся, кажут вони, в нас є собачка Важко, то він за дев'ять миль вовка почує.—Ліг він, тай спить. Колиж, так уже перед світом, аж Важко гарчит. Ото вони зараз його разбудили:—тікай, кажут, бо вже залізний вовк набігає.—И дали

вони йому того собачку и зину проскурку на дорогу. Изъїїв він тую проскурку, сїв, тай поїхав, и двоє собак за їм біжит.

Йде він, тай йде,—аж, над вечір, знов бачить: хатка у лісі. Він у хату—и тут дід и баба сидят. «Пустіт, каже він до їйх, люде добрі, переночувати; тільки як мені встеретися, щоб мене залізний вовк не догнав?»—Не бійся, кажут: у нас є собачка Барій, то той його за дванадцять миль почує.—Ліг він спати—аж над ранком уже Барій и дає знати, що залізний вовк біжит. От вони зараз його разбудили!—Пора вже, кажут, тобі тікати.—И дали йому й цього собачку и дали гречану проскурку на дорогу. Изъїїв він ту проскурку, сїв, тай поїхав. От вже він має собі троє собак и всі вони за їм біжат.

Йде він, тай йде—аж у вечері бачить: хатка. Він у ту хатку—нема нікого. Він и ліг собі спати, и собаки полягали: Чутко на сінному порозі, Важко на хатному, а Барій у хаті коло його. Колиж надбігає залізний вовк. От Чутко зараз и дав знати, що він біжит, а Важко кинувся на його, а Барій як скочив,—тає того вовка и розірвали.

От, тєді вже він забрав своїх собак, сїв, тай поїхав собі до дому.

(Записана въ с. Якимовеѣ, Таращанскаго уѣзда, Кіевской г., И. П. Новицкимъ.)

54.

ТРИ ВРАТИ: ДВА РОЗУМНИХ, А ТРЕТІЙ ДУРНИЙ.

В одного чоловіка було три сина, два розумних, а третій дурний. И той чоловік був силно багатий, и мав великого садка, а в той садок до яблук занадився сокіл и каждой ночі об'їда яблука.

Старший син каже: «я піду на нич у сад—може, піймаю сокола.» Батько каже:—иди, може, справді піймаїш.—Ото прийшов, сів під дсревом; дожидав-дожидав, тай заснув; а сокіл прилетів, найївсь добре, тай знов политів. Він устає рано, приходить до дому, а дурень його питає: «а що чи піймав сокола?» А він каже йому:—ще и тобі видно, дурню, питає: чи піймав я сокола!—Потім каже батькові:—щож?—спать схотів, заснув—и нечув коли сокіл прилітав.—Менший брат каже: «на цю ніч уже я піду,» Але и той так само заснув и не вловив сокола.

Ото дурень каже: «аж ну я піду, то я вловлю.» А ті йому кажуть: — коли ми не вловили, а то, щоб ти—дурень—уловив!—Ото він не послухав їх—таки пішов. Прийшов у садок, помостив на дериві колючок и сів на їх; то це що стане дримать, то похилецця—то його колючки и уколять,—він и прокинецця.—Коли це глупої ночі прилітає сокіл: так и засіяв! та на те дерево, де він сидів. Кільки, що хотів изїсти яблуко, а дурень його и вловив та в пазуху; а пазуха була дірава,—то сокіл и вилитів из пазухи. Тоді дурень прийшов до дому, а ті його питаюцця: «а що піймав сокола?» А він каже:—як-би дали чого-небудь доброго їсти, то показав би вам.—А вони його питаюцця: «чогож тобі дати?» А він каже:—дайте гречаних галушок.—Вони йому насипали у миску,—він

найівсь, та тоді виймає из пазухи перо из сокола, та каже їм: «оце був пійняв сокола та вилитів из пазухи, але я його підшукать.»—А ті його брати кажуть:—«куди тобі, дурню, його зловить!»—А він каже: «ба, зловлю!»

На другий день раненько пішов шукать. Йде, та йде,—коли уходить у ліс. Пройшов лісом трохи, дивиця—аж стоїть хатка; він у ту хатку—аж там баба сидить, тай каже йому «слихом слихати, козака у вічі видати! Чи по волі, чи по неволі?» А він каже: «добрий молодець усе по неволі ходить.» Ото вона його питає: «а чого шукаїш?» Він каже:—«сокола,—тай виймає пірину из пазухи—показує їйї. А вона йому каже: «ото й мій син! А він міні казав, що то йому хлопці вирвали.» Коли це він прилітає, а вона йому каже: «бач: ти, сину, казав, що тобі хлопці вирвали хвоста, а то тобі у садку!» А той парубок каже:—«я його візьму.»—А баба каже йому: «тоді, сину, візьмиш сокола, як принесеш міні таку скрипочку, що скрипочка грає, а смичок танцює; а та скрипочка там лежить в одного пана, за дванадцятью дверями, и кілки як будеш брать, то дивись—як дивляця, то тоді бери; а як позатуляли очи, то не бери, бо вони не сплять.»

Ото він приходить до того пана у хату, дивиця—скрипка висить на кілочку, а вони лежать и дивляця. Кілки що став брать ту скрипочку, та якось и забренькав струнами, а пан и прокинувся, тай каже йому: «а чого ти?» Він розказав йому, як було діло. Тоді пан йому: «Підиж, достань міні у одного пана коня с срібною гривкою, и срібна на йому уздечка, и він стоїть у стані, и там коло його пан спить; як уві(й)деш, то будеш дивиця: як спить та дивиця, то бери коня, а як не дивиця, то тоді не бери.»

Він приходить у станю до того пана аж пан спить и дивиця; він тоді того коня став брать, а уздечка забрязчала. Тоді пан прокинувся та поспитав його, чого-то він прийшов,—

тай каже йому: «підиж достань з неба звізду, то як принесеш мені їйї, то тоді я тобі отдам коня.»

Він перекинувся горобцем и полить на небо; уматав звізди у коси руки, тай изніс їйї на землю,—отдав тому панові, а собі узяв коня, а того коня отдав тому панові, що хотів скрипку його взяти. Той пан узяв коня, а йому отдав скрипку; він скрипку приніс до баби, а у баби узяв сокола.

От и идуть у двох; коли огляниція він—аж біжить и кін; ото вже идуть у трох. Пройшли трохи—коли це доганя їй скрипочка;—скрипочка грає, а смичок танцює. Ото идуть уже у чотирох,—колиж доганяє їй и звізда: от уже їй п'ятеро. Идуть вони, коли лежить собачка здохла. Звізда каже: кинь ці собачці кусочок хліба, то и вона буде за нами ити!» Він и кинув їйї; вона устала и иде за ними. Коли идуть, тай идуть—аж лежить котик не живий. Він тому котикові кинув кусочок хліба; той котик из'їв той хліб и біжить за ним.

Брати його почули, що він иде до дому,—вийшли йому на зустріч, тай убили його, а собі забрали звізду, коня, скрипочку и смичка, а собачку и котика покинули тут коло його: котик и собачка плачуть над ним. Ото котик поліз на дерево, видрав там ятлинята, зіз з дерева, подушив їй и положив коло себе. Ятіл прилитів, та так плаче над ними! А котик: Полити у колодязь, достать там цілющої и живущої води,—то а тоді їй оживлю!» Ятіл йому достав тієї води; а він як помазав ятлинята цілющою водою—вони и пооживали. Потім котик помазав тією водою дурня—він и ожив.

Приходить с собачкою и котиком до дому; коли дивиція—аж старший брат и засватався на ті звізди. Цей дурень розказав батькові, як було діло—що вони його убили. Тоді батько вилів їй прив'язати коневі до хвоста и пустить коня в

степ. Той кінь їх повбивав; а цей, що вловив сокола, ожинивсь на звізді,—держить коло себе сокола, скрипочку и смичка, собачку и котика—и хозіає прибагато.

(Записана въ Уманскомъ уѣздѣ, Киевской губ., передана А. Петрунякомъ.)

55.

ТРИ БРАТИ. (*)

Був-то собі чоловік и мав він трех синів: два розумних, а третій дурень. И в того чоловіка був сад, а в той сад занадивсь дикий кабан. Той кабан прийде у ночі, поїсть яблуки під яблунію, и ще до того и порие.—От, старшій син того чоловіка каже: «піду у сад, може, убью кабана.» Ото пішов, сів під яблунію; сидів-сидів, тай заснув; кабан прийшов, поїв яблука під яблунію и порив по садку, а потім и пішов. Той прокидаєцца — аж сліди є, що кабан був. Тоді він приходить до дому, тай хвалицца; •невстеріг!•

На другу ніч пішов менший його брат: хотів и той престерегти, та таки не встеріг. На третю ніч пішов дурень. Приходить у сад, намовив колючок під яблунію, узав доброго макогона и сів на колючках під яблунію. То' це що задрімає, та похилицця, то його колючки и уколять, — то він и прокинецца, —то так и не засне. Коли це—у ночі приходить дикий кабан, тай иде під ту яблуню, де дурень сидить. Дурень тоді тихень-

(*) См. № 56—тоже *Три брати*;—Зап. о Юж. Русь, П. Кулиша, т. 2. стр. 20—28,=сказка обь убитой сестрѣ и калиновой дудкѣ.

ко закравсь, та, кілки що кабан прийшов під яблуню, дурень як ударить його макогоном по голові раз, потім другий раз.... Ото як узяв бить, поки и убив. Потім приходить до хати, тай каже: «брати! а запрягайте воли у віз, поїдемо, та візьмем у саду кабана.» А ті кажуть:—ищєб и ти, дурню, убив!—А він каже: «та ну-ну, що ви будете сміяцца з мене!..» А потім сам запрягає воли и йде; подім и брати за нимъ пішли.

Прийіжають у сад—аж він такий здоровий лежить під яблунею. Тоді ті два хотіли удвох скотить на віз того кабана, —тай не зворущать з місця. Ото дурень їм каже: «аж постійте перед волами, а я його сам скочу.» Ото як ухватив під черево — тає и витаскав на віз. Ті два бачать, що він такий сильний, та ще до того и кабана убив,—стали завидувать йому, а потім кажуть: «ну щож, як ми привезем цього кабана до дому, батько побачить цього кабана, то тоді буде його жалувать, а нас и ні; лучче убиймо його, та скажім дома що він пішов шукать ище одного. Потім и убили його, тай закопали під яблуню.

Привозять того кабана до дому, а батько питає їх: «а дурень де?» Вони кажуть:—пішов шукати другого кабана: він казав нам, що приходило їх два, та одного він убив, а другий утік,—то це пішов,—каже: я таки його убью! Ото вони заходились коло того кабана, осмалили його, сало посолили,—одним словом, приготували його так, як не треба лучче.

На тім гробі, де дурень був закопаний, виросла бугила; пастух пас там скот и вирізав ту бугилу и зробив з неї дудку. Ото як стане грать, то та дудочка и грає:

«По малу-малу, пастушку, грай,
Не врази серденька в край:
Мене братіки вбили,
З світа згубили,

За того кабана,
Що в саду рив!»

Ходить коло скоту, тай грає. Коли це йде козак. Почув, що він так славно грає, тай каже йому: «йродай, малий, оцю дудочку.» Той пастух и продав.—Козак йде дорогою, тай грає:

«По малу-малу, козаче, грай,
Не врази серденька в край:
Мене брати убили,
З світа згубили,
За того кабана,
Що в саду рив!»

Ото цей козак прийїжає у село и упросивсь до тих людей на ніч, що того чоловіка сини убили свого брата. Ото там став грать; потім каже: «а нате ви заграйте!» дає хозяйінові. Він начав грать, а дудочка и грає:

«По малу-малу, батечку, грай,
Не врази серденька в край:
Мене брати убили,
З світа згубили,
За того кабана,
Що в саду рив!»

Тоді той чоловік спитавсь, де він йїї узяв; той казак сказав, що «я у хлопця купив, а той хлопець, каже, вирізав у вашім саду.» Ті парубки мусїли признацїя, що вони убили свого брата, Зарас йїх батько звелїв отдать у арештанти, а того дурня викопали, та поховали на кладовищі. Батько того дурня справив обїд за його.

(Записана тамъ-же.)

ТРИ БРАТИ.

Було собі три брати: два розумних, а третій дурень; а у їх в садку були золоті яблука, и занадився до тих яблук кабан. Посилає батько своїх синів на сторожу. Старший пішов; сидів-сидів, ждав-ждав—не дождався: заснув. Аж приходить кабан, порив-порив, зз'їв яблуко, тай пішов.—Встає батько, лічить яблука—немає йідного. Посилає батько середульшого. Ждав-ждав, и той заснув. Прийшов кабан, порив, зз'їв яблуко, тай пішов.—Встає батько, лічить яблука—знов нема йідного.—Дурний каже: «нехай-но я пійду!» А батько каже:—Ой, дурню, дурню! куди ти підеш? розумні брати стерегли, тай не встерегли, а то ти встережеш!—А дурень каже: ой-ой-ой! давайте-но мені рушниця.» Батько не хотів дати, а дурень сам взяв, тай пішов вартовать. Взяв наламав колюхів, обтикався, тай сидить. Сидить-сидить - немає, дай немає; здрімаєцця—що хоче похилитись, то як його заколе, то він знов схопиця, тай сидить. Аж чує—іде кабан. Тільки хотів рити, а він одвів курка, тай--бах! Брати почули, пришли. Дивляцця—аж лежить кабан, тай кажуть: «Оттепер буде нам!» Старший каже: «забиймо його та зариймо в яму, тай скажемо, що то ми забили кабана.» Взяли забили, зарили його в яму, а сами взяли кабана, тай идуть и будять батька—кажуть: «ми собі сіла на порозі—аж іде кабан, той забили його.»

Аш їхав йіден пан, тай дивицця, що виросла на горбочку така гарна калина. Він изліз, пішов, вирізав, зробив дудочку, тай грає. А вона сама грає и приспівує:

«Грай, пане, грай,
Тільки мого серця не край!
Брат мене вбив,

Брат мене схоронив,
А за того кабана,
Що в садочку рив. (*)

Потім прийїхав до корчми—аж там батько його. Той пан каже: «я йїхав, вирізав дудку, а вона сама грає.» Взяв батько грає, а вона каже:

«Грай, тату, грай,
Тільки мого серця не край!
Брат мене вбив,
Брат мене схоронив,
А за того кабана,
Що в саду рив!»

Батько поніс до дому, дав матері грати:

«Грай, мамо, грай,
Тільки мого серця не край!
Брат мене вбив,
Брат мене схоронив,
А за того кабана,
Що в саду рив!»

Дає батько братам грати; брати не хочуть. «Да грайте!»
Бере менший, грає:

«Грай, брате, грай,
Тільки мого серця не край!
Брат мене вбив,

(*) В Черниговской губ., припївають:

„По малу-малу, паноньку, грай,
Не врази мого серденька в край:
Мене братічок той убив,
Нїж у серденько тий устроїв
За того *веприка*, що в саду рив!“

Прим. Сем. Войтокъ.

Брат мене схоронив,
А за того кабана,
Що в саду рив!»

Дас батько старшому грати, котрий його вбив, а він не хоче, Батько крикнув на його: «грай!» А він взяв, тай грає:

«Грай, брате, грай,
Тільки мого серця не край!
Ти мене вбив,
Ти мене схоронив,
А за того кабана,
Що в саду рив!»

Зараз батько каже: «Веди, де ти його вбив.» Брат—нічого робити—повів. Откопують, взяли мертвого поховали на цвинтарі, а старшого брата прив'язали до жеребця, то той його и кости побив.

И я там був, мед-вино пив, по бороді текло, а в роті нічого не було.

(Записана въ с. Романовкѣ, Звягельскаго Новградволинскаго уѣзда, Волинской г., Ст. Лоначевскимъ.)

57.

БАГАЧТА ВІДА.

Був собі чоловік дуже багатий: мав собі багато найметів и наймечок, що сіяли йому, орали. И він вийшов любовав тим, що він такий багатирь, що всі сіють, а він тільки дивниця—любує, що йому орають.—Ото біжить Біда и каже: «чоловіче, що ти робиш?» А він каже:—сидю, дивлюся, що орають, сіють, тіпають.—Біда каже: «чого ты хочеш, чоловіче: чи за молоду м'ясо йісти, чи на старість кістки гризти?» А він ка-

же:—нехай я піду жінки спитаюсь.—Уходить до жінки и каже жінці: «вискочив якийсь чоловік и каже мені: що ти робиш, чоловіче? А я кажу, дивлюсь, що в мене люде орають, сіють, —то я дивлюсь. А він мені каже: чи ти хочеш за молоду м'ясо йісти, чи настарість кістки гризти?» Жінка каже:—я лучше за молоду кістки гризти, а настарість м'ясо йісти.—

То він уже устає—зараз у його нема нічого, ні товару: уже став бідний. Бере жінку, рескаль, и лопату, и сокиру, и свердел—идуть заробляти. Идуть-идуть, здибають пана. Пан йому каже: «продай свою жінку, чоловіче!» А він каже:—як-же я, пане, продам жінку; а я сам буду, старий, що робити?—А вона йому каже: «продай мене, чоловіче: щож, ми такі бідні, що будем робити!» А пан йому каже: «що, ти хочеш?» А він каже:—нічого я нехочу, тільки пасипте мені, мойій жінці повний вишиваний рукав грошей.» Насипав уже йому пан вишиваний рукав грошей, а він каже жінці:—дай мені, серце, хоча обручку.—Вона йому дала.

Взяв він и пішов; випив колишок горілки и ліг у лісі спати під липою. Заснув, а ті гроші в липу влізли. Як улізли, він уже встає—нема грошей! нема жінки!.. Він и каже: «Боже мій! що тсе я зробив? продав жінку—и грошей нема, и мого вишиваного рукава нема! Сидить и плаче,—плаче дуже, Потім, на другий день приходить до тисї липи и каже: «давай мені гроші, бо я буду тебе рубати!» Зачав йійі ту липу рубати—и найшов вишиваний рукавець из грішми. Взяв гроші, Богу помоливсь, йде вже собі служби шукать.

Прийшов; а там йідна пані—вдова и хоче пасічника. Ну, той дід и згодився, тай сидить собі в пасіці, пересипає гроні—сушить. Слуги и кажуть: «Лкий се, пані, пасішник багатий: сушить гроші!» А вона йім неповірила; закликала його до себе и просить: «позич мені грошей!» А він каже йій:—деж я, пані, маю гроші? Колиб я мав гроші, то яб не йшов до вас

служить.—Запрягає коні и йде до пасіки, а дід перегортує гроші: «тиж казав, діду, що у тебе нема грошей?!»—Бо, пані серце, се мої трудні гроші.... я позбувся жінки своєї...—Вона каже: «идиж, діду, до мене: я твоя, а ти мій!» А він їй каже:—яким способом? ви пані, а я мужик...—А вона йому каже: «нічого, нічого, що я пані, а ти мужик! Знаєш, як вийшов чоловік и сказав: що ти робиш? чи хочеш за молоду м'ясо їсти, чи на старість кісткі гризти? А теперичкі же ми за молоду кісткі гризли, а на старість будем м'ясо їсти... Ну, покажи мені вашиваний рукавець и обручку, що я тобі дала: ти мій чоловік, а я твоя жінка, що ти мене продав.

(Записана вь Немировѣ, Брацлавскаго уѣзда, Подольской губ., передалъ Петруняка.) .

58.

П Т И Ч К А.

Як був собі чоловік та жінка,—от та не було в їх нічого: ні дітей, ні хліба, ні грошей. От, чоловік—що робить? узав косу, тай пішов на поле косить пшениці—и викосив птичку таку гарну, що аж виблискуєця. От він взяв ту птичку, поніс до царя. От царь и каже: «Возьми, баже, їйї та понеси, та пусти у море.» От він узав, пішов од царя—и дійшов до моря. Жаль тиї птички пускать... А рибалки рибу ловили. От він и каже: «проміняймось: дайте мені таку рибу золоту й срібну, а я вам птичку,—бачте, аж виблискуєця!» От вони взяли и проміняли. От той чоловік узав ту птичку, пустил и сказав їйї: «я, баже, прийду на той год до тебе,—та проміняю на коня.» От він узав и пішов до дому.

Коли жінка вже и хату строїть. От він каже: «достроюй, жінко, хату, а піду зараз за тією птичкою.» Він пішов, узяв, приніс до жінки; жінка така рада тій птитці. Узяли й проміняли за коня. Жінка розсердилась, що чоловік проміняв ту птичку за коня—начала плакати. «Не плач! зробим санчата, запряжемо коня, та будем катацьця.» От вона взяла й перестала плакати. А чоловік привів коня до дому, запрягли, и начали катацьця. От жінка й каже чоловікові:—це кінь лучче тій птички, а я дурна плакала.—От, покаталися, привели до дому того коня. От чоловік и сказав тій жінці: «глядиж тепер, а я піду на заробітки.»

Пішов він на заробітки, заробив грошей рублей, мабуть, из сто,—приніс до дому. А вже жінці, що(сь) сказало,—що «буде в вас син.» Вона взяла йому и сказала. Він такий став рад! «Коли так, каже, Господи,—послалиб у дорогу його!» От, так як годів через три, родився у них син. От став рости він. Вони накупили гусей и свиней и послали його пасти.

Він пас, пас—пришов до дому. От батько и каже: «жениж, сину, каже ще, та будем гуси різать.» От він так як неділь п'ять попас—гуси такі стали здорові! От батько и каже: «будем, сину, тепер різать.» Порізали й поїли ті гуси.

От батько и каже: «куплю я воли тепер, та піду в дорогу. От купив батько воли и послав його у дорогу. Він пішов. Привіз риби; батько взяв ту рибу попродав за день: на другий день вже й не стало. От батько я каже: «Йїдь же вдруге.» Він взяв и поїхав. Привозить уп'ять риби. От батько тоді рибу попродав, а його оженив; вистроїв їм хату, вони стали собі жить та поживать, та добро наживать.

(Записана въ Миргородѣ, Полтавской губерніи, А. Рудченкомъ.)

59.

ТРИ ЖІНКИ.

Було-то таких три жінки, и такі були подруги, що одна от другої нікуди ні піде: чи на ярмарок, чи на заробітки, то все у трьох идуть. Колись вони пішли у монастир говіть и на дорозі изнайшли золотого персня, и ніяк ним не поділяцця. Одна каже: «нехай міні буде, бо я побачила;» друга каже: «нехай міні, бо я взяла;» а трети каже: «знаєте, що изробім, щоб знати чий буде перстень?—Хто лучче свого чоловіка піддурить, то того буде перстень.» Ті дві и согласились.

Пришли до дому. Одна лагодицця дурить чоловіка. На другий день був маленький празничок,—вона и напала на чоловіка: «а ти, сякий та такий сину, сидиш дома та празника глядиш! люде уже сіють, а в тебе ще немає и р'блі готової... Та-же ж тиб не глядів празника та поїхав би у поле орати!» Ото він мусив поїхати.—Вона наварила обідати, уловила у ставку десяток линів и понесла обідать—и ті лини. Приходить на поле, та в ту борозну, де вони орали, и покинула лини живі, а сама пішла до воза. Той чоловік из хлопцем випрягли воли, та йдуть борозною до воза,—коли дивляцця—аж лежить риба—линок такий здоровий! та тоді до хлопця каже: «дивись, бра! первий раз на своїм віку бачу, а то ніколи и не чув, щоб хто розказував, що в полі виорують лина.» Коли идуть далі—найшли и другого; потім—и третєго, и четвертого и десятого. Прийшов до воза, тай хвалицця жінці: «от дивись, жінко, які лини познаходив у ріллі!» А жінка каже:—ото такий ти, чоловіче, щасливий.—Потім він каже: «гляди, жінко, щоб изварила нам їх на вечерю.» Послі обіда жінка забрала ті лини и пішла до дому.

Він поорав, може, до вечірнього опрога, прийїжає до

дому. Уходить у хату, тай питає жінки: «а що, готова вечера?» Вона каже:—готова. —Потім насипала. Ото вони посідали вечеряти,—коли він дивиця—аж немає у тій юсці линив, та тоді питає жінки: «а де лини? ти їх варила, чи ні?» Вона каже:—які лини?—Чоловік: «а тіж, що я виорав.» Жінка:—якіж ти виорав? перехрестись! деж ти бачив, щоб хто у землі виорав лини?—Чоловік: —Що ти, сучаго сина дочко, кажеш, що я не виорав! А яж тобі дав, щоб ти зварила,—хіба ти забула?» Жінка: —що тобі таке, чоловіче! то ти подумай: чи риба буде жить без води?—Чоловік; «що ти міні. сучого сина дочко, кажеш!» та давай їйї бить. Вона побігла до соцького, привела соцького, розказала:—каже чоловік, що він виорав у землі лини.—Соцький каже: «то він; сукин син, здурів,—зв'язать його!» Ото и зв'язали; лежить він зв'язаний у хаті, а вона побігла до попа, щоб висповідав його. Прийшов піп, начав його сповідать, а він каже: «батюшка, повірьте міні, що я виорав!» Коли вони и захопotalи у воді у горшку під лавою. А він каже: «батюшка, он ще и досі живі!» Піп його тоді книжкою як узяв бить—и голову пробив йому. Потім як висповідав, тай пішов до дому. Послі того мужик обдумався, тай каже: «може, справді то міні так здалось!»

Ото друга жінка начала дурить чоловіка: вийшла с чоловіком у поле жать и такою притворилась слабою, що чуть-чуть не вмире. Чоловік захопотавсь—питає їйї: «що тобі таке, жінко?» Вона каже:—ой, мабуть я вмиру, чоловіче! вези мене швидче до дому, кілки самогужки вези мене,—може, я видужаю.—Чоловік прив'язав волі коло воза, а сам везе їйї. «Юде дивляця, тай сміюця з його. Привіз їйї до дому, а вона каже:—ей, чоловіче: перенеси мене у хату, бо мабуть умру; мабуть я сяду на шию тобі, а ти мене перенесеш у хату.—Бін їйї посадив на шні у себе, уніс їйї у хату. Вона полежала на полу, потім заснула; на другий день почала уже видужувать, а к вечері и виздоровіла.

Третя жінка сказала своєму чоловікові: «йїдь у млин,— хоч ти панщини ище и не одбув, то завтра одбудеш,— бо немає чого йїсти.» Він и послухав йїї—пойїхав у млин. Коли це приходить десятник, питає жінки: «а де чоловік твій?» Вона каже:—пойїхав у млин.—Десятник тоді каже:» чом же він панщини не одбув? та-же я його и.убью, як він прийїде. «Коли це, трохи з годом, присилає яконом за ним чоловіка, и яконом похваливсь бить його.—Ото, у вечері уже, прийїзжає чоловік из млина, а жінка йому каже: «ей, чоловіче, скрутицця тобі! от яконом буде бить... Хіба притворись мертвим.» Ото він наче умер; вона його убрала, положила на лаві, тай плаче коло його. Коли це приходить десятник, та побачив, що він лежить мертвий на лаві, та до пана—росказав панові:— «той. пане, чоловік умер, що ви хотіли його бить. Як-би були попобили, то це вам би, пане, булаб пиня: ну, и добре, пане, я зробив, що не пішов -за ним у млин.»—Та жінка позвала попа, щоб то його ховать. Піп видав цех из церкви; тут зробили труну на його. Ото прийшли сюди його ховать; положили його у труну, винесли на двір, а піп каже:» а що, люде добрі, куди понесем його: чи через город, чи на вкруги? мабуть, несім через город. «А той мертвець устає из домовини та за тим попом:—ось я тобі покажу, як через город носить! що тобі шляху немає, що ти будеш через город нести мене?—Люде порозбігались, а попа він загнав аж у хату.

Потім ті жінки посходились, та одна одни и хвалиця: «я так одурила чоловіка;» а друга каже: «а я лучче;» а третя каже: «ні, я лучче.» Ото кажуть: «ходім до пана,—нехай нас пан розсудить.» Прийшли вони до пана, розказали—як було діло и як одурила чоловіка. Тоді пан каже:—подать розок!—Потім до тисі, що линами обманула чоловіка, каже:—через тебе та чоловікові піп голову пробив,—вибить йїї! Ото и дали йїй п'ятдесят розок.—Потім до тисі, що йїї віз чоловік самогужки из поля, каже:—из твого чоловіка люде смія-

лись, що він тебе віз из поля,—и цю вибить!—Положили и цю, дали кілки. А до треті каже: «ти нічого обманула чоловіка: ніякого вреда йому не зробила,—хоч за попом він трохи и погнався, то то нічого. Тепер же твій буде перстень.

(Записана въ Уманскомъ уѣздѣ, Кіевской губ., Передаля А. Петруняка.)

60.

С Л А Б А Ж І Н К А. (*)

Був собі чоловік и все його жінка слабовала; а вона любилася с попом, а свого чоловіка не любила: все казала, що все слаба, а як піде чоловік на панцину, то вона наварить, напече и с попом з'їїсть и вип'є; а прийде чоловік, то вона така слаба сидить.—И вона каже: «иди, тут був дід явись и сказав, щоб ти мені достав чемериці.» Пішов він, та не найшов, и иде, тай прийшов до дому: «не найшов чемериці.»—То йди, нальоду коржик мені спечи.—А він запалив: пече—пече—не може спекти, бо запалить, то ростане лід—и загасне. Прийшов и каже їй так: «я не міг спекти!» А вона йому каже:—иди, иди, серце: тут чоловік був и казав, щоб ти достав корінця татарського зілля.—А він йде й плаче; а здибає його другий чоловік,—а він: «чого ти плачеш, Иване?» А він йому каже:—Як же, жінка все слаба, все слаба—не маю я ложки страви з'їїсти; а все ходю, все ходю—шукаю лікарства—и не можу вилічити.—А він каже: «є у тебе околот на

(*) См. № 64—*Пін.*

току?» А він каже:—є.—«Лізь ти, каже, в околот и скоро вилічи́мо твою жінку.»—Ну, вліз він в околот, в солому; він зав'язав його и вносить до хати до його власної.

Приходить до вікна він, той чоловік другий, чужий,— каже: «добри́вечір! пустіть мене до хати переночувати: я чужистранний чоловік.» Як увійшов до хати, проси́ця: «чи не можна мого скла до хати внести?» А вона каже йому:—а вже ж можна.—Приходить той чоловік до хати стіл застеляний, піп сидить, горілка стоїть, порося печене.... А вона дала йому чарку горілки, тому чоловікові чужому, тай каже: «чи не вмієте заспівати якої пісні?» А він каже:—Та я умію йіднойі: там я ишов, пастушки співали, то я заспіваю,—тай каже:

«Дивися, соломо,
Що роби́ця в дома;
Возьми ти макогін
Та за попом на-здогін!»

А вона каже:—ой не співай сейі, бо я не хочу: я твое́ скло побью.—Дала йому ще другу чарку горілки, тай каже:—спивайте, ище співайте!—А він каже: «коли я другої не вмію, тільки буду тсю саму:

«Дивися, соломо,
Що роби́ця в дома;
Возьми ти макогін
Та за попом на-здогін!»

А вона взяла макогін, да по соломі—тарах! А Иван и встав з соломи. А вона каже:—оттак, каже, и Иван прийшли!—Ну, давай по́па бити, давай по́па бити,—дай стала жінка здорова. То й він йому дав за то, дав йому кожух, чоботи, свиту, шапку, пояс и рукави́ці,—що вилічив жінку його.

(Записана вь Немировѣ, Брацлавскаго уѣзда, Подольской губ., передалъ А. Петруняка.)

61.

П І П.

Був собі чоловік да жінка, такі, що не було у їх дітей. И тепер їм треба було наймита. Він пойшов наймать наймита, и найшов собі хлопця и наймає його. Наймає того хлопця, а той хлопець каже: «як мені наняця у вас, дак ви мені времтя дайте,—так як випрягати на обід воли, дак щоб мені на два часа було времтя бігати, бо я такий, як під обіди сонце, до я буду бігати, поки с пів дня зверне.»—Ну, добре, хазяїн каже: дарма—нехай и так буде.

Пойіхали вони на поле орать. Поорали там до пів-дня; а той хлопець такий, шо знає, що дієця дома без хазяїна. Дома хазяйка взяла, як поїхали вони на поле, а вона пошла до попа, с попом забеседовала и позвала його до дому; а той хлопець, шо на полі, дай знає, шо дома піп беседує. От тепер хазяїн не знає, шо він думає до дому бігти, а він думає, шо справді в пів-дня йому треба бігати. Ну, тепер повипрягали вони, а той хлопець и каже: «ну, дядьку, пора мені бігати.» Ну, біжи,—каже.—Той хлопець взяв истика дай біжить до дому: знає, шо там піп, да хоче його нишком застукать и зловить.

Тепер прибіг він до хати, став в двері гуркати - замкнена; а вона в хаті не знає где дієця с попом. «Ей, батюшка, не знаю, де я вас діну, бо прибіг хлопець!» Сказала попу: «лізь під піч.» Він підліз під піч и сидить там; а хлопець ввійшов в хату, дай каже:—тітко! казав дядько, щоб я оті сухі дрова переносив в хату, бо дощ помочить. А він нарощне, щоб попа трохи під піччю поколотить. А вона каже: «да ну, синочку, я й сама переносу. На тобі пирожочок, да йди собі.» А він каже:—не поможеця: дядько казав, щоб я непременно

переносив.— Як пошов він за дровами, набрав дров,—раз вніс в хату, да як зачав під піч кидать, да все попа поціляє; вніс и другий раз, дай ті все на попа під піч видає, а піп під пічю аж зуби сціпив, да сидить, зогнувшись в три погібелі, да терпить. Пошов ще разів зо два вніс дров, дай ті на попа викидав. А тоді махнув с хати аж наполе до дядька. Прибіг: «а що, дядьку, чи довго я був?..»—Ні, не довго.—Тепер оруть до полудня. Приїхали до дому, переночували,—на другий день изнову треба йїхати орать. Орали до пів-дня, випрягли воли на обід, а той хлопець знов каже: «я побіжу,» бо знає добре, що піп там.

Тепер як побіг він знов до дому, прибігши до хати, став двері оччинять—замкнено знов; він тогді кричить: «Оччиніть!» А хазяйка каже:—лизьте, батюшка, сюди в діжку, я вовною прикладу, до він не пізнає, — бо нігде більше діцьця,—да швидче лизьте!—Тогді одимкнула, хлопець вбіг в хату и кричить: «єсть, тітко, вода?»—На що тобі?—Да мені треба.—Да нащож?—Окропи гріть.—На щож тїї окропи?—Да казав дядько, щоб я вовну попарив, бо воли позамулювались, до треба тую сірку брать, шо з вовни. да волам шиї парить,щоб погойїлись.» А тона вже каже:—да не треба, синочку, я и сама попарю.—А він каже: «не поможецця: мені треба це зробити, що дядько загадував.» Як нагрів окріп да другий, як линує туди в діжку в ту, де піп сидить під вовною,—опарив попа, шо и к бісу не годицця.

(Записана въ с. Буддайівкѣ, Кіевскаго уѣзда, г. Давиденкомъ.)

ПРО ТУ ЖІНКУ, ЩО КОТОМ ЧОЛОВІК ДРАВ.

Був собі молодий парінь, тай оженився, та взяв собі жінку таку, що його не любила. А він и не знав, що вона його не любить, та до других ходить—та все таки довіряв їй: думав, що й вона його любить так, як він їйї. А далі й дознався, що вже щось не переливки з жінкою, — да таки хтось йому и сказав, що «твоя жінка любить отого-то, а тебе хоче з світу згубить.»

Ото він як ліг спать, тай думає: «ну, підожди: я тебе пристережу, як ти підеш.» Це він сам собі думає, лежачи, а вона біля його лежить. Ото він нібеб то заснув; а вона взяла віровочку, та зачепила за шию, да в вікно на двір протягла віровку, а тоді й сама вийшла теж на двір, щоб його тягти пруз окно, та задушить. Вонаж думала, що він спав, а він то не спав, да покіль вона вийшла на двір, то він узяв. та віровку из шії зняв, та зачепив за подушку, а сам тільки дививсь—що-то буде з того. Ото вона за віровку та давай тягти. (Вона думає, що чоловік). Да тягла, тягла, та ще й приказує: «ага! отут тобі смерть: більш не будеш жить!» Думала, що вже задушила, а тоді и побігла до полюбовника, да там з веселости и давай балясувать, да хвалиця, що вже чоловіка нема на світі—«задушила!»

А він то, той самий чоловік їйї, що вона каже задушила, та, недовго думаючи, хутенько з дому, та за нею зараз и поїшов на-глядом: куди вона піде. Да прийшов під ту хату, дай сів під окном, дай слухає, що там робиця. Сидів-сидів, а тоді як увійшов у хату да сказав: «добри вечір!» А жінка тоді познала, що чоловік, та тоді вже ні жива, ні мертва: бо

йійі казалося, що вона його задушила.... Тоді він йійі зараз, не довго думаючи, взяв гарненько за коси, да аж до самого дому тяг та бив. А як до дому вже приволік, да тоді прив'язав голу до стола, та гарно нагайкою; як зачав бить,—та бив до самого світа! Аж поки втомивсь... до чисто шкуру на йій побив. А тоді оддыхав, та як узав кота, та як зачав котом по тілі дерти—чисто подер тіло, з м'ясом повиривав, так що вона була перше притайілась нібеб то не жива, а потім не витерпіла кари, та давай просицця... Заприсягла перед чоловіком, що не буде більш так робить. От, тоді він йійі вигоїв, —да була така жінка, що й не треба лучойі: як шовкова! И тоді добре йім жилося.

(Записана вь Кіевѣ, г. Давыденкомъ.)

63.

ШВЕЦЬ И ЙОГО ЖІНКА. (*)

Був собі швець и мав жінку, да таку ледачу! До це в жнива швець шие, а вона ходить на поле жать; до у вечорі як прийде жінка, до чоловік и питає; скільки нажала? то вона все хвалиця, що багацько нажала. От бачить чоловік, що вона багацько нажала, да так довго жне,—та взяв дай пішов так над вечор на поле подивицця, що вона там уробила. Коли прийде—аж вона спить, так аж хропе, а очіпок геть де ле-

(*) См. № 61—*Ярма и Яремка*.

жить. Він що робить? узяв очіпок сховав да насмолив коси шевською смолою, дай пішов.

Коли вона як проснулась (уже в ночі)—аж нема очіпка; до голови—аж на голові ріг виріс. «Ох! чи я, чи не я?» Коли прийде до дому—аж нема нікого; вона в двір—ниє! А чоловік перебрався уже: очіпок надів, и доїть корову. А вона й не познала, дай каже: «здорова була, молодице!» Чоловік як глянув на йїї «тю!» каже. Вона—сюди, туди, и заховалась. «Ох, Боже мій! чи яж це, чи не я? Цеж не наша хата...» Вийшла и давай лічить хати: «оце, каже, попова хата, це—Трохимова, а це—Кушова, а це—сусідина, а це—наша.» Та знову—й ник у двір! Чоловік як... да: «тю!» каже: «побий тебе сила Божа,—що ти таке?» Вона тоді—що робить? «Ох же—каже—цеж не я!» Що робить! взяла, до в попа там десь у ріпі и заховалась. Ото вже наймички и хваляця попу, що «щось, кажуть, у нас у ріпі єсть, и все у вечері лякає.» Коли якось, у ночі, десь парубки вкрали, чи що—де там вони його взяли—барана, тай балакають. Один каже: «хто його знає—чи воно баран, чи сніп?» Вона тоді на лісу, да—чи сніп, чи баран, будем різать дай йїсти.—Вони тоді кинули й барана того, та на-вдери, а баран тож за ними.

От уже поголоска пішла по всьому селу, що «побий його сила Божа,—кажуть,—у попа в ріпі сидить!» От піп уже избрав усю громаду виганять того чорта з ріпи. Піп и почав з кадильницею кругом ріпи ходить (молебствія, чи щось почали править), та все співає: «Святий Боже, святий кріпкий,—не копай, чорте, ріпки!» Да все ходить та молить. Вона тоді на лісу, да: «чи сніп, чи баран,—будем варить, да йїсти!» Люде тоді од неї, а піп собі:—«побий тебе сила Божа!» кажуть.—От уже и сам піп став бояцця, и хотів, щоб хто такий знайшовся да вигнав його. Коли тут знайшовсь один чоловік: «я його, каже, вижену.» Да прийшов, гарненько взяв

йїї за той ріг, да ціпом, да ціпом,—да надів очипок; дай зробив йїї жінкою, а то вже хотіла (вона) чортом изробиця. Та вже й до діла почала краще брацця.—А то—да йїї був чоловік, котрий йїї вогнав.

(Записана въ с. Черняховѣ, Кіевскаго уѣзда, В. Панченкомъ.)

64.

ЯРЕМА И ЯРЕМИХА.

То — Ярема, да заробляв хліб из Яремихою,—дак він заробляє, а вона нет: пийде да під грушею ляже, дай спить. До він оце и питає: «чи далеко вже?» (жась) до вона:—трошки, не багато: до грушки не далеко.—Лягла під грушею, дай спить. А Ярема пришов, узав йїї й остриг, по коліна сорочку підрізав, а вона й не чула. Прокинулася, глянула, да каже: — «чи Яремиха я, чи не Яремиха?—Голова острижена, сорочка підрізана, — пойду я до яремених коров — чи не колотимуть мене?»—Пошла, до острижена и сорочка подрізана, до корови як заревуть — да за нею. Вона й побижить, дай дивущця: «чи Яремиха я, чи не Яремиха? и сама не знаю: голова острижена, сорочка підрізана.... Пойду я до яремених собак — чи не рватимуть мене?» До це шо прийде, до собаки за нею — до вона на-втіки. Пошла вже в блудяги.

Йде, да йде—зостріла двох злодійів, да кричить на їх: «пойду й я з вами!» Пошли. «Ходім, каже, до попа, да накрадемо орів.» Дай пошли. Пришли, набрали мішок, — дак вона кричить. Пошли красти, дак не вмовчить. Набрала мішок срі-

хив, вони й одвили йійі, під дзвіницю посадили: «глядиж, каже, а ми ще пийдим барана вкрадем.» Да пошли вони, щоб йійі покинуть,—шо вона кричить, як пидуть чого красти.

Стало на світ благословляцця. А там и церков; кривий піп ходить,—дак його ведуть дак и паламар понид руки, а вона думала, шо барана ведуть. «Чи сит баран?» Вони попа покинули, да на-втіки; а вона собі на-втіки и мішок оріхів покинула. Дак вона пошла до Яреми.

(Записана въ Пирятинскомъ уѣздѣ, Полтавской губ.)

65.

НЕПРЯХА Й НЕДБАХА. (*)

Була собі Непряха й Недбаха, да, що matka дала, поносила усе чисто и придбать нічого не придбала. Доносила до того, що звязує рубець до рубця. Чоловік иде на ярмарок, а вона каже: «чоловіче, купи мені сорочку!» Дак він поїхав, да купив гуску. А діти виглядають батька, а вона хату топить,—да убігли, дай кажуть: «мамо, мамо, батько везе гуску.» А вона каже:—да кат йійі бери, що вона узька, я й таку носитему. —Да ту из себе, да в піч, да стала в вочеризнику гола. Коли—він несе гуску в хату. Вона каже:—давай, чоловіче, хоть узьку, бо уже проклятіи воши даже рубець поїли!—

(Записана тамъ же.)

(*) См. № 66—*Недоха-святоха*.

ЯВДОХА—СВЯТОХА.

Був собі чоловік та жінка. Ото жінку звали Явдохою. От вона й каже чоловікові: «Знайш що, чоловіче?»—А що?—відказав чоловік. «Ти уже роби, а я не буду.»—Чому?—відказав чоловік. «А тим, сказала жінка, що я Йовдоха-святоха,—так міні гріх буде и сміятимущя люде.» Той не роби!—відказав чоловік.

Ото робить сердешний чоловік, а жінка усе сидить на пічі, и до того досиділась, що й сорочки на хребті нема ні в неї, ні в чоловіка. Ото покликав брат його молотити. От чоловік и каже жінці: «Кликав мене брат молотити до себе, тай не знаю що й робити—чи йти?»—Тай йди!—відказала Йовдоха-святоха,—та тільки скажи своєму братові: нехай він не дає грошей, а дасть сорочку міні, бо, бач, саме руб'я.—«Добре!» сказав чоловік и пішов.

Ото прийшов до брата, став молотити, и стільки разів хотів сказати, тай посоромивсь брата. Ото домолотив до вечора, а у вечері брат порадився из жінкою—що дати братові за те, що молотив: «даймо ему гуску—нехай поживляця вони, а то бідні—у їх нічого й нема.»—То й даймо!—сказав чоловік. От повечеряв бідний брат и подякував. Ото багатий брат каже: «наж тобі гуску за те, що молотив; спасибі, що послушав, братіку,—прийди ище й завтра.»—Добре—сказав убогий брат, и попрощався и пішов до дому. А жінка дожидалась під вікном, поки чоловік прийде и принесе сорочку.

Ото йде чоловік. Побачила жінка, що чоловік щось несе—вона думала, що сорочку; от Йовдоха-святоха скоренько усе из себе поскидала та у піч, а сама сидить. А чоловік приніс у сінні и став годувати гуску. А Йовдоха ждала-ждала, тай

каже: «та неси вже, чоловіче, чого так довго там?»—Та це гуска!—сказав чоловік. «Та нічого що узька»,—я надіну!» сказала жінка.—Та це гуска!—крикнув чоловік. «Та нічого, що вузька,—я надіну, бо я те усе попалила,»—сказала Йовдоха-святоха.—Ото дуже чоловік розсердивсь, тай кинув гуску у хату. «Тю, дурний!» сказала Йовдоха: тиб так би и сказав, що гуска, а то дурить!»

Ото на другий день йде чоловік изнову до брата, а жінка приказує: «глядиж, чоловіче, розкажи братові усе,—може, дасть.»—Добре,—відказав чоловік и пішов. От розказав чоловік братові своєму усе, а брат и каже:—як же ти кажеш, як прийдеш до дому, братіку?—А так кажу: «жінко, відчини!»—Ну, добре,—сказав багатий брат: йдиж молотить, братку.

Ото пішов Йовдошин чоловік на тік, а його брат убрався, узяв сорочку и пішов до Йовдохи-святохи. От прийшов, тай каже: «жінко, відчини!» А вона думала, що чоловік,—пішла тай відчинила; дивиця—аж ні,—вона у хату, та на піч. «Не тікай, жінко!» каже чоловіків брат: «мене сам Бог прислав. Як тебе звуть?» Хто я, Йовдоха-святоха, сказала жінка. А чоловік и каже: «бач, як! куди Бог посилає! а я Иван Хреститель—гріхам одпуститель.» Та як узяв йійі за руку, як зачав хрестити: «а роби! не лежи! не гуляй! сам Бог сказав!...» Ото бив-бив, тай каже: «глядиж—пряди и усе роби, бо другий раз як прийду, то убью!»

Ото пішов Иван Хреститель до дому, тільки дав Йовдосі-святосі сорочку. Дуже Йовдоха зраділа, наділа сорочку, побігла до сусіди, позичила веретено, гребінь, днище, прийшла до дому—и давай прясти, аж веретено хурчить.—От приходить чоловік, тай каже: «жінко, одчини!» А Йовдоха:—та відчиняй и сам!—От одчинив чоловік, увийшов у хату, тай каже:—що це с тобою, жінко, сталось?—«Е, мовчи, чоловіче, відказала Йовдоха: бач, Бог дознавсь, що я нічого не роблю та прис-

лав Івана Хрестителя, а той як зачав мене хрестити, то чуть живу пустив, и казав: як не буду робити, то другій раз як прийду, то вб'ю.»

Ото до вечера напряла два починки, тай каже чоловікові: «давай я тобі осною за зуб та за палець...» И такою хазяйкою изробилась невсипущою—на все село! От вони собі живуть и багатіють—оберемком воду носять, коромеслом дрова возять.

(Записала Маруся Нечипоренкова, изъ Канева.)

67.

ДОГАДЛИВИЙ ЗЯТЬ. (*)

Були собі дід да баба, и мали вони дочку, и вона була в їх така коханка, що виросла, вже пора й сватать, а вона не вміла діла робить.—От пойшов один парубок ейі сватать, а батько ейі и каже, що «вона в нас діла не вміє робить.» А вони кажуть:—у нас є такий кіт, що буде ейі слухать.—

Ото вони вже ейі посватали. Вона и гарика kota у погреб по картоплю, а кіт ворчить —не хоче. От прийшов вечор, а вона и не варила вечерать, дай каже: «оттак, чоловіче: такий кіт не слухняний, що я гарикала-гарикала його в погреб по картоплю. а він тільки ворчить!» А він ейі каже:—ось потривай,

(*) См. № 68—Зять,

жінко, я його провчу!—Укинув у мішок kota, тай дав ей на плечі, щоб вона держала, а сам kota батогом, батогом... От бив, бив, тай пустив.

От на другий день, в неділю, вона знов kota посилає: піди, каже, коте по воду.» А кіт знов на припечку сидить, да ворчить все. А вона и каже: «И-и-и! вже мабуть тобі треба швидче, як тебе посилать, бо тобі чи буде, чи ні, а мені буде.» Пошла сама вже по воду; принесла води, наварила обідать, и хліба напекла, такого молодого, шо як посаджала, а він увесь и сівся в печі: А їм да треба було ити в гості до батька. Чоловік узяв колок, підважив трохи, виложив с печі хліба, в рядно ввертів, на сани—и поїхали до батька.—Приїхали, він вивертів из рядна и поклав на стілі. От батько приймав їх за гостей, посадив за стіл. Чоловік посидів трохи, попийв и поїшов на двір прохажуваця. Батько тоді дочку—раз, а матір—два, дочку раз, а матір два,—бив, бив—аж тут зять у хату; вони швидче повтирались, буцім-то и не плакали.

От злагожуєця зять, на весні вже, чи коли там, ити орать. Тесць дав йому пару волів, а своїх пара,—дай пошов четвериком орать. Коли тут прибігає теща. «Де батько?» питає вона дітей.—Да пішли орать, казали, шо ще и матір будуть підпрягать, як де буде на волів важко.—Вона так й махнула на поле; прибігла, аж вони саме годують воли. Вона каже: «оттут же погодуйте, то й я трохи поможу.» Погодували воли. От він узяв, нарвав війце и підпріг ей, а жінку поставив за погонича. До це вона поганяє воли, а як приїде до матері, до каже: «гей, мамо, бо вдарю!»

То вже мати мучилась-мучилась, да насилу дождалась вечора; так сильно утомилась, що аж..... От йде селом, а свині так и біжать за плугом; він одбивався, да приїхав у двір до себе, тай каже: «покину я його свинем, нехай свині лучче його обгризуть.»—От та теща як прибігла до дому—уже й

христиця и молицця, шо вирвалась из рув зятевих, дай каже
своіму чоловікові, шо—каже: «дай йому ще пару волів, бо
він мене запрягав, та я мучилась-мучилась—думала, шо про-
паду до вечера; а то він ще и дочку замучить.....» От и оре
уже зять шестериком.

(Записана въ с. Черняховѣ, Кіевскаго уѣзда, В. Пан-
ченкомъ.)

68.

З Я Т Ь.

Побрались собі молоді люде двоє. «Хтож, каже, буде кого
слухать?» Вона каже: «ти мене слухай..!» Він їйіи слухав три
годи. Вийшло три годи, каже: «ти, жінко, вже мене слухай,
але так слухай: не дожидай третього слова.

Діждали вони великодних свят. Йідьмо, каже, жінко, до
твого батька в гості!—Не доїзжають до тиі деревні, каже:—
стій, жінко! випрягай, жінко, кобилу!—Вона каже: «та нум
їхати, чоловіче: недалеко уже.»—Випрягай, каже, матері тво-
їй чорт,—не дожидай третього слова!—Та жінка випрягла,
сідає полуднувать; полуднують—собачка лізе до їй. Каже:—
пішла вон, не дожидай третього слова!—Вона таки лізе. Він
узяв—убив.—Пополудновавши:—запрягай, жінко, кобилу, — за-
прягай, жінко, кобилу!—Туди де треба хвостом, то вона голо-
вою. Чоловік дивиця, мовчить. Каже:—сідай, жінко!—Сіли;
каже: «но!» А та кобила и пха персами назад віз. «Но!» каже:
не дожидай третього слова, бо вбью.» Узяв розпріг, та ду-
гою и вбив.—Ну, каже, тепер, жінко, запрягайся ти. — Вона

каже: «не хочу!»—Не дожидайсь третього члова, каже, а запрягайсь—матері твій чорт!—Наклав хомут и запряг. Йіде—бачить—батько йійі одчиня ворота: «ох, мої гості, каже, любі та милі!.. Иди, каже, мій зятю, у хату.»—Стойте, каже, тату: у мене єсть скотина, треба випрягти,—Узяв йійі випряг, веде у хомуті у хату.—«Ну, каже, сідай, зятю мій, полуднувать.»—Постойте, каже, тату, горілки принесу:—посилає він жінку ище по горілву. Йійі мати морга на старого, щоб він послав зятя: «а я з дочкою поговорю.»

От мати йійі и питає: «од чого-то воно зайшлось, що ти його везла?»—Ото так, каже, мамо: як я пішла за його, то він питав: хто кого буде слухать; а я кажу: де вже я тебе,—ти мене.—Слухав мене три годи, а це—щоб я його три годи. Так-так: що скаже, то не дожидай третього слова, бо «вбью!»—А він вийшов на двір, дав пляшку тестевому наймитові,—каже: «принеси горілки, та мені и оддаси отгугт.» А сам одігнув верх, устроив туди пику—и чує, що мати роздобарює з дочкою. А тесть каже: «нехай учить не на лихе, а на добре! Хоть він убив кобилу, то я ще йому пару дам.» Приносить наймит горілку, оддав йому; п'ють та гуляють (в гостях, значить).

Тесть каже: «возьми, сину, матір до себе в гості, и угостиш йійі, як сам знатимеш.» Дав йому пару коней; приїзжають до дому. «Сідай, жінко, полудновать!» А мати сидить на припічку, и не кличе йійі. «Поприймай, жінко!» каже чоловік, як вона пополуднувала. На наймита: «гони воли, та возьми шостого вола зостав, а п'ять приженеш.» Той так и зробив.—Нерано пригонить. «Де ти, каже, був так?»—Та щож, каже, хазяїн, нещастя. — «Яке, каже, нещастя?»—Десь віл чи зайшов, чи щось украло.—«Запрягай, каже, п'ять.» Запряг він п'ять—нема шостого колішенного, борозного. «Запрягай, каже, жінко, матір!.. Запрягай, каже: не дожидай третього

слова!» — Та йдіт, каже, мамо: бо суча дочка, коли не вб'є. — Бере матір, запряга. — Ший, каже, мамо! — «Поганяй до поля!»

Обійшов раз, обійшов два. Стой, каже, жінко!» А він уже знає, що вона втече. «Ходім, каже, жінко, обдивимось: я тобі скажу — де на цибулю, де на моркву, де на петрушку!» А вона (теща) риде на голову... Дивиця — вже зять покривсь, як випряжиця, та борозною рачки... Прибігає до дому: — «Ото, мій старенький!» — «Що там, стара?» каже. — «Собача віра, каже, орала-орала и йісти не давала.» — А той уже зять приходить до плуга: «Ото, жінко, каже: де наша корова, що нема?» каже: — мабуть, утекла. — «Поганяй же, каже, до дому.»

Посилає зять свого наймита по тестя. «Просив, каже, дядько, щоб ви в гості прийіхали.» — Можна, каже, сину. — А стара каже: «не йідь, мій старенький, бо мною тіко на петрушку виорав, а тобою все поле зьоре.» — Та сількось, каже: я старий, мені однаково тягать той год! — Приїзжає він до зятя; зять його вгощає добре, — за тим, що він йому поступив пару коней, и за ним руч тягне. Угостив його добре; він крепко п'яний спав... Запріг пару коней, памостив соломи на віз, и поклав його и привіз його аж до його дому, посадив на присьпі. Виходить його баба рано; а він, що то п'яний крепко, то шия в його червона, а вона дума, що спортив, — наколотила сажі, тай маже йому шию, та взяла тай збудила його. А він кинувсь, тай каже: «де це я?» А вона каже: — Отак орали, що не знаєм и де ти!.. — Лапнеця за шию, та каже: «що це таке?» А вона каже: — то я тобі намазала, бо як я, каже, орала, то три неділі шия боліла, — то я знаю цю нужду, тай тобі намазала. — «А, матері твоїй, та твоєму батькові!... Я, каже, пив та гуляв, а орать не орав.»

(Записана въ Жаботинѣ, Чигиринскаго уѣзда, Кіевской губ., студентомъ Штангеймомъ.)

СВЕКОР И НЕВІСТКА.

От невістка поскидала пелюшки в куток, а свекор берещя за хліб, дак вона каже: «за хліб берешся, а пелюшок и не бачиш, що лежать!» Дак він виляє. А син пішов на панщину; а він до самого обіда ходив, да все каже: «пойти-б-то!» Син пришов из панщини, а він при йому и каже: «да пойти-б-то!» А син питає:—куди?—«Да пелюшок, каже, посилає мене невістка прать.» Дак син каже:—дак тобі хіба важко, чи що?—

(Записана въ Пирятинскомъ уѣздѣ, Полтавской губ.)

П А Р У В О К И Д І В Ч А Т А .

Ой—як улюблявся парень на дві дівки, да вибирав — котора вірнійша буде? У його пучка й не боліла, а він завъя-зав йійі да вишов на улицю, дай каже: «ой, дівчаточки, пучку рве! чи не має у вас из—за нигтей тіста? мині люде совітували: як найдете, дак загойця пучка. Дак одна шукала, шукала, и за нигтями шарила—дак немає; а друга каже: «ось, постой, я пошукаю.» Дай шарнула за лиכותь, да так жменю и витягла. Дак він узяв. дай каже: «А, спасибо тобі—дай Боже тобі здоровьечко, що ти мене порятовала!» да тогді годі тейі, да давай ту сватать.

(Записана тамъ-же.)

71.

ЧОЛОВІК И ЛИХА ЖІНКА. (*)

Був собі чоловік и жінка, та пішов чоловік орати, тай найшов гроши. От він їх забрав, тай привіз до дому, та каже до жінки: «от, бач, дав нам Бог щасця: я найшов гроши! деб то нам їх сховати добре?»—Справді найшов? — «Ажеж не дуру.»—Ну, то закопаймо в хаті під полом, то ніхто не вкраде. — «Добре,» чоловік каже. От вони и закопали гроши під полом. А далі чоловік и думає: «моя жінка не витерпить, щоб кому не сказати,—тра щось придумати.» От він бачить, що жінка взяла відра та пішла по воду, а він за гроши з під полу, тай закопав на току під стожком, а під полом и землю загладив, ниби и не ченав. Коли він вийде за ворота, а його жінка и стоить вже з кумою коло криниці, та вже и просить, щоб кума нікому не розказувала; а кума и божиця, що не скаже. Чоловік як це зачув, тай думає: «добре, що я гроши переховав, а то за того все село буде знати: в тей куми язик довгий!» От прийшла жінка до дому, а чоловік и каже: «підем в завтра в ліс, та назбіраємо риби: кажуть, що притхнувся ліс.»—Що ти це говориш? каже жінка: хіба риба буде в лісі без води?—«А вжеж буде: сама побачиш, як підемо.» -- Добре, добре,—побачу, бо ще цього з роду не бачила.—

От чоловік в досвіта встав та витрусив коша, що в вечері zostавив, та забрав рибу, та купив в корчмі у жидівок калачів, та ще, ідучи в ліс, надібав, що спав заяць,—він його вбив тай взяв з собою. Трохі побув в лісі, тай раненько вер-

пувся, щоб жінка и не знала, щи він ходив. От вони пообідали, а жінка и каже: «А що, чоловіче, ходім в ліс.»—Ходім.—От вони взяли коровкі, тай пішли. Коли вони ввійшли в ліс, стали шукати по лісу мов грибів—аж жінка и найшла щуку. «чи ти бач, чоловіче,—ажеж це щука!»—Ну, а вжеж щука! шукай більш, десь притхнулась.—От жінка найшла и другу, и третю, и окуня, и пліток, и гарної риби набрала, а все думає, що вона цього з роду не знала. А чоловік мовчить та смієцца з неї.—От вони виходять з ліса—аж на полі не величка груша росте. Коли глянуть—аж на ейі такого калачів, що страх! От жінка и закричала: «чи ти бачиш—калачі ростут на груші! ходім та нарвем до дому.» А чоловік и каже:—От и дурна: хйба ти не знаєш, що на груші тільки груші ростуть, а не калачі!—«А глянь же, а подивись: чи це не калачі».—Та калачі, але вони не ростуть на груші, а то, видно, сюдою йшла калачова туча, то и калачі zostалися. Ну, то все такі поберім йїх.» От чоловік струснув груші, жінка позбирала, тай прийшли до села. От чоловік став коло річкі, тай каже: «стій-но, жінко! я побачу, чи не впало що в кіш, що рано розтавив.»—Ну, иди, гляди,—жінка каже. От він побачив, тай витягає зайця. «А це що за чудо? заць у воді,»—жінка каже.—От и дурна! аже зайці бувають и в воді и в полі.—«Справді? а я й не знала...»

От вони прийшли до дому; жінка наварила вечерати, попорала коло печі, тай пішла по воду до сусіда, та таки довгенько забарилась: видно, все розказовала, що того дня бачила. Коли через тиждень стало все село говорити, що він знайшов гроши: то цей, то той питає його, а все кажуть: «я чув, що ти гроши найшов?» Він божицца, що—ні,—не вірать, тай годі. Аж прибігає жінка, тай каже: «чогось, чоловіче, по селу люде громадою ходять, та когось, мабуть, бьють, бо дуже кричить.»—От не дивись, та не слухай поганого,—каже чоловік.

А жінка и пристала до його: «скажи та скажи—що то?» От чоловік, щоб одчепицца и каже:—ото наш пан та покрав в гуменного ковбаси, то тепер його по селу водять та ковбасами б'ють, щоб більш не крав. — «Отож добре: нехай його б'ють, коли так!»

Коли через неділь дві—аж кличуть мужика до двора, та пан и питає: «чи правда, що він найшов гроши?» Мужик не признався; пан не вірить, — мужик божицца; а далі пан и каже: «ти не бреш, бо твоя жінка мені все розказала.» — Ей, вельможний пане! моя жінка несповна розуму, то вона чого и на світі нема нагородить. — «Так-то?» Пан каже: «закликать жінку!» От вона и прийшла, а пан и питає: «ну, тепер скажи йому в очи: коли-то він найшов гроши? Тільки кажи правду, бо буду бить: от вже, бач. и різкі принесли, а як все розкажеш за ладом, той волос тобі не спаде.» От жінка злякалась, тай каже:—правда, пане: найшов та закопав під полом у хаті.—«Колиж то тее було?» обіззався чоловік. Аж вона и каже: ото саме тоді, як ми в ліс ходили по рибу.—«Ще що далі скажеш?»—Еге, що! саме тоді, як ишла калачова туча, та ми назбирали цілу коробку калачів,—та ще як ишли до дому, то він витягнув з коша и зайця здорового... Що, неправда?—«Так в тебе все така правда? то є чого вірити! От нехай вельможний пан ййй не слухає: вона чорзнає—що плутає... Але, подумай-но добре та розкажеш ти ще: як то було и коли?»—А то, милостивий пане, як-то ви ходили з людьми по селу..—«А я чого ходив по селу?»—Коли—вибачайте, пане! але коли питаєте, то мушу сказати: ото тоді, як вас били ковбасами, що ви в гуменного в ночі поєрали....—«Ах, ти шельмо! як ти смієш тее говорить—на що брешеш? возьміть ей та дайте зо двацять: нехай чор-знає чого не бовтає!» Тут чоловік заступився: став пана просити, що його жінка не сповна розума. От пан таки и сам подумав, що чор-знає-що говорють, тай

пустив їх до дому. Але цілу хату сконали---шукали грошей, та нічого не нашли.

(Записана не подалеку Б'їлої Церкви, Васильовського уїзда, Кїевскої губ., передавъ И. П. Новицкій.)

72.

ХИТРИЙ ЧОЛОВІК.

Один чоловік найшов гроши, дай хитрує, як би поступить из жінкою, щоб вона кому не сказала, бо він знав, що жінки дуже не терп'ячи,—зараз розбрешуть, як тилько що почують. От він пойшов на двир, да з надвору и уносять єйце у хату. «Жінко! каже чоловік, увийшовши у хату,—отце як бачиш, я єйце изніс.» Жінка його, аж об себе ляпає—дивуецця, що чоловік єйце изніс. Послі того пойшов чоловік на базар, накупив там бублики, розвішав їх у ночі перед вивнами на лісі—на колках, дай каже жінці у ранці: «Жінко! ти не чула, що сю нич було?»—Ні, не чула! каже жінка; а щож там?—«Бублишна туча летіла; я тебе будив, да ти не чула. Ось ходим лишень на двир да подивимось, чи не зачепилась котора вязка.» Поншли. Дивляцця. Жінка дивуецця, що на лісі зачепились бублики,—думає, що се йїї сницця. «Збирай, жінко, щоб хто не побачив, да не сказав пану сотнику; бо йому як скаже хто про сі бублики, дає він звелить їх до себе при-нести.

Послі сего чоловік якось и каже жинці: «ось, жінко, инче буде куряча туна летить, дав ти зховайся у погреб,—я тебе

там накрию, а сам сховаюсь, куда сам знаю.» От, узяв зачинив жінку у погреб, да там и накрив їйї лубкомъ: на лубок посипав гречки, напускав туда курей; вони й давай клювать собі тую гречку; жінкаж сидить там, дай не поворухнеця вже. Поїли кури гречку, а чоловік и питає жінку: «чи ти, жінко, тут?» — Тут, да излякалась дуже. Що, пролетіла куряча туча? — «Пролетіла!» — Що ж, багато курей наловив? — «Еге! насилу свої вдержав!»

Не довго послі сего, чоловік ходив кудись, да, прийшовши до дому, и каже жінці: — отце, жінко, був я на базарі и шось там бачив, да боюсь тобі казать, щоб ти не сказала кому.» — Ні, не бойсь, не скажу. — «Бачив я, жінко як пана сотника водили по базару, начеплявши йому на шию потрохив за те, що у кражи поймали.» — Отце! чи можнаж то було сподівання сего од його! Дивно! —

Наробивши таких штук, чоловік на що хотів на те й тратив гроши тийї, що изнайшов, А жінка бачить, що чоловік їйї набрав десь, багато грошей, дай питає його: — де се ти грошей набрав, Ивано? — «Мовчи, жінко, да не кажи нікому: се я изнайшов їйх.» — Колиж се ти їйх изнайшов? чомуж ти мині й досі не сказав? — «Да за клопотами не вспів.» — Да колиж ти таки изнайшов, скажи мині тее время: — «А тоді, як ейце изніс, да тобі уніс; да тоді як бублишна туча летіла; да тоді, як летіла куряча туча, да ще й тоді, як пана сотника водили по базару.»

Жінка й мовчала, да не довго. Чоловік явось побив їйї, — от вона й побігла до сотника жаловаця. — Пане сотнику! я тобі шось хочу сказать. — «Кажі, кажі, молодичко!» одказує сотник. — Оттак, пане сотнику, мий чоловік изнайшов гроши, просив мене, щоб я нікому не казала, да тепер ище бить мене начав, — дак я отце прийшла тобі сказать. — «А! дає ось як, —

каже сотник. Ну, погуляй же тут, подожди; ось я за їм раз пошлю кого небудь.

Скоро прийшов и чоловік. Сотник и питає його: «чому се ти не кажеш мині, що гроши изнайшов? га?»—Ні, каже чоловік, грошей я пияких не находив. А ось я прийшов сказати, що моя жінка щось не при собі, мов.—«Еге! дак ось як закричала жінка: ти изнаходиш гроши, а жінка твоя дуріє!»—Да колиж я гроши изнайшов?—«А тоді, як ейце изніс,—забув?»—Ну, дивисяж сам, пане сотнику, що се вона каже?—Чи можнаж таки чоловіку ейце знести? я тобі казав, що вона щось не тее. — «Е, сякий—такий! А як к'уряча туча да дублишна летіли; ище й се може скажеш, що неправда?»—Вона, як сам, пане, бачиш, не при собі.—«Не при собі? А те забув, що ти ище и тоді гроши изнайшов, як пана сотника водили по базару, навишавши на шию потрохив йому? Ага! попавсь!»—Ну, пане, воли твоя—вона зовсім издуріла.—А сотник, почувши, що каже на його жінка, вилів їйї добре вибить, щоб не давала язика воли.—«Бач, жінко, що то значить не держать дурного свого язика на привязі,—сказав чоловік, як вернулись до дому.

(Записана въ м. Батуринѣ, Конотопскаго уѣзда, Черниговской губ., перепечатана изъ Черниговскихъ губ. Вѣдомостей 1860 г., № 15-й.)

73.

ТРИ ЗЛОДІІ:

КОНІН, АНТІН И ОПАНАС. (*)

Був-то такий Конін, та ходив красти коней; Антін знав об цім, а Опанас и той пристав до нас. Крали вони год и три, а може й білш, тай нагляділи у водного пана дорогу шубу и скриню грошей. Конін їм каже: «хлопці! а вкрадьмо оту шубу, що висить за дверима, и гроші, що під нею, закопани.» Хлопці кажуть:—добре.—И украли. Конін каже: Ну, тепер ділицця.» Грішмиж вони поділились, а шубою ні. Конін каже: «нехай мені буде шуба, а вам по рукаву и комирь,—бо так як я вкрав.» А вони кажуть:—нехай лучче тобі буде комир и рукава.—Конін каже: «я так не хочу; а знаєте що: ходім лучче до того пана, що ми в його украли,—він нас розсудить.» Ті йому кажуть:—як же ми підем, коли ми в його и украли? —То що?» Конін каже: «от-же, ходім.»

Ото прийшли до панової хати. Конін їм каже: «станьте ви під вікном, тай слухайте, що пан буде казати, а я піду до його у хату та буду просить —нехай він нас розсудить.» А в того пана та був малчик, що як пан лягає спать, то він йому каже байки доти, поки пан не засне.—Ото Конін увійшов у хату, зопхнув малчика з ліжка, а сам сів на його місті. Коли це —пан прокидаєцця, тай торкає того Конона, тай каже: «мальчик, бай байки!» Конін—про себе, як-то вони крали коні: «тай нагляділи, пане, що в одного пана висіла шуба и гроші були закопані під шубою,—так як-би от и у вас, пане, Ото украли вони ту шубу и гроші; грішми вони поділились, а

шубою — ні. Конін каже: «нехай мені буде шуба, а вам поодрізую рукави и комирь;» а вони так не хотять—кажуть:—нехай лучче тобі буде комирь и рукави, а нам шуба.—Еге, папе: нехай тому буде шуба, хто взяв? «А пан каже:—А вжеж так. —Ото Конің молов язиком, поки пан заснув, — послі вийшов на двір до їх, тай каже: «чули, що пан казав, що шуба тому буде, хто украв?» А вони кажуть:—Ну, то бери собі шубу, а нам давай рукави и комирь.

Конін ще довго послі того крав з ними, а послі каже: «уже мені очортіло красти, піду лучче хазяйїнувати.» Оженивсь собі гарненько и хазяйїнує.—Антін и Опанас ще послі того довго грали, а послі кажуть:—а ходім побачим, як товариш наш хазяйїнує; як шо добре, той ми будем хазяйїнувать.—Прийшли до його господи, тай не застали його дома, кілки застали його жінку, тай питаюцця ей: «а де Конін?» Вона їм каже:—немає, пішов зароблять грошей.—Там стали розпитувацця жінки: як йому живецця, та розглядають по хаті—чи багатий він. Послі того, вийшли у сїни, тай там роздивляюця. Один задер голову у гору, тай каже йому: «свербить, брате, борода у мене!» показує на бороду. А він нагладів, там сало висіло на бантині зашите у здору. А той йому каже:—нехай прийдем у вечері, та підголим.—Та вже як виходили из сіней, тай кажуть його жінці: «скажиж, жінко, Кобонові, як прийде, шо були його товариші, и—може—ще коли небудь прийдуть.» Це сказали, тай пішли.

Приходить у вечері Конін из заробітків; жінка йому розказала, шо були його товариші и бідувались, що не застали його дома. Він ей питаецця: «то вони нічого не говорили сами до себе?»—Ба, ні! жінка каже:—вони у сінцх роздивлялись довго, а послі задрав голову та чухає бороду, тай каже до другого:—ото свербить борода! А той йому каже:—прийдем у вечері, та підголим.—Тоді Конін їй и каже:—«изніми, сучого

сина дочко, сало, вони його підголять, а там повісь сито, кілки обкутай у тряпку.» Ото вона так и зробила.

Коли це, в ночі приходять вони, та один и лізе на хату: продер стріху та и лапає в те місце, де сало висіло. Коли налапає сито, та — дума—що, може, там далі воно висить; начав шукать... А той йому каже: «кидай його уже до долу.» А цей, що на хаті, каже йому:—це сито!—А той з долу кричить; «та чорт його бери, що сите будем по-трошку у вашу видасть.» Цей йому знов каже:—та це, брате, сито.—А той, що на землі, каже: «ото який ти дурний?! де ти бачив, щоб сало та не було сите! кидай лишень—будем по трошку їсти.—Той йому знов каже: «та це—сито!» А цей:—та чорт його бери, що сите,—кидай!—Той кинув йому межи очі. Оцей обглядив, тай каже:—ото сукин син догадався! Ну, злазь, брате, ми в його таки украдем.—Пішли тихенько у хату, тай нюхають: чи не смердить де небудь. Стали лапати на лаві и послі на полу,—не найдуть.—Ото Антін питаєця жіночим голосом Конона: «чоловіче, чоловіче! де сало?» А Конін каже:—отам же у головах.—Той за те сало, та с хати—и пішли на своє місце.

Коли це—прокидаєця Конін: лап-лап—нема сала, тай питаєця жінки: «жінко, де ти діла сало?» А вона йому каже:—яж не брала.—«Аже ти, питалась мене—де сало?» А вона каже:—ні!—«Еге, то це украли ті сало! Ну, сиди ж, жінко, дома, а я піду їх дожену и одніму сало.» Приходить у те місце, де вони часто збирались; там, на тім місці, було кладовище и коло того місця ліс не далечко стояв. Приходить він сюди,—коли чує—аж вони тут заходяця топить: один начав огонь кресать. Конін лізе задом до них. Той кресе огонь, тай каже: «тут десь наші дядько та дядина.» То як кресне, то цей все ближче підлазить. Коли той дивиця—аж шось голе до його лізе,—тай каже другому: «Ось на ти, бра-

те, креши.» Цей узяв кресало, начав кресать. Коли дивиця—аж шось голе лізе; він же не пізнав, шо то Конін лізе, тай каже цьому: «це шось лякає—утікаймо!» Кидають усе—и дай утікати. Прибігли аж у місто, та Антін йому каже:—ото нас, брате, Конін лякав,—пропало уже сало!—Коли прийшли на те місце—аж уже сала и немає; бо тоді Конін за сало, та драла до дому, як вони побігли у ліс.

А ці тут рядяця: «ходім брате,—ми його доженем.» «Один побіг у перед, зав'язав хусткою голову, випустив конопів скот из загороди; скот пішов у город, а цей, шо зав'язав голову хусткою, тає гониця за скотом,—та аж кріз плач говорить жіночим голосом: «гей! шоб ти йому видохла, сучого сина худобо!» Коли це нагодився из салом Конін, тай питаецця його:—шо це ти, жінко, за скотом гонисся?—А вона йому каже: «де тебе чорт посить! він пішов за салом.... мені гордини жальніше, як твого сала!» А Конін йому каже:—цить, жінко, я скот зажену, а ти на сало неси у хату.—Той сало у руки, та од його. Коли це, Конін загнав скот, тай приходить у хату—питаецця жінки: «жінко, а де сало?» А жінка з просоння каже:—яке сало? хибаж ти мені дав?!—«О! а як ти скот вигонила из города...»—Одчепись, я спала,—я цього ничого и не знаю,—жінка йому сказала. Тоді Конін подумав:—оце вони знов, сукини сини, украли! та за ними.—Коли чує—аж вони у гарбузах плутаюця, шукають дороги, та один одному говорить: «я тут посижу з салом, а ти пошукай дороги.» Коли це, Конін приходить до того, шо з салом сидить, тай каже йому:—а йди ще ти шукать дороги, а я постережу сала.—Той йому и отдав сало, а сам пішов шукать шляху. (Він и не знав, шо то Конін йому говорив—дай сало). Конін за сало, тай пішов у хату, тай думає: вони изнов прийдуть за салом,—тай положив його коло вікна, а сам узяв качалку, ту шо сорочки качають, тай сів коло сала: дожидає поки вони прийдуть.

А ці ходили-ходили по гарбузах, а послі як зійшлись до

купи—так и вдарились лобами, тоді один одному каже: «о! що це ти шукаєш дороги, а сало в тебе?»—Ба, ні! яж тобі отдав,—каже Опанас. «О! волиж ти мені отдав?» каже Антін.—То цез знов Конін узяв; ходім изнов до його, до хати, може, та-би украдем.—Прийшли до хати, тай нюхають по під вікнами: чи не смердить де небудь сало; тай нанюхали, що коло вікна близько лежить. Ото Опанас каже: «то то знать тут коло вікна близько лежить.» Тай одчиняє квартиру. Устромив руку, тай намацав; а потім каже Антону: «а дай ножа, то можна буде урізати трохи.» Кілки шо начав різати,—той як ударить його качалкою по руці! цей так тихенько приймає руку, тай каже цьому, шо стоїть коло його: «я трохи урізав, на ще ти ножа, тай ти уріж собі, та тоді підем уже.» Цей за ніж, та туди—так рукою достягас сала. Конін и цьому урізав так, шо чуть руки не перебив. Тоді Антін каже Опанасу: «ти, сучій сину, не признаєся, шо тебе удрав по руці добре! та хотів, щоб таки и мене удрав. Ну, тай удрав вражій син!» А Конін так смієцця за вікном у хаті, тай каже їм: «И-и, сучі сини! хотіли и у мене украсти... Йдіть у хату, я вам дам попойіс-ти, та с цим и підете.» Потім жінку збудив, загадав їй нап-рягти сала їм; вони найілись добре; дав їм ище и надорогу трохи, тай каже: «идіть же, та білш не крадьте у злодія! Вони розпрощалися з ним, тай пішли у світа,

(Записана въ Уманскомъ уѣздѣ, Кіевской губ., передалъ А. Петруняка.)

ТРИ БРАТИ:

КОНІН, АНТІН И УЛАС.

Як було собі три брати: один Конон, — тай пішов красти коней; другий Антін—и той пошов за тим; третій брат Улас —п'ятий день як шукає вас (да то братив тих.) Изиплися, поїшли до одного поміщика коней красти. Узяли пару коней с конюшні и вивели в ярманок продавать. Тут и сказали пану тому, шо такий-то злодійи єсть. Він поїхав на ярманок и поймав їх: «шо ви, говорить, лошаді вкрали?»—Украли, говорять. «Як-же так украли, дай.....»—Ми, говорять, можем украсти, дак и вкрали.—«Се в мене, говорить, єсть у вамбарі платте празникове, дак ви, можете покрасти?» каже:—покрадем.—Як узав: «Єжели ви покрадете, дак вам будуть и лошаді, а єжели не покрадете, дак вам и голова долой!»

Наставляв той пан сторожів дванадцять у двері—и приказав строго, шо «будуть красти из анбарів Конін, и Антін и Улас.» Вони пришли. Перед двором горох у копицах. Конін підліз под копицю, и приніс тую копицю на собі аж у двир у самий и людей потуманив, так шо поснули усі; а сам одимкнув имбар и повиносил сало.—У його дванадцять пар собак (у того поміщика), він понагодовував салом усіх, повиносил ночви и поналивав из инбару и из бочок водки у ночви. Собаки, після сала, давай пить водку (сало солоне). Качались, качались—поснули собаки. Він узав, пощипляв за хвости и через баркани поперекидав усіх, сам забрав тийі плаття и поніс до тих, до братив до своїх, и стали ділицця ним, и завели(сь) спорицця: той хоче, щоб тому більше, а той—щоб тому.—Він и сказав (Конін) пойти до пана: «нехай він нас розсу-

дять: кому воно впаде більше—чи тому впаде більше, що котрий украв, чи тому, що котрі сиділи перед двором?»

Прийшов у двір Конін; сторожі сплять: туму наслав на їх; собаки на баркані висять; він увійшов у комнати—свіча горить и пан спить! Той и мальчик у головах у пана сидить байки бає. И він на мальчика на того сон накинув; він мальчика переніс; положив у другім місті; сам сів у пана в головах. Пан прокинувся, не взяв, що мальчик,—загадує йому: «чом байок не баєш?» Він каже: «да я неможко задрімав—ото, говорить, и приснилось міні, що: було собі три брати—Конін, и Улас и Антін, и вони в одного поміщика украли три жупани, и, говорить, радяцця прийти до того пана: кому вони принадлежать: ті сиділи під двором,—а в того пана горох у копицях перед двором...» Пан каже:—так як у мене?—Каже:—так, як у вас, а может и в вас.—Конон підліз під копицю и ввійшов під тисю копицею аж у двір и на людей сон накинув. Ти люде послули, из имбара сало повиносил, собак понагодовував,—и в його дванадцять пар собак, у того пана... Той пан каже:—так, як и в мене?—Каже: «так, як и в вас, а может и в вас.» И повиносил и понапоював собак водкою, и в того пана, говорить, двір дошками обгорожений. Собаки понапивались,—качались, послули; він узяв поциплював за хвосты, поперекидав через баркан усіх. Він забрав ті жупани з имбара, и завелись спорицця ті злодії, що кому більше впадає: чи тим, котрі сиділи перед двором, чи—котрий украв?» Пан судить так:—що більше тому упадає, котрий крав.

Оглядицця пан, уранці вставши, аж він судив, у його й покрали. Він вийхав до їх изнов. «ти, говорить, Конін, покрав жупани?» Каже:—я, пане!—«Дак се в мене и кольце таке, що стоить п'ятьсот рублей, дак ти можеш украсти?»—Можу.—Лягають спать, а він перебрався дівкою (Конон). Пан ссинув кольце те и отдає декею схоронить; а той и підгладів.

Полягли спать. Він ніччю підійшов, увишов у комнати, одим-
кнув шкатулку, забрав те кільце,—пошов.

Вийіжає пан, по утру оглядівся, що нема кільця.—вийі-
хав до його: «ти, Конон, кільце вкрав?»—Я, говорить, пане!
—«Ти, говорить, вор такий, що можеш у мене и бариню вера-
сти?» Кажє:—можу.—«Ежели ти вкрадеш бариню, дак я тобі
подарую все тее, ежелиб ти бариню тильки вернув.» И роспи-
сались так.—Прийшла ноч; лягає пан спать и бариню кладе
коло себе и прив'язав йійі чим—там—чи рушником яким, чи...
до себе. Він підтіхав ноччю. Тут сторожі усюди сторожать: и
на воротах усюди сторожі, и биля комнат сторожі. Він сон
накинув на йіх,—поснули всі; він колодку найшов, войшов у
комнати: спить пан и бариня. Він не чув, як Конон бариню
одв'язав, биля пана колодку положив и прив'язав, а бариню
забрав: бариня и спала и нечула. Він забрав бариню, вийіхав
куди-то в свій ліс, положив спать; вона там спала до світа.
Пан прокинувся—аж украв Конон бариню,—дак скільки коней
покрав у його, так той подарував усьо, тильки бариню забрав.

(Записана въ Пирятинскомъ уѣздѣ, Полтавской губ.)

75.

БАСАРАВСЬКИЙ РАЗВОЙНИК.

Ото в еден раз, три парубки пішли на Басарабію зароб-
лять, и там робили цілу зіму благополучно. Настало літо. Вони
зрадувались, що Боже літечко настало: лекше буде робити.
Ото, щось послі того, пройшло місяць, а може й ще більше.

Ото в еден день, послі роботи, взяли вони по куску хлі-

ба, тай пішли до кирниці полудно(ва)ти, бо в їх був чарствий хліб,—через то, що вони були на своїй харчі. Як прийшли вони туди до кирниці, стали полудновати—и хліб умочати у воду. Аж тут вони дивляця: щось шелестить тросником; а в їх и в душі походило—и хліб не лізе в пельку. Тут дивляця вони в тросник—щось ище гірше шелестить,—вони ще гірше полякались. Тут дивляця—аж виходить кацап и за ним великий-превеличайший собака. Тут вони и незнають що робити. Той кацап иде прямо до їх. Як прийшов він до їх и крикнув: «здрастуйте, ребята!»—здоров, здоров, - крикнули хлопці. Просим полудноти! — сказали вони. Та як казали, то так наче через сон. Розбойник сказав: «полудноти? нехай Бог благословить вам.» Вони сказали:—спасибі, спасибі, добрий дядюшка!—Той розбойник сказав їм одно слово-хлопцям: «ну, хлопці, полудноти, то, може, трохи погуляємо в тісній баби!»—Добре, крикнули хлопці:—добре!—тай стали скоріше полудноти. Пополудноли вони, стали гуляти в тісній баби. Розбойник сів протів їх, а вони коло верби—и операюця об вербу и гуляють в тісній баби. От розбойник став, так став пильно дивитись на їх, тай той не досидів коло верби. Той не промах: став дивитися на його... Коли став луче приглядатися до його: коли тут—він виймає два ножі. Він злякався так, що и слова не промовить. Розбойник виняв ножі, тай одного и другого ударив під бік ножем,—так вони и захарчали. А той став у його проситися, щоб він його хоч пустив на світ. А розбойник сказав земляку: «не бійся, ти будеш моїм, братом за те, що ти не погубив мене и(з) світа: як ти дививсь на мене, як я виймав ножа, то ти не взяв мене за руки; а то як-би ти мене тоді взяв за руки, то я був-би пропав; а так—ти будеш моїм рідним братом.»—Ну, добре,—сказав земляк. Розбойник взяв одного парубка, а земляк взяв другого парубка, тай потягнули в тросник, а сами пішли до хати розбойника,

Ото вони убивали людей, обдирали й різали. Ото, такий вірний став земляк розбойнику, що немає десь найвірнішого в городі и в світі. Ото розбойник полюбив його за те и розказав, де в його гроші лежать—именне все. Ото вони проплили цілих п'ять років. Ото настав шостий рік. Розбойник отерив йому, котрого числа його именини. Ото вони пішли в містечко и почали все купляти, що треба на именини їм. И покупали вони всього: горілки, вина, вишняку, пива, меду, и там всего.

От розбойник и сказав йому, що «як отпразнуємо, то підем до мене до дому, и там будем у мене гулять и пить, и будеш считатися моїм братом, и там у мене ище є два брати.» А мужик—смиє собі:—що як піду до його до дому, то він мене заріже?—Накупували вони вина всякого, и стали пити да гуляти. Той мужик взяв собі в голову не пити горілки: випив тільки першу чарку, а то все в рукав виливає,—так, що не замітить розбойник. Ото розбойник упився и розіклався, тай заснув. Той земляк довго думав: чи зарізати, чи ні? А потім роздумав: взяв свого ножа, тай зарізав його—він так и захарчав... Тай сказав, ще: «маєш ти щастя: догадався, що робити!» Мужик той послі заволік його в тросник, а сам набрав грошей, тай пішов до дому, и там оженився, и розказав в селі: хто буде ходити на Басарабию, той буде проклят трижди анахтима!

(Записана въ Васильковскомъ уѣздѣ, Кіевской губ.)

ПАНСЬКИЙ МУЖИК

и

РОЗБОЙНИК.

В один раз, мужик поїхав в Київ з гусьми и з курчатами. Приїхав він до копитана и оддав кури и гуси копитану. Як йїхав назад він из Київїва, в лісі коло берези став полудновати. Коли дивиця — йде розбойник из собакою. Приїшов до нього и каже йому: «здоров!» — Здоров. — «Полуднуй скоріще, — полуднуй, та поборимось.» — Добре, — каже грицько. Грицькові и в пельку хліб не лізе. Ото Грицько отдав собаці; собака изїїв хліб. Кацап став кричати на Грицька: «на що ти даєш йому хліб? ти знаєш — він в тебе не просить хліба, а він должен знати свого хазяена.» А Грицько каже кацапові: — а як мені в пельку не поліз, то я и о(д)дав собаці. — «Ну, нічого,» сказав кацап Грицьку: — «давай поборимось.» — Давай, — крикнув Грицько. Тай стали боротися. — Грицько перший раз подався кацапові, а другий раз не подався. Кацап каже: «давай ище раз поборимось!» — Давай, каже Грицько, поборимось. — Стали боротися с кацапом. Грицько подаєця. Як Грицько подався, тоді кацап давай из халяви ножа виймати. Як Грицько побачив, що кацап виймає ножа, тай викрутився. Кацап став кричати на собаку: «возьми, рабчик, його!» Рабчик не бере. Грицько став собі кричати: — Рабчик! возьми кацапа. — Рабчик взяв кацапа, тай задушив. Грицько тоді взяв за коні, тай поїхав до дому.

Приїхав в едно село, дивиця — кацапка кричить: «Рабчик, поїди сюди! Рабчик!.. певне кацап пропав... Отож хтось наживецця!» Тоді Грицько смикнув в чом діло, тай вернуся,

та по за селом, тай прийїхав до кацапа: обшукав його, тай найшов п'ятсот тисяч, тай, послї того, поїхав до дому, а собака за ним. И той собака в його був п'ятдесят год, поки хазяен и умер; а як умер хазяен, то собака не знати де поділася.

(Записана тамъ-же.)

77.

Р О З В О Й Н И К И.

В еднім хуторі жив дуже богатий чоловік; він мав собі дочку дуже гарну. В еден раз, на самі заговіни, батько и мати поїхали в гості до родичів, а дочка осталась в дома на хазяйстві. Як у лісі була хата, то вона боялась сама ночувати, и пішла в село, щоб собі закликати дівчат, для смілости, и привела собі десять дівок, щоб не боятись. А в тім лісі жили розбойники и давго нахвалялись батька йїї обкрасти, та не можна було. Здумали вони саме на заговіни піти до його, тай над вечір пішли. (Йїх було всіх сім). Так як увечері на заговіни, то йїм не було часу в хаті сидіти: една дівка пішла корови доїти, а друга за дровами,—так и поросходились всі. А розбойники пішли в хату: шість сіло на горі, а еден сів під полом..

Дівчата наварили вечерати, принесли горілки, тай хотіли сидати вечерати. От, една дівка заглянула під піч за коцюбою, тай побачила розбойника, тай злякалась, и начала говорити своїм дівчатам. Дівчата полякались и кажуть една до другої:

«тра нам щось думати!» И начали говорити хазяйці. А хазяйка каже:—то щось так тобі! сідаймо вечерати. — Тай сіли вечерати: чужі дівчата сіли с краю, а хазяйку посадили на покуті, тай вечерають. А разбойник вилізає с під полу. Як побачили дівчота, що він вилізає с під полу, до давай втікати до дому. А хазяйка не встигла втекти з ними. Тоді разбойник почав кликати своїх товаришів. Вони позлазили з гори, посідали за стіл и почали вечерати. Вечерали, що Бог приказав. їм. Стала дівка подавати їм вареники, тай без масла. Дівка каже: «почикайте, хлопці, а піду візьму масла до вареників.» Разбойники кажуть:—не треба, ми й так иззімо,—Дівка почала говорити: «як таки можна—заговіни, а їсти вареники без масла! так таки нам не приходитьця.» Довго вони не пускали ей, щоб вона не втекла. Вона каже: «я не втечу, не бійтесь!» Взяла ложку, миску и свічку, и пішла в комору, тай заперлась.

Свічка горить в коморі, а вона взяла косу и стала на дверях с косою. Разбойники чикають, тай чикають ей, покіль вона принесе масло. И поїли разбойники вареники—немає дівки з маслом. Пішли вони дівки шукати до комори, дивляцця—свічка горить в коморі. Самий головний, атаман їх,—(в дверях була дірка, де ключа сажати),—отаман хотів отперти комору пальцем, а дівка одрубала йому пальця. Росердились разбойники на нейі—давай підкопуватись. Підкопались разбойники під комору, отаман и каже разбойникам: «лізьте в комору!» Поліз еден разбойник—вона йому оттяла голову и витягнула його до себе; а це и другий—вона так и другому зробила—и всім, Отаман їх остався, и побоявся лізти в комору, и поїхав до дому, и розказав батькові, що сини його побиті; батько дуже росердився на багача.

Прийїхав багач на третій день до дому, дивицця—двері одчинені, комора підкопана, дочки немає... Батько заплакав и

пішов до комори обдивитись, що вкрали. Став двері одбивати, дочка начала кричати: «хто такий?» Батько обізвався: — то я, дочко.—Дочка очинила комору й стала розказувати, як було; батько заплакав, тай так пройшло.

Через год найіхали розбойники сватати дочку багача. Дочка пізнала розбойників и начала батьку говорити: «це ті розбойники, которі хотіли убити.» Батько невірить дочці—як таки можна що це вони! бачиш, дочко, як вони багато прийіхали—шестерею, хвайтоном.—Невірить батько, каже до дочки: —йди за його.—Дочка пішла за його: тут вони повінчались, беруща хати. Тут розбойники запрягли свої коні, сіли, взяли жінеу и поїхали, а батько так остався в дома.

Розбойники прийіхали до дому, прикували дівку и кажуть: «ти та дочка, що нашу братию погубила,—почикай, ми тобі дамо в завтра!» Сказали розбойники наймички свої, щоб вона носила воду в казан. Наймичка сказала, «пустіть мені дівку, бо мені дуже тяжко тягнути воду.» Розбойники пустили дівку. Наймичка начала говорити дівці: «знаеш на віщо ми будем носити воду?» Дівка каже: —не знаю.—Тоді наймичка каже: «ого тебе будуть варити; коли хочеш жити, то от стойіть коло колодязя пеньок, то вбери його за себе, а сама тікай до дому.» Вона так и зробила, а сама стала втікати, и догнала чумаків —из рибою ишли—и заховалась під рибу.

Розбойник питаєцця наймички: «де дівка?» Наймичка каже: —он, стойіть коло вирниці.—Розбойник начав кричати: «йди до хати!» А пеньок не слуха розбойника. Розбойник прибіг до пенька, вхвativ за хустку, дивицця—пеньок а ні слова! Тоді розбойник сів на коня и почав доганяти дівку. Догнав чумаків и начав питатись: «чи не бачили дівки?» Чумаки кажуть: —не бачили.—Розбойник вернувся до дому, а дочка таки заховалась.

Розбойник став під одним дубом и начав стреляти на ду-

би: думає, що вона де сидить на дубові,—тай як раз попав ей в ногу. Кров стала капати, а розбойник каже сам до себе: «от, Божа роса падає!» тай поїхав до дому. А дочка втекла до дому, тай сіла на горі. Тут незабаром идуть розбойники и стукають у вікно: «очини, тату!» Батько очинив. «Здрастуйте!» —А чого, мойі діти, прийіхали?—Розбойник каже: «дочка, та-ту, втекла вчора в вечері.» Батько нічого не каже, став приймати сина. Мати чогось вийшла до комори; дочка обзиваєцця: «мамо! я—ось!» Мати обзиваєцця: —то ти, дочко?—«я, мамо.» —Де ти взялась, дочко?—Дочка розказала матері, як из нею було, а мати —батькові.—Батько каже своїй жінці «ти угощай їх, а я побіжу в село, візьму козаків.» Жінка:—добре! Батько побіг у село, взяв полк козаків и привів до себе. Козаки оступили хату. Батько каже до своєї дочки: «злізай дочко йди до хати!» Тільки вийшла до хати, а розбойник до неї—хотів убити. Тут побачили козаки, взяли розбойника и отпранили в тюрму, а дочка осталась у дома.

(Записана тамъ же.)

78.

МОРСЬКИЙ РОЗБОЙНИК.

Було собі два брати: один звався Хведір, а другий Яким. И то того Якіма в москалі брали, а він утік из дому, щоб яє у москалі не взяли. (Бо тоді ще можна було ховацця. Кажуть так було: яє утіка та не знайшли, той прав: вже на в послі не возьмуть). От він яє пішов, хто його знає куди, так

що й брат його Хведір не знає, де він. Вже й набір минув и вже скільки років пройшло, а його все не чуто того Якіма.

Ото цей Хведір жив-жив дома сам, да вже як дуже скупив, то тоді надумавсь пойти пошукать брата, щоб хоть побачицця да взнать—чи він є хоть на світі живий, чи нема? Да як зачав ити, та пішов аж у Кримську область, бо він знав, що все туди найбільш було втікають. От він як прийшов туди, зачав там шукать, да якось скоро и найшов. Ото вони там собі поздоровкались,—радіють, що' побачились, говорять про все: як которий хазайінує. Цей Хведір розказує, що «пара воліків єсть и овечят трохи.» А потім давай Якіма розпитувать, як живе. А Яким каже: «а я, брате, так—як бач! Оце тобі все хазайство, що на мені. Тут не тільки я один, а тут нас єсть чоловіка більш як двадцять,—такі собі бурлаки!» — Дак як же ви живете: чим же ви живитеся?—поспитав його Хведір. А він и каже: «ось ходім, брате, я тобі покажу.» Тай пішли до моря, бо він жив над самим морем.—Ото прийшли до моря,—там човен на березі стояв,—а Яким каже: «сідай в човен.» От він сів з ним и поїхали скрізь морем.

Одїїхали од берега так як верстов з десять; коли дивицця той Хведір—аж навпроти так гребе, так гребе, що страх, човном,—и прямо до них. Скоро зрівнявсь из ними, зараз поздоровкавсь из тимъ братом Якимом, и говорить не понашому, а брат Яким говорить из ним теж не понашому. (бо вже годів скільки, як він живе там, то наловчивсь чужої мови). Ото брат поговорив-поговорив з ним, а потім той виймає гроші, одщитує таки чимало грошей и дає брату Якіму; після того подає тому брату віревку и перелазить сам у човен; а тоді боруть того Хведора у двох из братом, в'язуть. Изв'язали його, так що йому неможна й поворухнуцця,—перекинули в той човен, попрощались и розїїхались: брат поїхав назад, а цей и собі из відтіля поїхав.

От лежить той Хведір, тай думає: «щож тепер я буду робить у світі Божому, що це мене брат продав якомусь чужоземцю?» А той везе його скрізь морем, хто його зна й куди, та ще и швидко. Коли так як через півгодини—щось из ружжя як трахнуло, тай убило того чужоземця—так и перевернувся у човні! лежить він не живий. Аж ось — дивиця: приїжає той брат Яким; взяв зараз свого брата розв'язав швиденько, а тоді того вбитого як зачав обшукувати—до щось пятьдесят тисяч найшов карбованців; а тоді посидали у свій човен и поїхали назад. Да тоді брат и питає у брата: «А що, брате, бачив, як я живу? и с чого я хліб їм? Оцеж я, каже, тобі показав: бач, тебе взяв продав, а потім сам зайіхав из другого боку та його вбив из ружжя, а гроші він забрав. Наж тобі, каже, п'ятьдесят тисяч, та йди до дому хазайінуї из жінкою, а я вже тут буду бурлакувати.» Тоді той взяв гроші, попрощавсь із братом своїм Якимом, тай до дому пішов. Прийшов до дому, да так розжився из тих грошей, що у дорогу посилає.

(Записана вь Полтавѣ, на Кабишанахъ).

79.

ПЕРЕКОТИПОЛЕ.

Два парубки ходили на Басарабію заробляти грошей, и одного літа заробили по двадцять карбованьців, тай идуть уже до дому. А один був дужчий од того другого тай думає собі:

«А ну, убію його и візьму отті двадцять карбованьців, то буде уже сорок.» Дай каже своєму товаришові: «ходім, брате, осядою: ту є слоботка, а в тій слободці єсть люде мені знавомі» Той и послухав його. Зайшли вони в один яр, такий що вілки небо та земля. Так тоді цей парубок и каже: «оттепер я тебе зарижу,» — тай почав душити. А той каже: — подожди, пане брате, хоч попрощаюсь. — А цей каже: «с ким же ти, прескурвий сину, будеш прощацца, — що тут нікого и немає?» А той таки просить його: — не ріж, я на час попрощаюсь. — Ото цей дав йому підвестись; він підводицца, — коли це — ко-тицца перекотиполе; так він тоді каже: «прощай, перекотиполе! та гляди: будеш мені свідок.» Ото и сказав це, тай ліг на землі; а той наче трошки злякався, а потім думає собі: «чого мені бояцца? він до бур'янини говорив... И вже вона кому скаже!» Ото и зарізав; узяв у його ті двадцять карбованьців и иде до дому.

Приходить до дому; тут стали його питацца: «а той же де парубок, що с тобою туди ходив?» Він каже: — остався там — каже: немаю чого до дому спішити, — лучче останусь, то може, ще що зароблю. — Ото це сказав, а вони йому и повірили. Ото цей парубок у м'ясниці оженився; потім на святках поїхав из жінкою до її батька. Йдуть вони полем, аж ко-тицца перекотиполе! Він побачив його, зараз и здумав те, що той прощався из перекотилополем, тай засміявся; а жінка и начала його допитувацца: «чого ти засміявся, чоловіче?» Він каже: — так собі. — Ото вона як, пречипилась до його: «Скажи таки, чоловіче! хіба я кому скажу...» Він собі думає: хіба жінка кому небудь скаже? тай розказав, що то він зарізав того парубка. А жінка и начала бояцца його — думає: «як заріже и мене коли небудь!» — Приїхали до її батька, там прийняли їх так, як треба. Ото цей чоловік тут и упивсь добре, тай почав жінку бити; а жінка и не вимовчала, тай каже: «а, сльий-та-

кий сину! ти зарізав того парубка, що с тобою ходив зароблять,—то ти хочеш и мене зарізати!» А батько зараз став питать йїї,—як це було, дочко?—Вона и розказала, що так и так було: «він зарізав парубка за двадцять карбованців.» Тоді зараз його звязали, та обьявили у стан, а там уже и отдали на Сібір.

(Записана въ Уманскомъ уѣздѣ, Кіевской губ., передалъ А. Петруняка.)

80.

ЗАРІЗАНА ЖІНКА.

Була собі жінка, та оддала дочку на чуже село. Така багата та дочка, та иде полями та житами до матері в гості. А вона була вагітна; йїї в дома не пускали—казали: «не йди одна, бо далеко, — сама не виривайся!» Аж вона йде—аж здибає два діди: йіден сліпий, а другий видющий. От узали та пропустили йїї від себе трохи, тай стали, тай радяцця обидва діди—кажуть: «Візьмім ми йїї заріжем у житі и подивімся—як у неї дитина лежить: чи до гори ногами, чи головою?» Догнали йїї тай зарізали ту молодицю и поздирали з неї до рогі коралі, и бекешу, и все гарне убранье: и чоботи червоні, и спідницю, и хустку, да взяли да распорол иїй живота геть—и дивились: як у неї дитина лежить. Подивились, тай покїнули, а те все забрали. (До низу головою, а до гори ніжками). Тай прийшли у те село саме, що вона пішла до свого

батька в гості,—та там походили у тім селі, тай потрапили як-раз на єї батька,—дай попросились почувати: «ми не будем у хаті почувати, підем на двір: аби в облеці.»

От вони переночували у єї батька у клуні. Ті діди и говоруть: «закопаймо ми сю одежу у сій клуні,—пехай вона закопана буде.» Та закопали на тій порі у тій клуні під сохою. А тут вже розрух зробився: шукають ті молодиці: порозбігалися скрізь, якою вона дорогою йшла, тай найшли йїї у житі. Привезли до дому, нарадили уже ховати. Плаче мати: «доню моя. голубко моя! Яку тобі Бог смерть дав на дорозі...» Аж приходить знахарка на похорон. Зачали йїї просити, щоб вона ворожила: хто йїї таку смерть зробив? От вона роскинула карти, тай каже: «е у вас люде ті, що почували? И в вас ті люде почували: отті-то люде вашу дочку зарізали,—яке було на нейі убрання, то идіть до клуні и шукайте його під сохою, и як знайдете, заставте тих людей, щоб откопали.»

Привели тіх дідив, та кажуть: «откопайте нам, дідусю, то, що тут у землі закопано.» Їє сказали откопувати тим дідам—так и полилась з них кров ротом и носом: бо вже гріх! Забили йїх у диби,—як зачали питати, як зачали питати; а вони кажуть: «ми зарізали йїї—дивились: як у нейі дитина лежить.» (Вже старі, зостарілися—и свої, може, були, а не знали, як дитина в жінці лежить!) Взяли тіх дідив тай спалили в бочках, а дочку поховали.

(Записана въ Немировѣ, Брацлавскаго уѣзда, Подольской губ., передалъ А. Петруняка.)

81.

ВІРНИЙ КРЕПАК.

Був собі пан такий багатий,—не який же він багатий—мав собі шість волів, семого золоторогого. И був у його кріпосний Иван. Иван на степу воли пасе, и що неділі йде до його на приказ, и він панові усе правду каже—не вміє брехать. От приїзжає до його пан багатий—и він має село. В його не найдеця ні один чоловік такий правдивий, як у того один. «чи есть у вас,—питає пан пана: хоть один чоловік, бо у вас багато людей, которий би казав правду?»—«єсть,—каже.—«як він тобі правду скаже, я тобі даю своє село.»—А як не скаже, то я од свого добра одійду и кріпосний буде твій.

Той пан, що приїхав, на увірення посилає свою дочку до кріпосного на степ. —«Здрастуйте, дядьку! чи далеко тут до села?»—Недалеко — сім верст.—«На вечір сонце повернуло, поночі йти—буду коло вас ночувать.» Він каже:—ночуй!—Стала вона ночувать коло його,—він давай з нею жартувать. «Ні, дядьку, не жартуйте: як хочете жартувать зо мною, то заріжте вола золоторогого, наваріть м'яса з його.»—И и, дідько його матері! не вуди той віл ишов—заріжу.—Зарізав йій того вола, наварив м'яса, золоті роги позбивав у голови поклав. Переночував він—и став думать об тому воліві.

Обійшов воли, настромив шапку—буцім то він приходить до пана. «Здрастуйте, пане!»—Доброго здоров'я, Иване. А що, воли у добрім здоров'ї?»—«Гаразд, пане.»—А золоторогій?»—«Нема, пане.»—А деж, Иване? «Украдено, пане.» Він упрять до тисі шапки:—брешеш, сукин сину?..—Та ту шапку по потилиці. «Не приходиця мені так брехать.»—Застромив шапку и обійшов знову воли. Пришов до шапки: «здрастуйте, пане!»

—Доброго здоров'я, Іване. А як воли?—«В добрім здоров'ї, пане.»—А золоторогий?—«Нема.»—А деж він?—«Вовки ззіли.»—А золоті роги?—«Занесли.»—Брешеш, сукин син!—та під шапку по потилиці таки. «Обійду я третій раз,—як не вдасця збрехать, треба панові правду казать.» От він обійшов воли, приходить до шапки: «Здрастуйте, пане!»—Доброго здоров'я, Іване.—А що воли, Іване?—«В добрім здоров'ї, пане.»—А золоторогий, Іване?—«Немає, пане.»—А деж?—«Зарізав...»—А золоті роги?—За золоті роги пожартував трохи.....» Тоді сам собі взяв засміявся до тєї шапки: «так треба панові сказати!»

Приходить же він до пана,—сидить пан ис паном у столі, а таж панна—у комнаті в другій. «Здрастуйте, пане!»—Доброго здоров'я, Іване.—А що воли, Іване?—«В добрім здоров'ї, пане.»—А золоторогий, Іване?—«Немає, пане.»—А деж, Іване?—«Та зарізав, пане.»—А золоті роги?—«За золоті роги пожартував трохи.....»—Правда, Іване, правда!—Той пан стиснув плечима, глянув карими очима, сів на коні, поїхав відтіля. А той пан узяв поставив Івана за самого головнішого управляючого.

(Записана в Жаботинѣ, Чигиринскаго уѣзда, Кіевской губ., студентомъ Штангеймомъ.)

Ч О В О Т И.

Був собі чоловік багатий и мав тільки одного сина. От він як умірав, то призвав до себе сина, тай коже йому: «глядиж, синку, щоб у тебе, як я и вму, було так, як и в мене — що субботи були чобітки новенькі.» Син и каже: — добре, тату. —

От, як умер батько, син, дождавши п'ятниці, йде до торгу в місто, — купив собі чоботи и приходить в неділю в церкв в нових чоботях. Дождали другої п'ятниці, — він знов йде в місто, — купив чоботи, надів у неділю, а ті узяв да нагору закинув. И так він робив кожної неділі, поки все, що в його було: и воли, и коні, и клуня, и повітки, и огород, и все по-продав на чоботи.

От як не стало вже нічого й продавати, він сів собі дай давай журиця — думає собі: «що це батько мені наробив? на що він сказав, щоб у мене що неділі був новенький чоботок? а тепер мені цим зробив так, що я не маю нічого — зовсім бідний став!» А батько йому не сказав, а він сам не розшолопав, що батько не купував що неділі чоботи, а тільки їх кожної, субботи вимаже гарненько дегтем, — от вони й стануть новенькі. Потім він надумався: «А що, ажеж в мене є багато чобіт, що я позакидав на гору, — полізу, подіймаю, да буду носити.» От він носив ті чоботи, носив, аж поки не стало; а далі й каже: «ажеж на горі в мене є ще батьковські шварбани, — достану їх, до ще, може, яку годину похожу.» Коли до тих шварбанів, аж там гроші заховав батько. Він за ті гроші, да купив собі знов и волів, и все хазяйство, — да став таким харайіном, яким був батько; а чоботи вже не ку-

пував що неділі, а латав їх, як часом подеруця, а в неділю, або свято мазав їх дегтем.—От як-то біда його навчила хозіяйнувать да чоботи носити.

(Записана въ Васильковскомъ уѣздѣ, Кіевской губ., передалъ И. П. Новицкій.)

83.

П О П І В Н А.

В еднім містечку жив протейирей, він мав собі дочку дуже гарну. В еден раз найіхав охвицер на именини батька, и полюбив дочку його. От, батько поїхав кудись у гості. Охвицер почув, що батько ейі поїхав в гості,—пішов до нейі. Тільки він прийшов до нейі—тут йіде батько. Йому нікуди ховатись. Батько прийшов в хату и побачив його, тай сказав своїм слугам вигнати його со двора. Слуги вигнали його; охвицер заплакав и пішов на квартиру.

В єдин раз Протейирей поїхав до Благочинного. Дочка його сказала своїм слугам, щоб вони покликали охвицера; слуги покликали. Охвицер начав гулять з нею в карти. Тут йідуть батько и мати. Дочка злякалась и каже: «деб я тебе заховала? лізь в сундук!» Він поліз в сундук. Батько и мати сіли на той саме сундук, де він був заховатий, и седіли вони довго на сундуку. Потім и знов сказали кучеру, щоб він запріг коні. Кучер запріг, батько и мати сіли—и поїхали на ярмарок. Дочка кинулась до охвицера — дивиця а він мерт-

вий. Вона злякалась и не знає що из ним робити. А в його був дуже любий лакей; вона начала просить лакея, щоб він де заховав його: «я тобі дам, що ти хочеш.» Він согласився, взяв охвицера и заховав його в гною.

Послі смерті батька и матері, вона осталась сама една. Лакей раз пішов на дешеvu, тай гуляв, тай каже мужикам: «от я буду танцювати з дочкою покойника Протейирея.» Мужики заєлались, що не прийде вона на сто рублів; взяли гроші, оддали на руки шинкару. А він пішов до баришні и почав говорити їй: «иди, коли хоч, зо мною на дешеvu гуляти, а то скажу, що ти вдушила охвицера.» Вона взяла сто рублей и пішла на дешеvu, и начала з ним танцювати. Мужики здивовались, що така бариня с таким салдатом танцює. Потанцювавши з ним, вона сказала шинкару: «от, на тобі сто рублей, давай тільки цьому народові їсти и пити.» Та стала варити їсти. Наварила їсти и пити, и начали гуляти до цілої півночі. Проїшла півноч, всі послули; тоді вона взяла сірник, вийшла на двір, двері заперла, вікониці изнов заперла, сама обдивилась, що нема нікого, запалила корчму, а сама пішла до дому, заказала чорне плаття и почала ходити в йому, и молитись Богу, щоб Бог простив їй гріхи.

От, одного разу, вона начала просити попа, щоб він наклав покуту їй за те, що вона задушила охвицера. Піп висповідав їй и приказав, щоб вона на день три рази молилась Богу и раз їла. Вона так и робила. Батюшка прийшов с церкви и говорить до матушки: «чи знаєш ти, хто ту коршму спалив?» Вона каже:—не знаю.—Батюшка каже: «я знаю, хто такий.» Матушка стала просити його, щоб він сказав. Батюшка каже: «я тобі не скажу через те, що ти скажеш кому-небудь,—«я через тебе піду на Сібір.» Матушка стала божитись, що нікому не скаже; він повірив и сказав, хто такий.

Скоро послі того був храм. На храмъ позїїздилося ба-

гато знайомих. Слово по слову, попаді сами межи собою, тай зговорились за ту корчму, що хтось підпалив. Матушка каже: «А я знаю, хто підпалив.» Попаді начали просити попадю, щоб вона сказала. Вона довго не хотіла казати, а потим роздумалась—и розказала. Через год донеслося до самого Митрополіта.—Бачить дівушка, що ейі Сібір скоро буде,—роздумалась вона, тай написала сама на себе прошення до Цара, щоб Цар простив ейі гріхи,—ще написала в прошенні, що вона в те время була молода и дурна, и просить: коли ейі буде прощено, то вона піде в монашки. Вийшло рішення: ейі прощено, а священника и жінку на Сібір.

(Записана въ Кіевѣ, отъ уроженца, Васильковскаго уѣзда.)

К о н е ц ь.

О П Е Ч А Т К И.

Страница.	Строка.	Напечатано.	Слѣдуетъ читать.
1.	6.	на лугахъ	на лугахъ
3.	17.	з кочергами	з кочергами
—	26.	потопавъ	потопавъ
—	32.	и вздовш!	и вздовш! и вшир!
5.	10.	який дурень	який а дурень
7.	15.	ii	ййй
9.	18.	намъ	наш
12.	9.	пашку	пашку
23.	2 снизу.	таке	таке
24.	17.	старий	старий
—	18.	пробігъ	прібігъ
25.	1 снизу.	хрум—хрум	хрум—хрум
29.	11 снизу.	я вби	Як—би
30.	1.	проситъ	просить
32.	1.4 снизу.	и з тысячу	изъ тысячу
34.	12 снизу.	в насъ е	в насъ е
36.	9.	кинъ	кинъ
39.	8,9 снизу	„я полечу на вербу, одно крыло простяну, а однимъ укрюсь“.	„Я нобежу да в дупло вѣшу.“
40.	11.	одчии	одчии
—	17.	брате!	братте!
43.	2.	в двухъ	в двохъ
46.	9.	випізе, вѣюнові	випізе... Вѣюнові
48.	7.	хочать	хочуть
—	24.	но Коб...	на Коб
53.	22.	однией	однией
55.	7 снизу.	„я самъ.“	„Ясам“
56.	12, 13, 14	„я самъ“	„Ясам“
57.	Примѣчаніе.	№ 3.	№ 32
58.	10.	Слабій	Слабій
59.	въ оглавленіи	39.	32
61.	5 снизу.	дае	дае
63.	5.	тін	вн
—	16.	скаками	скакали
65.	1.	пьяница	пьяница
—	7.	мат	мать
67.	3.	у зустрілись	и зустрілись
—	17.	росказавъ	росказавъ
69.	11.	дивуєцца	дивуєцца
—	14.	бавъ	взявъ
69.	въ заглавіи.	у чоловічомъ	у чоловічимъ
70.	2	батько	батько
72.	15	ба більше	да більше
75.	18	виниці,	виници,

Страница.	Стиха.	Напечатано.	Слѣдуетъ читать.
77.	7	ю и горілки	що и горілки
78.	4	дівчику,	дівчину.
79.	9 снизу.	и вирвати (з)	и вирвати
—	8 снизу.	готовыла.	готовила
82.	14.	летить	лежить
83.	13.	ійі	ійі
—	14.	ійі	ійі
84.	8.	сльози	сльози
86.	11 снизу.	оцього	оцього
—	4 снизу.	каше	каше
87.	5.	вомазали	помазали
92.	7 снизу.	лапросив	попросив
94.	12, 13	Гаробьев	Горобѣев
96.	2 снизу.	синего	синього
97.	23.	вискати	влещати
98.	10, 16, 24	на шовковых	на шовкових
—	5 снизу.	він він	він
99.	8.	и вам	вам
100.	9.	любий	любий
102.	5.	лльещя	лльещя
—	9 снизу.	от цего	от цього
103.	15.	Дае	Дае
108.	6.	завоевуе	завойовуе
—	9.	войои	войни
110.	16.	цего	цього
111.	9.	за него!	за нього
113.	16. (		
114.	12. (	(на пожiранне	на пожирание
—	5 снизу.	Гоопода	Господа
—	2 снизу.	любимаго	любимого
—	1 снизу.	одѣжу	одежу
115.	13.	сво	своейі
119.	7.	иззѣйім	изійім
—	4.	припіка: пропадемо	її припіка: пропадеш
121.	3.	шить	и ти, пропадемо и
123.	4 снизу.	и дванадцать	мить
125.	5.	тай окропу	на дванадцать
126.	14.	сэстро	те й окропу
—	18.	повен	сестро
131.	19.	йому щасцю	повен
132.	4.	уьшого	цьому щасцю
134.	9.	чого	уьшого
135.	7, 3 снизу.	колодезь,—зя	того
136.	11.	живит не буддш.	колодезь,—зя
—	15.	ій	живим не будеш.
138.	20.	які тийі слѣзан	ійі
139.	12 снизу.	сестра	яе тийі слъзи
145.	2.	трое	сестра
151.	4 снизу.	в нас е	трое
156.	3.	хозяйнуе	в нас е
—	8.	трех	хазяйнуе
159.	5.	ззѣйів	трьох
—	6 снизу.	Аш	ззів
165.	12.	и рѣліі готовоі	Аш
			и рѣліі готовоіі

Страница.	Строка.	Напечатано.	Слѣдуетъ читать.
167.	3.	у млуи	у млин
171.	21.	тона	вона
—	23.	загадував	загадував
174.	11.	Кушова	кумова
174.	23.	вигонять	виронить
180.	2 снизу.	свинем	свиням
182.	8.	по горілу.	по горілку.
189.	19.	Ивано?	Иване?
191.	2.	год и	годів
192.	18.	роздивляюця	роздивляюця
196.	7 снизу.	из бочак	из бочок
201.	9.	грицько	Грицько
203.	10.	а нїду	я нїду
208.	3.	слоботка	слободка
209.	5 снизу.	убранье	убранне
210.	3.	облеці	оплеці
211.	9.	людой	людей
212.	4 снизу.	пойхов	пойїхав
215.	15.	Та стала	Тї стали
—	16.	Наварила	Наварили

